

روايتي نيك

www.iqra.ahlamontada.com

بو ميژووي ئيسلام

نووسيني

نهاد جلال حبيب الله

منتدی اقرأ الثقافي

(للكتب) كوردی - عربي - فارسي)

www.iqra.ahlamontada.com

رواينى بۇ مىژۋى ئىسلامى نھاد جلال حىيب اللھ

رواينىڭ بۇ

مىژۋى ئىسلامى

نھاد جلال حىيب اللھ

روائینی بۇ میژرۆی ئىسلامى نهاد جلال حبيب انذ

بسم الله الرحمن الرحيم

پیناسى كتيب

ناوى كتيب: روانينيك له ميژرۆى ئىسلامى

نووسەر: نهاد جلال حبيب الله

بابەت: ميژرۆيى

ديزايىنى بەرگ: حكيم ابوبكر

چاپخانه: رى نوى.

نۆبه و سال و شوئىنى چاپ: يەكەم- ۲۰۱۲- سلیمانى

تیراژ: ۱۰۰۰

نرخ: ۲۰۰۰ دینار

له بهرپوهه بهرايه تى گشتى كتيبخانه گشتيه كان ژماره ی

سپاردنى (۱۴۱۲) سالى ۲۰۱۳ ی پندراوه

هموو مافىكى پاريزراوه بۇ نووسەر

Nihad.jalal@gmail.com

پیشنکه شه:

به باوکی نازیزم خوی گه وره به هه شت بکاته مه نزلئی هه میشرهیی.

به وایکی خوشه ویستم خوایسان پاریز راووته من درنشر رایگریت.

به بر او خوشکه نازیزه کانم. هاوسه ری خوشه ویستم وسایه ی کچم.

به هه موو ما مؤستاکانم له یه که م روژی فیتر بوونه وه تانه مپرو.

به هه موو خویندکارانی به شسی میثروو.

پیشه کی

سوپاسو ستایشی بیپایان بۆ خوی گوره، صهلاتو سهلامی خوا له پیغه مبهرو
نالویه ویت و یارانئ.

پاشان:

میژووی ئیسلاسی بهو پنیه ی ماوه ی چوارده سه دهه یه کی میژوویه کی دیارو کارای
له ناست میژووی مروفایه تیدا هه بووه، بوئه له کوتمه لگه ی پوژمه لاتیو پوژئاواییشدا
قسه یه کی نۆزی له سه ر ده کریت، نه م گرنگیه ی میژووی ئیسلامیش خۆی له بوونی
هیزی کارای گۆراناکاری له جیهانی مروفایه تیدا ده بینیتته وه.

هه رچه نده هه ریه ک له و که سانه ی باسی میژووی ئیسلاسی ده که ن بانگه شه ی نه وه
ده که ن که به پنیازی هه قبینی و راست بیژی بۆ میژووی ئیسلاسی ده پوانن که چی به
شیوه یه کی گشتی ده بینین پنیازی سوژداری یان په رچه کرداری یان دژایه تی به سه ر
نوسینه کانیا نندا زاله .

نه وه ی گرفته که ی قولتر کردوه ته وه هه ر یه که یان ده لیت: میژووی ئیسلاسی ده بیته
وه ک خۆی سه یر بکریت بۆ نه مه ش له منه وه وه ری بگره، وه ک نه وه ی که مالی
هه ققیقه تی بۆ خۆی په ریبیته و به ده ر له کارتیکه ره ده روونی و مروویه کان سه یری نه و
میژووه بکات.

هه ر نه م منگه راییه وای کرد پنیازیکی نوی بیته کایه وه که نه ویش زیاتر له وه ی
نامانج گیر بیته پنیازیکی په رچه کردارییه، نه م پنیازه ش ده لیت له هه ر لایه که وه شتی
وه ریگره... هه ت.

هه ندیک پنیان وایه ته نه ا که سیک ده توانیت قسه له سه ر میژووی ئیسلاسی - وه ک
خۆی - بکات که هاو پنیازی نه و میژووه بیته، به رامبه ر به مانه ش تا قمیکی تر ده لین

روانیننی بۇ میثرووی ئیسلامی ۰۰۰ ئەھد جلال حبیب اند

دەى ھەر كەس ھارپىيانى مېژوۋەكە بېت لەسەر بئەماى سۆزدارى بى سئور ھەنگاۋ بۆ ئەۋ مېژوۋە دەئىت، بۆيە دەبېت لەۋ بازنەيە بچىتە دەرەۋە.

كۆمەلئى لە موسولمانان بە بەلگەى ئايەتى: (إن جائكم فاسق بنياً فتبينوا) ۱ يان ئايەتى: (قل يا ايها الكافرون.....لكم دينكم ولى دين) ۲ پئان وايە تەنھا مافى موسلمانە بپىارى پاست لەسەر مېژوۋى ئىسلامى بدات.

ئەم ھەموو ديدو پوانىنە تەنگزەبەكيان ھېناۋەتە كايە كە رېگەى پوانىنيان بۆ مېژوۋى ئىسلامى سەخت و ئالۆز كىدوۋە، تا ئاستى پەشبينىك پوۋى كىدوۋەتە ھەمان و كەسانىك چاۋ داخستى لەۋ مېژوۋە بەباشتر دەزانن.

بەلام گەر برونىتە دەقەكانى قورئان و سوننەت، پاشان برونىتە پاستى فەلسەفەى مېژوۋو حەقىقەتى مروقايەتى، دەبىين ئەم پايە ناپەسەندەۋ دەبېت خۇمانى ئى بەدوۋر بگىرن.

شاعىر دەئىت:

ولا تياس فأن العجز عيب من الإنسان في وقت الشباب

دەى كرا مروقايەتى و رېرەۋى زانستخۋانى لە پەككەۋتندايە !!؟

ۋەك ھەۋلىكى سەرەتايى و پاش خويئندەۋەبەك بۆ مېژوۋى ئىسلامى و پوانىنە جوربەجۆرەكان بۆ ئەۋ مېژوۋە، ھەۋلدەدەين رېرەۋىكى گشتى و تا بگىرت نزيك لە پاستى بۆ روانىنمان بۆ مېژوۋى ئىسلامى بەخىنە روۋ، بەلگە سەرەتايەك بېت بۆ ھەۋلى باشتر و بەرفراوانتر لەۋ مەيدانەدا.

بۆ ئەم كارەش بابەتەكە بەسەر چەند بەشىكدا دابەش دەكەين كە برىتىن لە:

۱ - الحجرات: ۶.

۲ - الكافرون: ۱-۶.

روائىنى بۇ مىشروۋى ئىسلامى ئىھاد جلال حىبب اللھ

۱. ئامانچ لە روانىن بۇ مىشروۋى ئىسلامى.
 ۲. سەرچاۋەكانى ۋە رىگرتنى مىشروۋى ئىسلامى.
 ۳. بىنە ماكانى روانىن بۇ مىشروۋى ئىسلامى.
 ۴. مىشروۋى نوسانى كۆزۈ نۆى.
 ۵. سەردەمەكانى مىشروۋى ئىسلامى.
 ۶. نەمۇنە يەك لە رووداۋىكى ئاۋ مىشروۋى ئىسلامى.
- بە ۋە ھىۋايەى تۈانرايىت كۈنچىكى كەمى ئەۋ مەيدانەى مىشروۋى ئىسلامى پىرىكاتەۋە ۋە
كەمىك لەۋ تەنگزەيە كەمبكاتەۋە يان ھىچ نەبىت پوون بكاتەۋە.

ئىھاد جلال حىبب اللھ
سلىمانى

به‌شی یه‌که‌م

ئامانج له روانین بؤ میژووی ئیسلامی

سه‌باره‌ت به ئامانج له روانین بؤ میژووی ئیسلامی نه‌وه‌ی باسی ده‌که‌ین له دیدی پابه‌ند بوون به ئیسلامه‌وه ده‌یلین، له‌و نێوه‌نده‌شدا خاله‌ گشتیه‌کانی نه‌و روانینه‌ بؤ ناموسولمانه‌کانیش له‌ خو ده‌گرتیت، نه‌وه‌شی په‌یوه‌ست به ئیسلام نه‌بیت ده‌توانیت کۆمه‌لێک له‌و خالانه‌ بگرتته‌ خو.

پیشه‌نگی کردن به قورئان و سونه‌ته‌وه:

دلنایین ته‌نها سه‌رچاوه‌ی ئیسلام قورئان و سونه‌ته‌ی پیغه‌مبه‌رن(صلی الله علیه وسلم)، نه‌و دوو سه‌رچاوه‌ش گرنگیه‌کی نۆزیان داوه به روانین بؤ میژووی مروّقایه‌تی به‌ گشتی و میژووی یه‌کتاپه‌رستان به‌ تاییه‌تی، ده‌بینیت له قورئانی پیروژدا به‌سه‌رهاتی پیغه‌مبه‌ران و پیاوچا‌کان و کۆمه‌لگه‌و سه‌ربازان و... هتد باسکراوه‌و له خودی نه‌و خسته‌نه‌پووه‌شدا راستکردنه‌وه‌و لی‌کدانه‌وه‌ی بؤ کراوه، هه‌روه‌ک باسی فیرعه‌ون و قاروون و بی باوه‌پان و سه‌رکه‌شان و لاده‌ران له نایینی یه‌کخواپه‌رستی کراوه، کاتی به‌سه‌رهاتی پیغه‌مبه‌ر یوسف و لوقمان و زولقه‌پنه‌ین له قورئانی پیروژدا ده‌خوینینه‌وه، ده‌زانیت نه‌مه شیوه‌ گه‌یاندنێکی په‌یامی خوداییه‌ بؤ مروّقه‌کان، به‌لام جیاوازی نه‌مه‌یان له‌وه‌دایه‌ نه‌م شیوازه له مه‌یدانی گێرپانه‌وه‌ی پێرّه‌وێکدا خوێ ده‌نوینیت که‌ خوی گه‌وره‌ پێوانی ده‌کات و پاست و هه‌له‌کانی یه‌کلا ده‌کاته‌وه تا به‌و پێککردنه‌وه‌ی پێرّه‌وه نمونه‌یه‌کی جوان و نه‌واو بؤ گوێگر یان خوێنه‌ر بخریته‌روو که پێرّه‌وی بکات.

بؤ نمونه له ژبانی پیغه‌مبه‌ر نه‌یبوویدا نمونه‌ی جوانی و خوێراگری فیر ده‌بین، به‌لام له‌گه‌ژ نه‌و هه‌موو چاکه‌و جوانیه‌دا پێککردنه‌وه‌ی قورئانی پیمان ده‌لێت له‌وپه‌ری

روانیی بؤ میثرووی ئیسلامی ۰۰۰ ئەو جلال حبیب اند
.....

سەختیدا بپریاری زیاد لە پێویست نەدەن وەك ئەوەى پێغەمبەر ئەیبوووب بەرامبەر قەسەیهكى خێزانەكەى بپراییدا هاوكات بە چاكبوونەوەى لە خێزانەكەى بدات، یان لە نمونەى ژيانى پێغەمبەر ییونسدا شىكارى بۆ مەرجهكانى ژيانى بانگخواز دەكات، یەكێك لە مەرچانە بەشێوەى پاستكردنەوەى قورئانى دەخرێتە پوو كە ئەویش بریتیه لەوەى لە بانگەواز بۆ خوادا دەبیت پریارو هەنگاو لە دەست خوادا بیت چونكە پێغەمبەر ییونس بەبى مۆلەتى خواى ناوچەى كارى خوێ جى هیشت، بەلام خواى گەرە ئەمەى بۆ پاست كردهوہ.

ئەمە لە فەرمودەكانى پێغەمبەرى خواشدا بەدى دەكریت، جا بۆ بەدواداچوونى ئەمە با خوینەر پروانیتە كتیبەكانى فەرمودەى وەك (صحیح البخارى، صحیح مسلم، مسند الامام احمد، سنن الترمذى، سنن النسائى، سنن ابن ماجه...).

دەى ئەو كەسەى پەيوەستى قورئان و سوننەتە ئەگەر هیچ بەهايهكى روانیى مێژووییى نەبیت، دەبیت لێرەوہ پێشەنگى بە قورئان و سوننەتەوہ بكات و بكەوێتە لێكدانەوہى مێژووییى و پەند لێوەرگرتنى، بەلام بیری بیت خاتر گرتن و چاوپوشى كردن پێناوى دلسۆزى نیه، بەلكو پێناویكى سۆزداریه، هەرەك ساختە و پێچدان بە پاستیهكان پێچەوانەى كرووكى حەقیقەتە.

با پەرچەكردارى ساختەكاران ئیمەش تووشى سۆزدارى شێوینەر نەكات، بەلكو وەك ئەو پێرەوہى قورئان و سوننەت بوى دیارى كردوین هەنگاو بنێین.

زانىنى ئەزموونى مۇسلمانان لە پەيرەوى ژياندا:

بەككە لە مەرج و پىكها تەكانى ژيارو گەشە پىدانى، بريتتە لە گەشەدان بە ئەزموونى پىشيانان، گەزرە ترين هەلە پەكيش كە تاكى پىشكە و تووخواز تووشى دەبىت ئەو پە كە بىهويت لە خالى سفره وه لى بنهويت و تەنها پشت بە خوئى بىهستت و چاو لە رابردو و داپوشيت وهك ئەو پە ئەو سەرەتايە و پيش ئەو لە هزرو كاريدا بوونى نەبىت، بەلكو دەبىت ئەزموونى پىشيانان وەر بىگيريت تا لە هەنگاونانمان بەرەو پيشه وه خىراتر بچين، هەر وهك رىيازى گەياندى خوايش بە هەمان شىو بەرەو تا گەشتە پەلەى كەمال، ئىمەش ئەو رىبازەمان پىويستە.

ئەگەر بىرواينە پەيامى خودايى بۇ مروئەكان، دەبىنين لە يەكەم هەنگاوه وه بە كەمالى نەهاتووه وەر هەنگاويكى دواتریش پەيوهستى رابردووى پەيامەكە بووه، بۇ نمونە كاتيك پىغەمبەر عيسا لە دواى پىغەمبەر مۇوسا دىت ئەركى خوئى روون دەكاتووه: (أحل لكم بعض الذي حرم عليكم) واتە پىوانىكى خودايى پىيە تا بەو پىوانە بەراوردو جياوازى نيوان واقع و رابردو نيشان بدات و دواتر بىرارى هەنگاونانى پىشەروى بدات، بە هاتنى پىغەمبەرى ئىسلاميش ئەزموونى پىشيانان رەت نەكرابەوه، بەلكو پىوانى شەرىعتى ئاسمانى بۇ بەكارهات وهك لە چەندىن شويندا دەبىنين پىغەمبەر (ﷺ) باسى ئەزموونى رابردووى پىغەمبەرىك يان پىاو چاككە دەكات.

دەى مۇسلمان پىويستى بەوه دەبىت ئەزموونى پىشيانەى هەلگرانى پەيامەكەى بزانيت تا بزانيت لە چيدا تىدەكەون و لە چيدا سەر دەكەون، چونكە پىغەمبەر (ﷺ)

دەفەرموئىت: (لا يلدغ المؤمن من جحر واحد مرتين)،^۱ كەواتە پىئويستە ئوممەتى ئىسلام دوچار نەگە زىت.

كەسى بانگخواز بۇ پىشپەرى كارى بانگە وازى دەبىت زىانى ھەلگىرانى يەكەمى پەيامى بانگە وازو ئامانچو پىپەروو ئەنجاميان بزائىت تا بەھوئە ھەنگاۋ بەرەو كەمال بنىت، كەسى مۇجاھىدىش دەبىت ئەزمونى مۇجاھىدانى ناۋ ھاۋەلانۋ دواتر كەسانى ۋەك عىمادە دىنى زەنگى ۋە سەلاھە دىنى ئەيىبى ۋە مۇھەممەدى فاتىح بزائىت، كەسى زانستخواز پىئويستە شارەزى ئەزمونى كەسانى ۋەك پىشپە واپان بوخارى ۋە موسلىم ئەحمەد ئىبن تەيمىيە ۋە ئىبن خەزم ئىبنولقەيم ۋە... ھتد بىت.

ئەم شارەزايەش بۇ ئەۋە نىھە بمانەۋىت بىكەين بەسەرچاۋە پىپەرى كارىمان چۈنكە تەنھا قورئان ۋە سوننەت سەرچاۋە پىپەرى كارىمان، بەلگۈ تا بىئىتە شانۋىيەك بۇ نىشاندانى راست ۋە ھەلە ۋە ئاستى ھەۋلى ھاۋىيازان، ئىتەر لەۋپۆھ تاكى موسلمان لە پىپەرى زىاندا ھەنگاۋى پىشپەرى خۇى دەنەت.

ئامانچىكى تىرى زانىنى ئەۋە ئەزمونە ئەۋەيە تا بىسەلمىنن مىثرووى ئىسلامى لە پىشپە شىكرىنى ئەزمونى زىاندا نەكە ۋە ۋە خالى باشى بەدەست ھىناۋە، ھەم بۇ ھاندانەۋە تاكى موسلمان ۋە ھەم بۇ دەمكوت كىرنى ئەۋانەى دەيانەۋىت بە پەردەى ساختە كارى ۋە ھاشە كارى ۳۰٪ بەسەر ۷۰٪ ئال بىكەن.

۱- صحیح البخاری، الرقم ۵۷۸۷، صحیح مسلم، الرقم ۵۴۲۷، سنن أبوداؤد، الرقم ۴۲۴۱، مسند أحمد بن حنبل، الرقم ۸۷۲۵، سنن الدارمی، الرقم ۲۷۴۱، صحیح ابن حبان، الرقم ۶۶۴.

وهرگرتنی په ندو ناموزگاری:

نهمه نامانجیکې بڼه پرتی روانینه بؤ میژوو به گشتی، به تاییهت موسلمانان که هه لگری په یامی خودایینو شهریه تیان له بده ستدایه تا به جیی بگه یه نن، ده بیئت بزائن پیشینان چوئن تا په ندو ناموزگارییان لئ وهریگرن، په ند له ریږه وی پاستو هه نگوای چه وتی موسولمانان له میژووی ئیسلامیدا وهریگرن، ناموزگاری سهر زارو کرداری مه شخه لانی نوممه تی ئیسلامی له میژوودا وهر بگرن.

خوای گه وره بؤ خستنه پووی په ندو ناموزگاری بؤ موسلمانان له قورئانی پیروزدا نمونه ی ژیانو کاری پیشینانی هیئاوه ته وه، به لام ده بیئت نه وه له یه یی نه مړو موسلمانان تییکه وتون پاستی بگه نه وه، نه ویش نه وه به تنها نمونه جوانه کان به په ندو که سه بالاگان به جی ناموزگاری وهر ده گرن، له پاستیدا نهمه به ته وای واتا په رچه کرداریکه به رامه بر ستمی ستم کاران، په رچه کرداریکی پر له هه له شه، چونکه نه قورئانو نه سوننه ت و نه میژوونوسانی موسلمان نهم پیناسه یان نه بووه، به لکو کروکی په ندو ناموزگاری نه وه به که سیك فیتر بکیت چوئن به ریگه ی پاستدا بروات و له ریگه لانه دات، نیتر نایا نمونه و سهره نجامی که سیکی بؤ دینیه ته وه که به و ریگه راسته دا رویشتووه تا بییئت به سهره شقیك بوی وه ک خوا ده فهرمویت: (قد کان لکم فی رسول الله أسوة حسنة)^۱ یان نمونه و سهره نجامی که سیکی بؤ دینیت که له ریچکه که لایداوه چی به سهره اتووه تا نه و که سه خوئی لئ به دور بگریت وه ک نمونه ی فیرعه ونو براده ره کانی به درژیایی میژووی مروفایه تی، یان نهم نمونه ی سنییه مه که میژووی ئیسلامی زیاتر خوئی له مه دا ده بینیته وه، نه ویش نه وه به که سانیك پی پاست ده گرنه به ر، به لام له و نیوه نده دا کارتیکه ره کان ریئان لئ تیک ده دهن، ده بیئت موسلمان

^۱ - الأحزاب: ۲۱.

روانینې بؤ میژووی ئیسلامی ۰۰۰ ۰۰۰ ښاد جلال حبیب الله

لېره دا په ندو ناموژگاری هه نگاهه چاک و هه له کانیشی وهریگریټ، نه وه ی به پیوانی
حه قیقه ت بوو با بیکاته مه شخه ل، نه وه ش به ریږه وی هه له دا چوو با نه م پاستی
بکاته وه.

په ندو ناموژگاری ته نها بو که سی تاک نیه، به لکو نه وه ده ولت و سه رکړده و که سان و
جه ماوه رو هه موویانن که ده بیټ په ندو ناموژگاری وهریگریټ، نه وه ک له بازنه ی هه وله
تاکه که سیه کاند ا به رته سک بکریټه وه، نه مه ش هه له یه که و نیشانه کانی له ده رکه و تندان،
روانینی گشتی نوممه ت له بیر بکریټ و هه وله شه خسیه کان گرنکییان پی بدریټ، نیتر
نایا هوکاری لاوازی گورو تینه یان وهنو ترسی مه رگ بیټ یان نه وه به باشت
بزانریټ.

وهستان له رووی ساخته کاری وسوزداریدا :

په کیکی تر له نه چامه کانی روانین بؤ میژووی ئیسلامی دهریان بوونه له و ته نگزه یه ی که هر دوو لایه نی ساخته کاری و سوز داری پوئی تیدا ده بینن، ئەم دوو په یامه دوو ده سته ی دوژمن به یه کتر هه لیا نگر تون، ده سته ی دوژمنانی ئیسلام و موسولمانان په یامی ساخته کاری و ته زویر له میژووی ئیسلامیان هه لگر توه، ده سته ی موسلمانانیکي که متوانا و هه له شه ش په یامی سوز داریان پییه و وه ک په رچه کرداریک بؤ ساخته کاران ئەمانیش ده که ونه هه له وه.

به کورتی ساخته کاران ئامانجیان شیواندن میژووی ئیسلامیه و بؤ ئەمه ش ئەم هه نگاوانه ده نیتن:

۱. هه میشه هه ولده دن میژووی ئیسلامی له لایه نه پوچیه که ی دابې بکه ن و به میژوویه کی خوین پوژی په ها له سه ر نیازی ده سته لانداری نیشانی بدن، ئەمانه ئەو ده سته ن که هه ر بروایان به په یامی ئیسلام نیه له نمونه ی پوژه لاتناسانی وه ک: (کارل بروکمان و توینی) و... هتد، یان ده سته گو مرا و لاده ره کانی ناو موسلمانان که ئەو میژووه به هه له ده زانن ده یانه ویت هیچ نرخیکي ئایینی بؤ نه هیلنه وه.

۲. له پال ده یان پوو دای پاستیدا چهنه ناراسته یه ک تو مار ده که ن.

۳. گومان له سه ر سه رچاوه کانی میژووی ئیسلامی دروست ده که ن، ئەلبه ته ئەوه ی له گه ل هزریان ناگو نجیت.

۴. په رده پووشی لایه نی ژیا ری و زانستی و... هتدی ئەو میژووه بکه ن و ته نها میژووی خوین و شمشیر نیشان بدن، ئەویش له جیا تی نیشاندانی شمشیری حق و جیهاددا شمشیری سته م و داگیر کاری به پیتاس ده زانن.

روانیڻی، بؤ میٹرووی نیسلاسی ۰۰۰ نہاد جلال حبیب انہ

له وه لآمدانہ وهی نه مه دا هه وئی په رچه کرداری و سۆزدارای لای هه نندیک موسلمان دروست ده بیټ که هه موو میٹرووی نیسلاسی به دیدیکی تر ته ماشا ده که نو هه وئله کاننیا ن له م خالانه دا چر ده بنه وه:

- ا. به پیروژ سه یرکردنی میٹرووی نیسلاسی.
 - ب. چاوپوشی له هه له و که موکورتیه کانی نه و میٹرووه به هر بیانویه ک بیټ.
 - ج. له هه مووی سه ختتر میٹرووی نیسلاسی به یه کپارچه ده بنه نه قالبی بیروباوه پو فتوای ئایینداری و بیباوه پری له سر ده ده ن.
- چاره سر:

ده بیټ بؤ پیگری له ساخته کاران هه وئ بده ین هه م پاریزگاری به راستیه کانی میٹرووی نیسلاسیه وه بکه ین که له ژیر بنه مای زانستیدا راستکراونه ته وه هه موو ساخته کاننیا ن ئاشکرا بکه ین، به لام له م کاره دا هه له شه یی و سۆزدارای هه له یه، بؤ راستکردنه وه ی کاری سۆزدارانیس ده بیټ نه وه ین تی بگه یه ین که:

۱. میٹرووی نیسلاسی میٹروویه کی پیروژ نیه و پیروژی بؤ ئایینه که یه نه ک میٹرووی هه واداران و هه لگرانی، به لام میٹرووی نیسلاسی میٹروویه کی پر شکواری و پیشپه ویه، له گه ل نه وه شدا هه له و که موکورتی زور هه لده گریټ، چونکه په یره وکاره کانی مروئن.
۲. قورنای پیروژ نه پیکنای پیغه مبه ران و هه له ی باوه ردارانی تو مار کردوه، ده ی ئیتر چون نابیټ هه له ی نا میٹرووی شوینکه وتوانی پیغه مبه ران نیشان بدرین؟! ئامانجیکی روانین بؤ میٹرووی نیسلاسی راستکردنه وه ی نه م باری ته نگزه ی نئوان ساخته کاری و سۆزداریه.

تەواوکردنى رېرەوى میژوونوسان :

ئەگەر ئەمرۆ ئیمە قسە لەسەر میژووی ئىسلامى دەكەین، دەبیئت بیرمان نەچیت ئەم کارەمان لەسەر بنەمای هەولئ دلسۆزان و زانایانئیکى پیتش خۆمان بووه که نرخ و بەهای میژوویان زانیوه و پئی راستى ئەو میژوویان تۆمار کردوه، بەتایبەت میژووی ئىسلامى لە هەر میژوویەکی تر وردترو دروستتر تۆمار کراوه، ناوی کەسەکان و گئیره وەکان و ئاکارو زیان و ئاستى متمانە و راستکوئى و زانستیان تۆمار کراوه.

ئەگەر پیتشە وایان (تەبەرى و ئیبن خەیات و ئیبن کەئیر و... هتد) تۆمارى پوداوه کانیان بۆ کردوین، ئەوا کەسانی وەك ئین خەلدونیش قسەیان لەسەر کردوه و نووسینە وەپەکی تریان بۆ ئەو میژووه کردوه، دەى ئەم کاروانى لئیکۆلینە وەپە هیتشتا ماویەتى تا بگاتە کوئتا، ئەم ئەرکەش لەسەر شانى بەوى نوئى ئوممەتى ئىسلامى بە تایبەت و هەر تاکئیکى مروئفايەتى بە گشتیە، چونکە میژوونوسانى پابردوو ئەرکی خویانیان بە جوانترین شتیوه بەجیگە یاندوه، ئەوى لەسەر شانى ئیمەپە پئیککردن و سەروپنکردن و پوختکردنە وەپە بەرەمەکانى ئەوانە لە لایەك، لە لایەکی تریشە وە بە ئەمانەت و لەژیر بنەمای زانستیدا بکەوینە تۆمارى میژووی هاوچەرخ، ئەگەرنا لە دنیا دا دادگای مروئفايەتى و لە دواپۆئیشدا دادگای خوای گەورە ئەو تاوانەمان لئ قەبول ناکەن، بە راستى زۆرچار ئەمەش پئویستی بە پالئە رئیکى بەهیزی وا هەپە کە وات لئ بکات بەهایەکی بالائەر لە گیان بەدبیکەیت تا نامادە بیت بەرەو سەرووتر هەنگاو بنئیت.

شایه تیدان :

شایه تیدان لەسەر کەسێک کە شیاوی شایه تیدان بێت و اجبە و خوێ لێ بە دوورگرتنی لادانە لە فەرمانی خوای گەرە، وە کە خوا دە فەرمویت: (ولا تکتوموا الشهادة ومن یکتومها فأنه آثم قلبه)^۱ دەی میژووی ئیسلامی لە هەر بوارێکدا پێویستی بە شایه تیدانە، بەلام شایه تیدانێک لەسەر بنەمای شەرعیەت وەستا بێت: (ان تضل احداهما فتذکر احداهما الاخری)^۲ واتە لەسەر بنەمای سوژداری نەوەستا بێت و شایه تی حەق بدات: (ولا یجرمنکم شنئان قوم علی الا تعدلوا)^۳ بەو پێیە نایبێت نە سوژداری بۆ برایی موسلمان و نە ئارەزووی هەتخە لە تان بە دوژمنانی میژووی ئیسلامی و اما ن لێ بکات ساختە و ناراستی لە شایه تیداندا بە کار بهێنین.

پێویستە کە سانیک هەبن بە بەلگە ی دروستە وە لە سەرچاوە کانه وە لە ژێر بنەمای زانستیدا شایه تی بۆ لایەنی ژیارو و سیاسی و زانستخوازی و سەریازی... ئەم ئوممەتە بدن، کە مپوونە وە ی شایه تانی ناو ئوممەتی ئیسلامی لە سە دەگانی دوا یینی میژووی ئیسلامیدا پێی بۆ ناحەزانی ئیسلام و موسلمانان خوشکرد تا بینه شایه تی و بە پێی پێکھاتە ی دەروونی و روانینیان بۆ ئەو میژووە شایه تی بدن، ئیتر لە بەرە ی بەرامبەریشیاندا شایه تانیک نە بن کە بە بەلگە وە بارە کە راست بکە نە وە.

کە واتە لە م روانگە وە دە وانین بڵێین:

۱. شایه تی دان و اجبە.

۲. دە بێت بە حەق بێت.

۱ - البقرة: ۲۸۳.

۲ - البقرة: ۲۸۲.

۳ - المائدة: ۸.

۳. شایه تی نەدان بە زیانی نوممەتی ئیسلامی دەشکیتەوہ.

تیگەشتن لە رەوتی نەمرو:

وتەیکە جوانی زانایان ھەبە کە دەلین: (من لا یعی التاریخ لا یعی المستقبل) دەی ئەگەر کەسێک نەتوانێ لە داھاتووی تۆ بگات کە خۆی لەناو ئەو شریتەدا نیە ئەی چۆن لە ئەمرویی تێدەگات کە خۆی تیایدا دەژی و ناتوانیت لەسەرەوہ بوێ بپوانیت، بیگومان بو تیگەشتن لە ئەمرو دەبیت لە دەورو سەرچاوہ و پێشتری ئەمرو ناگادار بیت، ھەموو ئەو باسکردنە پێشینانەش کە خۆی گەرە لە قورئان و پێغەمبەر (ﷺ) لە فرمۆدەدا باسیان کردون، بە مەبەستی پەند ئی وەرگرتن بوون بو پەوشی موسولمانان لە ھەر قوتاغیکدا بن.

ئەمرو باری موسولمانان لە پشپۆی و بارگژیەکی سەختدایە و مەردی مەیدانی دەوێت بە راستی ھەنگاو بنیت، بو ئەمەش دەبیت لایەنەکانی ژیانی کۆمەلگە ئیسلامی وەرگیریت و بزانیت لەمرودا ئەو بارانە چۆن، ئەوجا بزانیت قورئان و سوننەت چۆن رێنمایی بە موسولمانان دەدەن بو ئەو رینگانە، دواتر پروانینە میژووی پشتر و بزانی چۆن ئەو لایەنەیان بە جی گەیاندون، لە چیدا سەرکەوتوو بوون ئەنجامەکی چی بو، واتە لە سی خالی ئەو سەردەمە بکۆلینەوہ: (ئامانج لە ھەنگاوانەکە، پەپرەوی ھەنگاوانەکە، ئەنجامی ھەنگاوانەکە)، لێرەوہ لە پەوشی باری ئەمرو تۆ دەگەین.

بو نمونە ئەمرو باری کۆمەلگە ئیسلامی لەم خالانەدا خۆی دەبینیتەوہ:

- دوورکەوتنەوہی موسولمانان لە سەرچاوہ سەرکەبەکانی ئیسلام (قورئان و سوننەت).

• دوہرەکی و پەرتبوونی موسولمانان.

- ژۆر دەستەیی و بی دەسەلاتی.

- شالاری خاچہ رستی و سہمیوتی و رڈ ٹاواوی.
- دواکوتہ یی زانستی و لاوازی پڑھیہ تی تاینی.
- بلاویونہ وہی دہستہ و تاقمہ گومپا و لادہ رکان.

دہی لہ قوناغہ کانی میژووی ئیسلامیدا ئم گرفتانه ہاتونہ تہ پی و چارہ سہ ریش کراون، جا چوئیٹی چارہ سہ رکہ و تیگہ شتن لہ بارہ کہ ئوہی دہویت لہ بازنہی سنورداری ئمہ پڈ بجیتہ دہرہ و بہ چاویکی فراوانتر بروانیت، چونکہ بہ راستی گہر کہ سیگ شارہ زای شالوہ کانی پیژووی خاچہ رستان نہ بیٹ لہ جہنگی ئمہ پڈی پڑھ لات و پڈ ٹاوا تی ناگات، کہ سیگ شالوی ہزی رڈ ٹاوا و ناحہ زانی ئیسلام و بلاویونہ وہی دہستہ گومپا کان لہ قوناغہ کانی میژوودا و شوین و پیگہ یان و شیوازی بہ رنگاریونہ وہیان نہ زانیت لہ پڈا بارہ کہی لا قورس دہ بیٹ و ہندی جار ئو کہ سہ وای لی دیت وادہ زانیت ئیتر گہیشتوہ تہ بنبہست و چارہ سہ رنہ ماوہ.

ئمہ ریڑرووی ژیانہ وکس بہ تہ نہا بہ بی رابردو و ناتوانیت بگاتہ کہ مال (انما بعثت لاتم صالح الاخلاق)،^۱ چہ ندین بہ لگہی تریش کہ دہیسہ لمینن بو تیگہ شتن لہ ئمہ پڈ پیویستہ لہ رابردو تی بگہیت چونکہ ہر دو کیان بہ یوہستی بہ کترن.

^۱ - مسند أحمد بن حنبل، الرقم ۸۷۴۹، المستدرک علی الصحیحین، الرقم ۱۶۲، شعب الإيمان للبیہقی،

الرقم ۷۷۲۴، صححہ الالبانی فی الجامع الصغیر و زیادتہ، الرقم ۴۱۶.

بهشی دووم

سه رچاوه کانی توپژینه وه له میژووی ئیسلامی

ئوهی پێشتر قسه مان له سه رکرد، ته نه دروستکردنی ههستو به پرسیاریتیه کی بوو له پیناو ئوهی ههنگاو بنیین به ره و میژووی ئیسلامی و دواتریش نیشاندانی ئامانجی ئه و کاره بوو، به و مه به سه تهی ده رونی که سائیک ئامادهی هه بیته بۆ خویندنه وه و پامان له میژووی ئیسلامی، ههنگاوی دواي ئه وهش بریتیه له ناسینی سه رچاوه کانی لیکۆلینه وه له میژووی ئیسلام تا خویننه ر بزانیته بۆ وه رگرتنی باب ته تیکی ناو میژووی ئیسلامی چ سه رچاوه یه کی پپووسته و ئه و سه رچاوه چۆنه و چۆن لێی بنه ویت و چۆنیش لێی وه ر بگرت، چونکه که ره سه ته کانی کاره که ئه و سه رچاوه نه، بۆیه ئه گه ر که سیک شاره زای که ره سه ته کان و شپوهی به کاره پینانیا ن نه بیته، بپگومان کاره که ی له نگه تیدا ده بیته.

به شپوه یه کی گه شتی ده توانین سه رچاوه کانی میژووی ئیسلام بۆ چه ند به شیک دابه ش بکه ی ن، ئه مه ش به پپوه ری گه شتی میژووی کاری له سه ر ده که ی ن:
یه کته م: قورئانی ئیروژ:

یه که م سه رچاوه ی وه رگرتنی میژووی ئیسلامی بریتیه له قورئانی پیرۆز، چونکه خودی قورئان یه که م سه رچاوه ی ئایینه که یه، چ جای میژووی ئه و ئایینه یان میژووی بنیادنهری سه ره تای په یامه که (موحه مه د صلی الله علیه وسلم) و هاوه لانی که به ردی بناغه ی ئه و میژووه یان دانا.

ئه مه ش ته نه ا لای موسلمانان به یه که م سه رچاوه ی میژووی ئیسلامی دانانریت، به لگه نه یارانی قورئان و ئیسلام و میژووی ئیسلامیش له سه ر ئه وه یه که ده نگن، وه ک چۆن

روانیڻی بۇ میشرۆوی ئیسلامی ۰۰۰ نھاد جلال حبیب انھ

ئەوان تەوراتو ئینجیل بە یەكەم سەرچاوەی لیكۆلینەوہ لە میژۆوی جوولەكە یان مەسیحیەت دادەنن، یان نووسینەكانی ئەرستۆ ئەفلاتون بە بنەرتی لیكۆلینەوہ لەو كەسانە دەزانن، یان لەو حە بەجیماوەكانی سەردەمی خامورابی و یاسا دانراوەكانی دەكەنە سەرچاوەی یەكەم بۆ تێرمان لەو سەردەمو كەسایەتیەیی، بەهەمان شیۆه قورئانیش بە یەكەم سەرچاوەی میژۆوی ئیسلامی دادەنن، گەرچی كۆمەلیك تێبینی و پەخنەیان لی هەیه كە سوپاس بەخودا رۆژ بە رۆژ راستیە میژۆوییهكان دەبنە بەلگەیی راستی زانیاریەكانی قورئان.

لیدوانی گشتی قورئانی پیرۆز بۆ میژۆی ئیسلامی خۆی لەم خالانەدا دەبینیتەوہ:

۱- خستنا بقرضاوي رەقوشی ئیش هاتنی ئیسلام میژۆوی ئیسلامی:

قورئان سەرەتا پوختەیهكی میژۆوی مرۆفایەتی هەر لە بوونیەوہ تا سەردەمی میژۆوی ئیسلامی دنییت، باس لە دروستبون و بەهای مرۆفۆ ئەرك و ئامانج و ئەنجامی دروستبونی و شیۆه و هۆكاری هاتنەسەردنیای و ئەركی ناو دنیا و پەوشی سەرزەوی دەكات، بۆ ئەوہی دواتر بەرچاوپوونیهك بێت بۆ ناو میژۆوی ئیسلامی، واتە قورئانی پیرۆز ئەوہمان پێدەلێت كە میژۆوی ئیسلامیش قۆناغیكی ناو ئەو میژۆوہیەو بۆ زانیی رێگەپەكیش نابیت لە نیوہی رێۆه هەنگاو بنییت و ئەگەر سەرەتاكەیی نەزانیت دەكەویتە ئەوہ یان هیچ نەبیت لەسەر ماوہی پێشھاتە هاوشیۆهكانی بێناگا دەبیت. بۆ خستنەپوو تومارکردنی ئەمەش هەول دەدات رای خۆی بچەسپێتی و بوونی هەرگومانێك بەرپەرچ دەداتەوہ (ذلك الكتاب لا ريب فيه)^۱، راستی گێرناوەو

۱ - البقرة: ۲.

روایتینی بؤ میژووی ئیسلامی ۰۰۰ نه‌او جلال حبیب الله

ئیکدانه وه کهش ده‌گه پښت‌وهه بؤ خواو به‌دووری ده‌گریت له‌ده‌ست تیوه‌ردانی مرۆیی (إنا نحن نزلنا الذکر و إنا له لحافظون).^۱

دواجاریش له‌دوو لایه‌نه‌وه په‌خنه له‌به‌ره‌م و نوسراوه‌کانی ئه‌وکات ده‌گریت:

۱- مرۆفه‌کان له‌پینکانی راستیدا نه‌گه‌شتوونه‌ته که‌مال و بڙیک له‌راستیان تښدایه، دیاریکردنی ئه‌و بڙه‌ش په‌یوه‌سته به‌له‌خواترسی ئه‌و که‌سه یان ویژداناری ئه‌و تاکه، واته زۆریه‌ی جار پشکی زیاتری راستی بؤ که‌سی له‌خواترسه له‌گه‌ل بونی هه‌له‌یدا، به‌لام که‌سانیکیش هه‌ن که له‌خوا ترس نین له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا راستیه‌ک ده‌لین، ئه‌مانه که‌من و له‌نیو خوانه‌ناساندا دیارن، هه‌روه‌ها هه‌موو راستیه‌کیش نالین.

۲- مرۆفه‌کان له‌به‌ر سه‌پاندنی راکانی خۆیان ته‌نانه‌ت راستیه‌کان ده‌شپۆینن، ئه‌وان راستیه‌کانی ناو ته‌ورات و ئینجیلیان شپۆاند، به‌مه هه‌یچ پښودانگیکی راستیان نه‌هیشتۆته‌وه و ناماده‌نین پښ به‌راستی بدن تا به‌جیاو سه‌ریه‌ستی بؤ خۆی بمینیتۆه، بۆیه قورئان بوو به‌ته‌واوکه‌ری راستیه‌کانی په‌یامه‌ خواپیه‌کانی پښووو پله‌ی که‌مالی وه‌رگرت و کۆتا په‌یامی خوداییش ده‌بیت، له‌به‌رئوه ئه‌مجار پاراستنه‌که نادریته‌ ده‌ست مرۆڤ و خودا خۆی ده‌پیاریتیت (إنا نحن نزلنا الذکر و إنا له‌الحافظون)،^۲ لیره‌وه راستیه‌ میژویییه‌کان ته‌ننا له‌قورئانه‌وه پله‌ی راستی ته‌واویان هه‌یه.

پاشان هه‌ولده‌دات میژوی یه‌کخودا په‌رستان په‌یوه‌ستی یه‌کتر بکات، بۆیه که‌ باس له‌سه‌رده‌می میژوی ئیسلامی ده‌کات، ده‌یانبه‌ستیتۆه به‌باوه‌پدارانی پښ ئیسلامه‌وه وه‌ک ده‌فه‌رمویت (أنا لما طغى الماء حملنکم فی الجاریة)،^۳ واته موسلمانانی ئه‌م

۱ - الحجر: ۹.

۲ - الحجر: ۹.

۳ - الحاقة: ۱۱.

روانینی، بۇ میژووی ئىسلامى ۰۰۰ ئەھدە جلال حىبب انھ
.....

سەردەمە دادەنیت بە بەشیک لە موسلمانانى رابردوو، یان جوولەگەکانى ئەوکات بە
میژووی پىشتریانەو دەبەستیتەو.

دواتر گرنگترین لایەنەکانى سەرەتای میژووی ئىسلامى دەخاتەپوو، وەك ئەوہى
باسى قۇناغى مەككەو ژيانى ناو مەدینەو جەنگى بەدرو ئوحد دەكات، لەگەل
ئەمەشدا ھەولەدەت بە پێوہرە خودایىگە لىكدانەو بۆ ئەوانە بکات، تەنانەت
چاوپۆشى لەخودى كەسایەتى موحمەدیش (ﷺ) ناکاتو پوداوەكان وەك خۆى
دینیت، وەك سەبارەت بە ئىجتىھادىكى نەپىكرایى پىغەمبەر (ﷺ) دەفەر مویت: (عيس
وتولي، أن جاءه الأعمى...)، چەندین نمونەى تریش لە قورئانى پیرۆزدا بەدیدهكەین.
بۆ یە ئەگەر بمانەوێت ھەر قۇناغىكى میژووی ئىسلامى وەر بگرن، دەتوانین بەوپەرى
وردەكارىوہ بەپێوانى قورئان بۆ لىكدانەوہى میژووی لى بکۆلینەوہو ئەنجامىكى
چاك بەدەستبەخەین.

بەلام نەیارانى ئىسلام یان ئەوانەش كە باوہریان پى نە، لەگەل ئەوہى قورئان بە
یەكەم سەرچاوەى میژووی ئىسلامى دادەنن، كۆمەلێك پەخنەیان لى ھەيو بە
سەرچاوەیەكى تەواوى نازان، گرنگترین گازندەو پەخنەكانىشیان خۆى لەم خالانەدا
دەبینیتەو:

۱- ئەوان دەلێن ئەم قورئانە وتەى خودایى نە، بەلكو لىكدانەوہى كەسایەتى
موحمەدە (ﷺ) بۆ میژوو، واتە موحمەد (ﷺ) چۆن لە میژوو تیگەشتووہ یان
چۆن وىستوہتى ھزرى خۆى بسەپینیت، بەو شیوہیە لە قورئاندا تۆمارى كردووہ،
بەم پىیە قورئان لە بەھا خودایىگەى دابردەكەن و مۆركىكى مۆى پىدەدەن، ئەمەش
واتە لە سىفەتى كەمال بەدەرە، كەواتە - بەو پىیە - قورئان پىكھاتەپەكى دولاپەنەى
راستى و ناراستى دەبیت، بۆیە خواى گەرە لە قورئاندا ھۆشیارى بەرامبەر بەم روانینە

دهدات و دهفهرمویت (أفتؤمنون ببعض الكتاب وتكفرون ببعض، فما جزء من يفعل ذلك منكم إلا خزی فی الحیاة الدنيا و یوم القیامة یردون إلى أشد العذاب).^۱

۲- نهوان پییان وایه قورنانش وهك په یامه ناسمانیه کانی تریان وهك نوسراوه کانی تری پېشووی میژوو، بهگشتی وهك نهوانه ی هرېوډوت و چه نډیکې ترو به تاییه تی نووسینه کانی روزه ه لآت هه ولیداو ه میژوویه کی نه فسانه یی تۆماریکات، باسی فریشته کان له جهنگی به درو هیئانی ره شه با له خنده قو چه نډین نمونه ی تر که موسولمان به موعیژه ناویان ده بات، لای نهوان هه روهك داستانی دابه زینی خواوه نده کانه له جهنگه کانی سه رده می دیرینی یۆنان و پۆمان، به مجوره له و بپوایه دان قورن ان له قوناغی نووسینه وهی نه فسانه یی میژوو دهر نه چوه .

۳- ره خنه یه کی تریان له تۆماری میژووی یان تیپامانی میژووی قورنانی نه وه یه که ده لئن قورن ان یه کلایه نه قسه ده کات و هه رده م هه واداری یه کخو ایه رستانه و هه سفیان ده کات و سه رکونه ی بیباوه ران ده کات و له دژیان ده وه ستیت و ناوه به د واتا کانیان به سه ردا دده ات، به مجوره له هه لوئستی بیلایه نبوون له تۆماری میژووی دایده پرن .

۴- هه روه ها ده لئن قورن ان له تۆمار یان لیکنده وهی پووداو ه میژووییه کاند ا کور تېری ده کات و خزی له ورده کاری یان پوداو ه کانی نئوان دو ماوه درده خاته وه، به وجوره تۆمار یان لیکنده وه یه کی کچ و کال و ناته واو دده ات به ده سته وه .

۵- یان گله یی نه وه ده که ن که تۆماره میژووییه کانی قورن ان خسه له تیکې پېرۆزیان پندر او ه و جیگه ی قسه تیدا کړدن و مشتومریان نه هیشتوه ته وه، بویه هه رکات بته ویت قسه له سه ر تۆمار یان لیکنده وهی میژووی قورنانی بکه ییت، به ره وپووی ته کفر یان

۱ - البقرة: ۸۵ .

كوشتوبىر يان وە دەرىئان دەببىتەو، لەبەرئەو، وە لائانى يەكجارەكى ئەو تۆمارە و پىشت پىئەبەستنى باشترە .

۶- پەخنە لەو دەگرن كە قورئان لە تۆمارى مىثرووىدا نوپبارە كىردنەو، نۆر دەگىرتەبەر، بۇ نمونە لە دەيان شوئندا پروداوى ناو مىثرووى پىئەبەر موسا(علیه السلام) دىئىتەو، كە لە ھەمان كائدا يەك شتە، يان ھندىك جار جياوازيەك (تناقض) لە گىرپانەو، يەك پروداو ھەبە، جگە لەو ھەش خەسەتە چىرۆك تىايدا زالە تا لىكدا ھەو، ودى مىثرووى .

(و ھەلام بۆرەخنە كانيان)

۱- ئەگەر قورئان و تەبى موھەمەد (ﷺ) نى، خۆ موھەمەد (ﷺ) نە خوئىندە وار بوو، پاشان ناوچە يەكى سنوودارى دىبوو، جگە لەو ھەش لە شارە زانى رابردوودا زانىر يەكى كەم و سنوودارى ھەبوو و ناوچە كەشى سەرچاوى مىثرووى نۆر دەگمەنى ھەبوو، ئىتر چۆن قسە لەسەر ھەموو رابردووى مرقۇايەتى بكات، جگە لەو ھەش زانىرى گەلىكى نۆرى تىدا يە كە ئەمۇ پاستى زانستى نىشانى دەدات، چەندىن بەلگە تىرىش ھەن كە بەرامبەر بەو رايە دەو ھەستىن و لىئەدا نايان ھىئىن .

۲- ئەگەر بېوانىنە قورئانى پىرۆز، دەببىن ھىزو بىر و باو ھە لە چوارچىو ھە پروداو ھە مىثرووىيە كائدا لەبىر ناكات، قورئانىش پەيامىكە بۇ زىانى موسلمانان و ناكىت لە بەھاكانى ئىسلام بەدووربىت، پاشان لە ھەرموودەشدا دەيان يان سەدان ھاو ھە ئامادە بوون چەندىن نمونە ئىعجازى دەگىرتەو، دەى ئەمانەش مرقۇ بوون، واتە بەتەنھا لە قورئاندا وا نەھاتو، لەمەدا دەببىت ئەو كەسانە گلەبى لە خۆيان بگەن كە دىدىكى تەواوى ماددىگەرى و دىبايان ھەبە و پروايان بە چەمكى پەيامى ئاسمانى نى،

بۆيە گلەييەكەيان دەچىتە مەيدانى مەملەتتى ھزىيەوہ نەك ھەقىقە تىكى ھەستىپىكراو،
ئەمەش تەنھا كارى ئەمپۇيان نىو رابردوشيان ويئەنى لەو چۆرەى زۆرە.

۳-سەرەتا ئەو رەخنە لە خودى ئەو كەسانە دەگىرئىت كە ھىندە يەكلایەنانە
دەپواننە باسوخواسەكان كە ھەول نادن لەو رەخنەى خۇيان لە قورئان وردىبنەوہ
يان لە تەنگاوى دەمارگىرىو بېرىارى يەكلایەنەدا گىرۆدەن، بەتايىبەت لەبەرامبەر
مىژووى ئىسلامىدا.

پاشان لەقورئاندا پىناوى شايبەتيدان ھەيە (شهد الله أنه لا إله إلا هو والملائكة وأولو
العلم قائماً بالقسط) لەشايبەتيدانئىشدا سۆزو پق پۆل نابينئىت، خودايش لە ھەموان
دادپەرورەرتەرەو بەدوورە لە پاستى نەوتن، ھەر بۆيە رەخنە لە خۆشەويستتيرين بەندەى
خۆى دەگىرئىت (موحەممەد ﷺ) يان ھەر لەسەرەتاوہ رەخنە لە پىغەمبەر ئادەم
پىغەمبەر نوحو ئىبراھىم و ئەيۇب و يوسفو يونسو موسا (عليهم السلام) و
(موحەممەد ﷺ) دەگىرئىت و لە قالئى بىدار كوردنەوہ ياندا راستىەكانيان بۆ دەخاتەپوو.
۴- مەبەستى قورئان لە گىرپانەوہ مىژوويىيەكاندا گىرپانەوہى ھەموو مىژوو نىە، بەلكو
پىندانى پىوانىكى گىشتى و چەند نمونەيەكى بەكارھىنانىبەتى بۆ ئەوہى بۆ تىرامانى
مىژوويى بەكارىبەت.

۵- قورئان ئازادى بىروپاى بە ھەموو مەؤفەكان داوہ، كى بېرواى پىدئىنئىت يان
نايەنئىت سەرىبەستە(فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر) پىرۆزى قورئانئىش بۆ
موسولمانانە، ئىنجا مىژووى ئىسلامىش نمونەى راجىباواى زۆدى ھەبووہ، ئەگەر

۱ - آل عمران: ۱۸.

۲ - الكهف: ۲۹.

روانیننی بؤ میثرووی ئیسلامی ۰۰۰ ۰۰۰ نهاد جلال حبیب الله
.....

توندیه کیش هه بوو بیت سه رچاوه که ی قورئان نه بووه، ده بیت بلتین قسه کردن له رووی
قورئاندا تاك به ره و پووی بیباوه پی ده کاته وه.

۶- هه روه ها مه سه له ی دووباره کاری ناو قورئان جگه له ئامانجی هه ناسه دان و
چه سپان و بیرخسته وه چه ند ئامانجیکی تری هه یه، سه بارت به بوونی جیاوازی پاو
ده قه کانی ناو قورئان (تناقضات) نه وه له نه نجامی کرچ و کالی تیگه یشتن و زانیاری نه و
تا که وه یه، نه گه رنا بؤ نمونه بیواننه به رگی کۆتایی کتیبی (اضواء البیان) ی
ئیمامی (شنقیطی) له و باره وه ورده کاری به خشیه وه.

دووهم: فه‌رمووده‌کانی موچه‌مه‌ده (ﷺ):

سه‌راوه‌ی دووه‌می میژووی ئیسلامی بریتیه له فه‌رمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) که موسلمانه‌کان جیا له‌لایه‌نه میژووییه‌که، لایه‌نی ئایینی خۆشیانی لێ‌وه‌رده‌گرن، چونکه ئه‌وان له‌و ئایه‌ته قورئانیه‌وه بۆ وته‌و فه‌رمایشتی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌پوانن که ده‌فه‌رموویت (وما ینطق عن الهوی، إن هو إلا وحی یوحی، علمه شدید القوی)، بۆ کرده‌وه‌کانیشی له‌پروانگه‌ی ئه‌و ئایه‌ته‌وه سه‌یری ده‌کن که ده‌فه‌رموویت (قد کان لکم فی رسول الله أسوة حسنة)؛^۱ فه‌رمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) خۆیان له‌ سێ شیوه‌ی سه‌ره‌کیدا ده‌بیننه‌وه:

- ۱- گوفتاری پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) که ئه‌مه‌ش یان ده‌قاوده‌ق وته‌که‌یه‌تی یان هاوشیوه‌ی وته‌کانیه‌تی، زیاترینی فه‌رمووده‌کانی ئه‌مانه‌ن و له‌گرنگی و ژۆریدا به‌پله‌ی یه‌که‌م دین.
- ۲- کرداری پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) که ئه‌مه‌ش جموجوڵی پیغه‌مبه‌ری خوایه (ﷺ) که هاوه‌لانی ده‌وری یان خیزانه‌کانی گێراویانه‌ته‌وه‌و به‌ فه‌رمووده‌ داده‌نریت، چونکه کردار به‌کارێک رازیبوون به‌ گوفتاری بیگومان ده‌کات.
- ۳- هه‌لوێستی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ): هه‌لسوکه‌وتی پیغه‌مبه‌ری خواو هه‌لوێسته‌تی به‌رامبه‌ر به‌ گوفتار یان کرداریکی هاوه‌لان یان که‌سانیت، ئه‌مه‌ش به‌شیکه له‌ فه‌رمووده‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا، ده‌کریت له‌پرووی متمانه‌ی فه‌رمووده‌شوه‌و جۆره‌کانی فه‌رمووده‌ به‌ سێ جۆر دابنێن که بریتین له:
 - ۴- سه‌حیح: ئه‌مانه‌ گومانیا ن تیدا نیه‌و راسته‌وخۆ وه‌رده‌گیرین.
 - ۵- سه‌سه‌ن: ئه‌مانه‌ش به‌پله‌ی دووه‌م دین وه‌رده‌گیرین و کاریان پێده‌کریت.

۱- النجم: ۳-۵.

۲- الأحزاب: ۲۱.

روايتىنى بۇ مىشرووى ئىسلامى ۰۰۰ نىھائى جلال حىبب انى

۶- ضعيف: ئەمانە گومانىيان لەسەرە وەرنىگىرئىن بەكارنەھىئانىيان باشترە.
لە فەرمودەكانى پىغەمبەردا (ﷺ) ھەمان شىئە بەدئىدەكەين، چونكە فەرمودە
رافى قورئان دەكات بۇ مروفەكان، بۇيە لە لايەنە مېژووئىيەكەيەوہ سى لايەن
دەگىرئەخۆ:

۱- ھىئانى مېژووئىيەكى پىشتر.

۲- لىدوان لەسەر پرووداوى ئەوكات.

۳- پىشېئىنى بۇ داھاتووى موسلمانان كە بەشىكى زۆرى بەدئىھاتووه و بووه بە مېژوو
و بەشىكى دىكەشى لە ئىستا و داھاتوودا دەبىت.

ھەمان ئەو شتەى سەبارەت بە سەرچاوهى يەكەم ھاتووه، سەرچاوهى دووهمىش
دەگىرئەوہ، ھىندە ھەيە كە بۇ سەرچاوهى دووم ئەيارانى ئىسلام و مېژووئى ئىسلامى
زىاتر ئىشيان تىداكردووه و ھەوليانداوہ بەھەر جۆرئىك بىت لەنرخى كەم بكەنەوہ.

خالىكى دىكەى ديار سەبارەت بە سەرچاوهى دووم ئەوہيە كە لەمەدا
سەرچاوهكانى فەرمودە لەئىوان سوننە و شىعەدا دابەشەدەين، بەلام ئەوہى ديارە
زۆربەى جىھان كاتىك قسە لەسەر فەرمودەكانى موھەممەد (ﷺ) دەكەن، زىاتر
پشت بە سەرچاوهكانى ئەھلى سوننە دەبەستن و سەرچاوهكانى شىعەيان وەلاناوہ،
چونكە سەرچاوهكانى شىعە لەدەست خۇياندا تەسكبوونەتەوہ، خالىكى دى ئەوہيە
كە ئەو قسەكردەئى لە سەر فەرمودە دەكرىت بەھىچ جۆرئىك لەسەر قورئان ناكرىت.

فەرمودەكانى پىغەمبەر (ﷺ) بوونەتە كەرەسەيەكى بنەرەتى و پىئوانىكى بەھىز
بەدەست مېژووئىنوسان بەگشتى و موسلمانەكانىيان بەتايىبەتى تا پىئوانى مېژووئى
پنىسلامى پىبىكەن، وەك ديارىكردنى ماوہى خىلافتە و جەنگى جەمەل وەسفىنو
قەتھى قوستەئىنيەو... ھتد.

سېيەم : سەرچاۋە میژوویيەكانى موسلمانان :

دەشتت يەكسەر ئەو پىرسىيارە بېتتە پىمان و پىرسىت بۇچى دواى قورئان و سوننەت موسلمانان قسە لەسەر میژووی ئىسلامى دەكەن؟ بۇچى خەلكانى تر قسەيان لەسەر نەكەن، لە وەلامدا دەلئىن خۆزگە جىهانى پۇژئاوا هېندە ھۆشيارى ھەبوايە كە بىتوانايە لە سەرەتاوہ ناگادارى جىهانى ئىسلامى بېتت و قسەى لەسەر بىكات، بەلام جەنگى ناوخۆو ستەمى كئىساو دواكەوتەيى زانىارى و ھۆشيارى تاكى پۇژئاوايى ئەو پۇژگارە وايكرد نەيانتوانى بىر لە میژووی ئىسلامى بکەنەوہ و بېتئاگابن لە جىهانى ئىسلامى تا ئەوہى دواى ھانتى كۆمەلئىك میژوونووسى موسلمان و توندبوونەوہى بارىان لەگەل جىهانى ئىسلامىدا ھېشتا نەيانتوانىبوو بىر لە میژووی ئىسلامى بکەنەوہ و قسەى لەسەر بکەن.

میژوونوسانى موسلمان بۇ سى بەشى سەرەكى دابەشەدەبن:

يەكەم: ئەھلى سوننە و جەماعە: ئەمانە ئەوانەن كە سەر بە مەزھەبى سوننەت بوون، دەسەلاتى جىهانى ئىسلامىش سوننە مەزھەب بوو، ھەر ئەمان بوون وەك يەكەم كەس پەوتى تۆمارى میژوویى ناو جىهانى ئىسلامىيان خستەپى، نمونەى ئەمانەش لە ئىبن ھىشام و ئىبن خىياط تا طەبەرى و بەغدادى و ئىبن كەئىر و ئىبن خەلەكان و ئىبنولئەسىرو زەھەبى و ئىبن خەلدون و شەوكانى و... ھتد بوو.

ئەمانە لەگەل ئەوہى ھەوادارىەكیان بۇ دەسەلاتى ئىسلامى ھەبووہ، بەلام ھىچكات چاوپۇشيان لە ھەلەو كەموكورتىەكانى دەسەلات نەدەكرد و دواترىش ئەو ددپەرەرى و تۆمارە وردەيان بوو بە سەرچاۋە بۇ نەپارانى ئىسلام و موسلمانان تا بۇ مەبەستى نڈايەتبيان چيان دەوتت لئيان وەرىگرن و لاپەنەكانى دى كەمبايەخ پراگن.

رواينى بۇ مېژووى ئىسلامى ۰۰۰ زىاد جلال حبيب انى

دووم: دارودەستەى شىعە: شىعەكان نەيارانى دەسەلأتى ناو جىھانى ئىسلامى بوون، بۆيە ھەولياندەدا دژ بەو دەسەلأتە بنووسن ويلىن، ھەرچەندە دەولەتگەلىكى خۆشيان ھەبوو ھەك فاتمى و بوەبىھەكان و قەرەمتى و... ھتد، بەلام لەباسکردنى ھەولەكانى ئەوانىشدا پۇلئان ھەبوو، سەرچاوەكانى ئەھلى شىعە بوون بە كۆگايەك بۇ پۇژھەلأتناسان نا تۆمارى چەوتىھەكانى جىھانى ئىسلامى بە موسلمانان بفرۆشنەو، نمونەى ئەوانەش برىتەن لە مەسعودى و ئەبولفەرھەجى ئەسفەھانى نوسەرى كىتەبى (اللاغانى) و چەندىنى تر.

سەيەم: دەستە و تاقمەكانى تر:

ھەك خوارىچ و موعتەزىلە و ئەشعەرى و... ھتد، ئەمانە رىكەبەرىيان لەگەل دەسەلأت ساتەو ناسات بوو، زىاتر خوارىجەكان بەرھەلستى سەرىازىيان ھەبوو، ئەم دەستەو تاقمانە بە گشتى لە تۆمارى مېژوویدا راستكۆ بوون، ئەگەر چى ھەندىك جار دەمارگىرىيان بۇ رەوت و مەزھەبى خۇيان وى لىكردون قسەى ناھەق و ناراست بكن. گرنگ ئەوہىە موسلمانان لە تۆمارى مېژووى ئىسلامىدا يەكەم ھەنگاويان ناوہو سى ھەنگاويشيان بپوہ:

۱- تۆمارى پووداوەكان بەپىي ھەرگىترانەوہىەكى راست و ناراست.

۲- پىداچوونەوہى كەسايەتەكان و ھەلئسانگاندىان لە دادگای زانستى رىجال (جەرھ و تەعدىل) دا.

۳- لىكۆلىنەوہ بۇ پووداوەكان.

ئەوہى ماوہ برىتە لە بەراوردى نىوان سەردەمەكان و لىكدانەوہى ھزرى و جىاكردنەوہى بابەتەكان، لەمەشدا چەند ھەنگاويك نراون بەلام پىتويستى بەھەولى زىاترە.

چوارهم: سەرچاوه مه سیحیه کان:

جهنگی مه سیحیهت له میژووی مرقایه تیدا جهنگیکی دیاره و پاش دهر بازبوون له سهردهمی زه لیلی و وه رگرتنی دهسه لات بههر پیناویک بیت هانتی سهردهمی دهسه لاتیان بو، بهدوای نه وه شدا جهنگی سهختی له گهل جووله که دا دهستیپیکردو که و ته چهوساندنه وهی جووله که کان تا نه وهی جهنگی گه وه هات که بریتیبوو له جهنگ له گهل موسلماناندا، نه مهش هر له سهردهمی پیغه مبهروه (ﷺ) دهستیپیکرد، بۆیه هر له وکاته وه جهنگیکی توند بهرام بهر به یه کتر بناغی داناو بهره بهره جهنگی زانستیش دهستیپیکرد، به لام دهستیپیکردنی توندی لهدوای نه و قسه یه ی لویسی شانزه یه م بو له شالووی تۆیه می خاچه رستیدا که داویکرد (با جهنگی هزی و بیروباوه پی دهستیپیکهین).

مه سیحیهت تا نه مپوش دانی نه ناوه به بوونی ئیسلام وهک په یامیکی ئاسمانی، بۆیه تا ئیستاش پی وایه موسلمان به هه موو میژوو و پابردوو یانه وه له هه لدا بوون و پۆلی خراپه و گێره شتوینیان نیشانداوه و به مردنیشیان دۆزهخ ده بیته به شیان، به مجۆره له دادگای ئایینی و دادگای مرقایشدا شکست و پشکی خراپ بۆ موسلمانان ده بیته.

زۆریه ی پۆزه لاتناسه کان مه سیحی بوون و سهر به خویندنگه مه سیحیه کان بوون، ههروه ما هه موو ههنگاوه پۆزه لاتناسیه کانیش له لایه ن کلئیسای پاپاوه پالپشتی ده کران، نه گه ریش مروانینه هه وه له کان زۆریه یان تیکه ل به خه سه له تی ته بشیری (مورده به ری) ده کران.

بۆیه نه وانه هه میشه هه ول یانده دا نه وه بلین (ئیسلام زاده ی جو له که یه دۆ به مه سیحیهت، میژووی مه سیحیهت زۆر زاله به سهر میژووی ئیسلامیدا، میژووی ئیسلامی مه ترسیه بۆ سهر مرقایه تی).

روانینیی بۆ میژووی ئیسلامی ۰۰۰ ۰۰۰ زهاو جلال حبیب الله

به ئام ئەم گوتهاره به سهه هه موویاندا زاننا بیته، چونکه هه یانه موسلمان بووه و وه سفی ئیسلام و میژووی ئیسلامی کردوه، هه یانه تا ئاستیکی زۆر خۆی له خهسلهتهکانی دژه ئیسلام بوون دامالیوه، هه شیانه ته نهان ئه رککی وه رگرتن و گو استنه وهی به جیگه یاندوه، به کورتی سه رچاوه مه سیحیه کان به شیوه یه کی گشتی دیدی په خنه و دژایه تییان بۆ میژووی ئیسلامی هه یه.

پىنچەم: سەرچاۋەكانى جوولەكەكان:

ئەبىت پىش ھەموو شتىك دىدى جوولەكە بۇ مىژۋو بە گشتىو مىژۋى خۇيان بەتايىبەتى لەبەرچاۋىگرىن تا بزانىن سەرچاۋەكانىان چ خەسلەتتىكىان لە خۇگرتوۋەو ھۇكارى ئەو خەسلەتەنەش بۇچى دەگەرپتەۋە.

جوولەكە لىكدانەرەبەكى ماددى بۇ جىهان ھەبەو خۇشى تىايدا بە سەرەشق دەزانىت، بەلام دواتر دەلىت مىژۋى ئىمە سى خەسلەتى لەخۇگرتوۋە:

۱. ھەمىشە ستەممان لىكراۋە. (كات)
۲. لە ھەموو شوپنىكى ئەم جىھانەدا ستەممان لىكراۋە. (شوپن)
۳. ئەو ستەمى ئىمە ھىچ وىتەبەكى نەبوۋەو نىو نايىت. (تايىبەتمەندىو جىاۋازى)

بۇبە لىرەۋە خۇيان بە خاۋەن ماف دەزانو ھەلدەدەن مافى زەوتكراۋى خۇيان ۋەربىگرنەۋە، لە پىناۋ ئەمەشدا پىۋىستىيان بە تۆمەتباركردى بەرامبەرەكان ھەبە، لەمەشدا دەستناگرنەۋەو بۇ ھەر دەرفەتىك دەگەرپن، لە پىناۋ ئەمەشدا ئەم ھەنگاۋانە دەگرنەبەر:

- نوسىنى راستەوخۇ دژ بە بەرامبەر.
- ساختەكارى لەنوسىنەكانى بەرامبەردا ۋەك نمونىان لەگەن ئىمامى ئىبىن تەمىبەدا كە چوبوبون بەلگەنامەبەكى ساختەيان دروستكردىبوو دەيانگىراپەۋە بۇ سەردەمى پىغەمبەر(ﷺ)، بەلام شەيخولئىسلام فىلەكەى ئەۋانى ئاشكراكرد بەھۇى

روایتی بؤ میثرووی ئیسلاسی ۰۰۰.....۰۰۰ زہاد جلال حبیب اللہ

توڑینہ وہیہ کی وردی بؤ بہ لگہ نامہ کہ و بہ راورد کرنی بہ روودا وہ میثروویہ کانی
سہ ردمی پیغہ مہر (ﷺ)۔^۱

□ ہینانی چاکہ گہل و پیاہہ لدانی میثرووی بہ رامہر لہ پینا و دانانی چہند
ناراستیہ کی بہ نامانجی خویان.

بؤیہ لہم روانگہ وہ ہولڈہ دہن بہ ہر شتوہ یہ ک بیت بہ رامہر بہ میثرووی ئیسلامی
بوہستن.

^۱ - اسلام بن عیسیٰ الحسامی: سیرۃ شیخ الإسلام ابن تیمیة وحکایاتہ مع أبناء زمانہ، ط ۱، دار ابن
کثیر، (عمان-آردن: ۲۰۰۶م)، ص ۱۰۱-۱۰۲.

شەھىم : سەرچاۋەكانى دى :

ئەمەش زياتر لە دوو لايەنى ماددىگە رايى سۆڧىتى و عەلمانىەتى توندى پۇرئادا
خۆى دەبىنئىتە وە، سۆڧىت لە بەرئە وەى يەكپارچە دژى مرؤفايەتى بوو جگە لەخۆى،
بۆيە ئامادەى وەرگرتنى رايەكى تر نە بوو، ئەوان نە وەك تەنھا دژى مېژووى ئىسلامىن و
لەئاست عوسمانى و مەملوكى و عەبباسى و ئومەييە وە ئاۋەستىن، بەلگە قسەى توند
لەسەر خودى پېغەمبەر(ﷺ) دەكەن، ھەلۋىستى پەشى خۆشيان بەرامبەر بە
موسلمانان نىشاندا و كوشت و بېرىكى توندىان لىكردن، ئەو گەييە تۇندە لەوان بۆيە
دەكرىت چونكە بانگەشەى پزگارىيان لە سەدەى نويدا خستە روو، بەلام ئازادىەكە
موسلمانان و نەيارانى ترىان لىي بېبەش بن، ھەمان خەسەت لاي عەلمانىەتى
پەردەپۇش بە مەسىحىت دەرەكوت كە سەرمەشقىان ئەمەرىكا بوو، تا ئەمپۇش
ئەمەرىكا بە توندى لە رووى ئىسلام و موسلماناندا وەستاۋە و سەرقالى داگىركردنى
ھەنگاۋبەھەنگاۋى خاكىانە، پەنگدانە وەى توندى دىدى سلبى ئەوان بۇ ئىسلام و
پەرچە كردارى سەختى موسلمانان واىكرد ولاتىكى وەك دانىمارك بىتتە سەرچاۋەيەك
بۇ گالتە كردن بە پېغەمبەر(ﷺ) و ھەموو ولاتانى ترى ئەورۇپاش بوونە پالپشتى،
كەواتە دىدى ئەوان لە كردەى ئەمپۇياندا ديارە .

۷-نوسىنەكانى ئەمپۇ لەسەر مېژووى ئىسلامى :

لە راستىدا ئەمپۇ بۆتە كۆگاي تەنگزەى مېژووى ئىسلامى و ھەموو پشئوى و شلۇقى
دىدى پابردوۋ لەگەل مەلمانئى سەختى نوئ لەمەدا پەنگىداۋەتە وە مەردى مەيدانى
دەۋىت تا بتاۋىت لىي دەريازىت، ھەلۋىستى دروستى ئەمپۇش پاش بەرپەرسىارىئى
لاى خوا و پاداشتى خودايى، مەردايەتى مېژووى دەبىت .

روانیڻی بؤ میژووی ئیسلامی ۰۰۰ نہاد جلال حبیب اللہ

لہم پؤدا ھاوکات بہ شالووی فرہ لایہ نہی نہ یاران و ھاوپہ یمانجوونیان پیکہ وہ،
دہستیاند اوہ تہ ھلمہ تیکی توندی پرخنہیی بؤ سہر میژووی ئیسلامی تا ئاسٹیک
گومان لہ سہر ھہ موو لایہن و ئیجاییہ تیکی میژووی ئیسلامی دروست دہ کھن، لہ
کوردستانی شدا سہرہ تاکانی ئو کارہ دہرکہ وتوہ، کارہ کھش ھلمہ تیکی
کھ مزانستیہ، بؤیہ لہم پؤدا پؤلی توندو لہ داھا توودا کاریگہری کھم دہ بیٹ.
بہ رامبہر بہ مہش موسلمانان ئامادہ بیان نہ ماوہ کھ ھلہی میژووی ئیسلامی
لہ بہرچاؤ بگرن، بؤیہ پالپشتیہ کی کھ میان ھہ یو گومانی توند لہ نووسینہ کانیان
دہ کریت، ھہرچہ ندہ بری ھوئی باشیش لہو بارہ یوہ دراوہ، بہ لام بہ راستی
تویژینہ وہی میژووی لہم پؤی جیہانی ئیسلامیدا راستیہ کی دلئہ زینہ.

به‌شی سییه م

بنه‌ماکانی روانین بؤ میژووی نیسلاسی

پاش نه‌وهی چند باستیکی پتوشومان شیکارکرد له‌سهر میژووی نیسلاسی، پاش وایه نیستاش باسی کومه‌لیک بنه‌مای سهره‌کی بکه‌ین که موسلمان ده‌بیټ له‌و روانگه‌یه‌وه بپوانیته نه‌و میژووه، چونکه له‌راستیدا هه‌ندیک هه‌له‌ی خویندنه‌وه‌و تیگه‌یشتن‌و بریاردانی موسلمانان به‌دیده‌کری له‌روانینان بؤ میژووی نیسلاسی که ده‌بیټ راست بکریته‌وه، هه‌رچنده‌ نه‌م بنه‌مایانه‌ی باس ده‌کرین مه‌به‌ست له‌وه نییه که نه‌مانه هه‌موویان راستکردنه‌وه‌ی هه‌له‌ی موسلمانان، به‌لکو کومه‌لیکی زوری نه‌و بنه‌مایانه لای زورینه‌ی موسلمانان روونن.

گرنگترین بنه‌ماکانی روانینمان بؤ میژووی نیسلاسی بریتین له:

۱- میژووی نیسلاسی میژوویه‌کی مرو‌فایه‌تیبه:

نه‌و روانینه‌ی واده‌بینیټ که میژووی نایینه‌کان یان هر میژوویه‌کی که مرو‌ف تییدا به‌شداره به‌دوره له‌میژووی مرو‌فایه‌تی، نه‌وه دوچاری هه‌له تیگه‌یشتن بووه تا سؤزو بنه‌مای خوی بخاته مه‌یدانیکی واقعیه‌یه‌وه.

میژووی نیسلاسی میژوویه‌کی که مرو‌فه‌کان تییدا به‌شدارن و له‌سهر رۆلی به‌رچاوی مرو‌فه‌کان ریکرده‌ی خوی ده‌بریټ، به‌لکو خودی نایینه‌کی بؤ پرتیشاندانی مرو‌فه‌کان هاتووه ﴿اَوْمَنْ كَانَ مِيْتًا فَاحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾^۱.

^۱ - الانعام: ۱۲۲.

مروّفه کانیش رۆلی خۆیان ده نویتن له بهردهم ئه و ئایینه دا که ئایا ده یکه نه چرای رووناکی رینگه یان یاخود ده بنه دوژمنی و ده یانه ویت بیکوژیتنه وه و چه زیان له تاریکیه

﴿يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ﴾^۱.

له میژووی مروّفایه تیدا ده بیت ناماده بین که موکورتی مروّفه کان له بهرچاوبگرین، به لام ده بیت بزانی که موکورتی مروّفه کان به لگه نییه بۆ که موکورتی ئه و ره وشه یان له و پیناوه دا که مروّفه کان به کاریده هیئن، بۆ نمونه که مته رخه می و که موکورتی موسلمانان نابیته به لگه ی که موکورتی ئایینی نیسلام یان بکرتیه پیوره بۆ ئه وه ی که به کارهیتانی ئایین مایه ی که موکورتی مروّفه کانه، به لکو ئایین که موکورتی مروّفه کان که مده کاته وه، چونکه به دنیاییه وه نیسلام توانی که موکورتی و که مته رخه می کۆمه لیک له مروّفه کان که م بکاته وه و شارستانیتیه کیان بۆ دروستبکات که تا ئه مپۆش دریزه ده کیشیت.

بابروانینه دیدی نیسلام بۆ میژووی موسلمانان، که هر له پیش نیسلام و سه ره تای هاتنی نیسلامه وه تا ئه مرق باری موسلمانان له قالبی مروّفبوونیا ندا باسده کات و له و پله و پایه بهر زتریان ناکاته وه، خوی گه وه له باره ی پیغه مبهری ئانزیز ئاده م (U) و چه وای دایکمان و نه وه کانیا نه وه ده فه رمویت: ﴿قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَرْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (۳۸) وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾^۲.

دواتر له باره ی پیغه مبه ره کانی دیکه وه باسی ئه و کارانه یان ده کات که خوی گه وه بۆیان راسته کاته وه هر له کاره که ی پیغه مبه ر یونس (U) و پیغه مبه ر نوح (U) و

^۱ - الصف: ۸.

^۲ - البقرة: ۳۸-۳۹.

روانیڻي، بزمِ شروعي ئيسلامي ۰۰۰..... ۰۰۰ نهاد جلال حبيب الله

پيڻه مبر مووسا (U) و پيڻه مبر داود (U) و پيڻه مبر موحه ممد (ﷺ) كه هه موويان له قورئاني پيرؤزدا هاتون، به لام ئه وانه نيازي خرابيان نه بووه، به لكو له و كاره ياندا نيازي خيريان هه بووه و نيجتهاديان كردوه و سه ره نجاميكي واي بووه، خواي گه ورهش ده فهرمويٽ: ﴿وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا﴾^۱.

پيڻه مبر (ﷺ) وانه يه كي فيري موسلمانان كرد تا بزائن كيڻو زيانان چونه، بويه فرموي (كل بنو آدم خطاء خير الخطائين التوابون)^۲، واته (هه موو ئاده ميزادي هه له كاره، چاكتريني هه له كاريش ئه وانه ن كه ته وبه ده كه ن و ده گه پيڻه وه بؤ لاي خوا).

بويه ئه گهر خواي گه وره له قورئاني پيرؤزدا باسي زيانى پيڻه مبران (عليهم السلام) بكات له قالبىكي مرقفايه تيباندا، موسلمان چؤن ده كرى زيانى موسلمانان له و قابله بپاته ده رى، ئه گريش خواي گه وره ئه و تيگه و تنه ي پيڻه مبران (عليهم السلام) باس بكات، موسلمان چؤن ده توانيت راستى موسلمان نه خاته پوو، به لام وه ك چؤن قورئاني پيرؤز راستى و چاره سه ره كه ي ده خاته پوو، ده بيت ئيمه ش ئه و هه نگاهه قورئانييه بنيين.

۲- ميژووي ئيسلامي گيړانه وه يه كي دروسته:

زؤريه ي كات كه ده چينه وه بؤ سه رچاوه كانى ميژوو له لاي ميژوونووسان به گشتى، ده بينين زؤريكيان وه ك زؤمانيك يان باس كردي روو داويك ميژوو تؤمارده كه ن به بيڻه وه ي بنه ماي زانستى به كار به يڻن بؤي، واته سه رچاوه كه خؤي ليڻه، ئيدي ده بيت

^۱ - طه: ۱۱۵.

۲ - سنن الترمذي، الرقم ۲۴۸۳، سنن ابن ماجه ۴۲۴۸، الرقم، المستدرک على الصحيح، الرقم ۷۶۸۵، مسند أحمد بن حنبل، الرقم ۱۲۷۹۶، مسند أبي يعلى الموصلي، الرقم ۲۸۵۲، سنن الدارمي، الرقم ۲۶۸۰، حسنه الالباني في الجامع الصغير وزيادته، الرقم ۸۶۴۴.

رواينى 'بۇ مېژوۋى ئىسلامى' ۰۰۰ ئەھد جلال حېبب انھ

نوسىنەكانى دواتر چى بن، بەلام لە مېژوۋى ئىسلامىدا ئەم خالە كەمتر بەدى دەكرى، بەلكو زۆر بە دەگمەن بەدیدهكرى، چونكە لای زانايانى ئىسلام زانستى رىجال (جەرح و تەعدیل) ھەپە كە ھەئسەنگاندن دەكات بۆ كەسەكان، ھاوكات سەنەد لە گېرپانەوھى مېژوۋىدا بەكاردېت، سەنەد واتە گېرپانەوھى رووداۋىك دەمبەدەم و لەچەند كەسىكەوھ، جا زانايانى ئىسلام بە زانستى (جەرح و تەعدیل) ھەئسەنگاندن و شىكارى دەكەن بۆ كەسەكانى سەنەدەكە و لەو سۆنگەوھ راستى و ناراستى گېرپانەوھەكان دەخەنەپو، بەلام ئەمە لەلای گەلان و ئاينە و مېژوۋونوسانى دىكە بەكارنايەت مەگەر كەمىك نەبېت، زانستى فەرموودە كە لەناو موسلماناندا زۆر بىلاوھ دەكەۋىتە پېش راستكردەنەوھى گېرپانەوھەكانى فەرموودەكان، ئەم زانستە بەشېۋەپەكى نىمچە سادەتر بەكاردېت بۆ گېرپانەوھى مېژوۋى، بەمە دەتوانىن بە شېۋەپەكى ئاسانتر راستىبەكان جىبابكەپنەوھ لە ھەلەو كەموكورتىبەكان.

توۋىژەرانىك بۆ تۆمارى مېژوۋى ئىسلامى دەچنەوھ سەر چەند سەرچارەپەك كە ناحەزانى ئەم مېژوۋە تۆماريانكردوۋە بە ئارەزوۋى خۇيان چۇنيان وىستوۋە لە شېۋەپە رۇمان و چىرۆكىكدا مېژوۋى ئىسلامىيان خستۆتەپو، بەلام دەبېت موسلمانان دلتىابن كە راستترىن نوسىنەوھ بۆ مېژوۋى ئىسلامى ئەو سەرچاراۋانە كە زانايانى پېشوو مان دلتسۆزانە و دادوھرانە تۆماريان كرىدون بەبى ئەوھى بگەونە ژۆر فشارى دەسەلات يان بەرژەوھندى يان ئارەزوۋى خۇيان يان تەنانەت كىنەپ دەروونى، بەلكو بەوپەپى دادپەروھى و سپاردەكارى و كىنە وەلانانەوھ بېپارى دادوھرانەيان داوھ لەسەر دوژمنەكانىشيان، ھەروەك كۆمەلنىكان بە زىرەك و كۆمەلنىكى تر بە ئازاۋ ھەندىكى تر بە سۆزدارو ھەندىكى تر بە سەخاۋەتمەندو ھەندىكى تر بە داۋىنپاك

و... هتد وه سفده‌که‌ن، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا دوژمنی موسلمانان بوون و خراپه‌یه‌کی نۆریان
هه‌بووه بؤ موسلمانان.

۳- میژووی ئیسلامی ته‌نها میژوویه‌کی سیاسی نییه:

هه‌له‌یه‌کی گه‌وره له نووسینه‌وه‌ی میژووی جیهانیدا به‌گشتی و میژووی ئیسلامی به
تایبه‌تی روویداوه که بریتیه له تۆمارکردنی میژوویه‌کی سیاسی ئیسلامی و سه‌پاندنی
به‌سه‌ر بواره‌کانی تریداو پشتگۆی خستنی بواره‌کانی دیکه که ئه‌مه له خۆیدا
ده‌رکه‌وتنی ناپۆکی و که موکورتی نووسینه‌وه‌که‌یه ئه‌گه‌ر بیئتو بواره‌کانی تریشی
له‌گه‌لدا نه‌بیئت، چونکه له‌پاستیدا بواره جۆریه‌جۆره‌کانی شارستانیه‌تیک هه‌موویان
پۆتکه‌وه کار ده‌که‌نه سه‌ر یه‌که‌تری با بوارتیکیشی زال بیئت به‌سه‌ر هه‌موویاندا،
رۆژه‌لاتناسان زیاتر سوودیان له‌م هه‌له‌ وه‌رگرتوه‌و توانیویانه روخساری میژووی
سیاسی به‌سه‌پینن به‌سه‌ر میژووی ئیسلامیدا تا پۆله کاریگه‌رو کارا‌کانی دیکه‌ی میژووی
ئیسلامی به‌شاردریته‌وه، به‌مه‌ش ئامانجی سه‌ره‌کییان دیننه‌دی که بریتیه له به‌که‌م
نیشان‌دان یان خراپ نیشان‌دانی میژووی ئیسلامی.

به‌لێ ئاساییه بؤ میژوونووسانیکێ رۆژه‌یی که بلین ده‌سه‌لاتی موسلمانان له
ئه‌نده‌لووسدا لاوازیبون و هیزیان تیکشکاوه‌و موسلمانانیا هۆشمه‌ندو به‌هیزنه‌بوون تا
له‌به‌رده‌م شالووی خاچه‌رستاندا خۆبگرن، به‌لام شتیکیان بیرچووه که له شالووی
خاچه‌رستیدا بؤ سه‌ر ئه‌و ناوچه‌یه (۸۰۰)هه‌زار نووسین هه‌بووه که نزیکه‌ی
(۷۹۸)هه‌زاریان به‌ده‌ستی خاچه‌رستان له‌ناوبراون.

ده‌ی ئه‌و هه‌موو فره‌لایه‌نییه چیه که توانی شارستانیتیه‌ک بنیادبنیئت که رۆله‌کانی
بتوانن له ناوچه‌یه‌کی سنورداری که‌مدا ئه‌و هه‌موو نووسینه ئاماده‌بکه‌ن یان ئه‌و
شارستانیتیه گه‌وره‌یه بخه‌نه‌پوو که شوینه‌واری ژیا‌ریکی له‌وی به‌جی‌په‌شت.

روانینې 'بو میژووی ئیسلامی' ۰۰۰ نهاد جلال حبیب الله
.....

به لئی ئه وه شتیکی دیاره که مهیدانی سیاسی کاری خۆی دهکاته سهر بوارهکانی دیکه ی شارستانیته، وهک بواری کومه لایه تی و ئابووری و ئایینی و فیکری و زانستی و... هتد.

به للام ئه ی ئه گهر مهیدانی سیاسی له ناوچوو ئه وه مهیدانانه ی دیکه ی ئه وه شارستانیته چه نده خۆیان ده گرن و قهواره ی رۆحی شارستانیته که ده پارزین، واته شارستانیته تنها به مهیدانی سیاسی وه نه به ستراره، به لگو سیاست پایه یه که له پایه کانی شارستانیته، به لئی راسته به که وتنی ئه وه پایه یه گورنکی گه وره بهر ئه وه شارستانیته ده که ویت، به للام ئه گهر زیاره که کارا بوو بیت له ناوناچیت تا بواره کانی دیکه ش له ناونه چن.

کاتیک مه غۆل شالوویان هینا بو سهر جیهانی ئیسلامی و قهواره ی سیاسی ئه وه ده وله تیان له ناو برد، نه یان نتوانی شارستانیته ی ئیسلامی له ناو بیهن، به لگو ئه وه شارستانیته له بواره کانی دیکه وه هینده به هیزبوو توانی قهواره ی سیاسی به رامبه ره که ی بخاته ژیر کیفی خۆی و بیگوریت به قهواره یه کی سیاسی نو ی بو خۆی. ده ی ئه گهر ئه وه بواره نه ی دیکه هینده کارا و به هیزبن، چۆن ده کری له بیر بکری و به بواری لاهه کی دابزین؟! ئایا ده توانین به میژووی سیاسی موسلمانان بلین میژووی ئیسلامی؟ ئه ی ئه گهر وایت ده میکه میژووی ئیسلامی کۆتایی پیهاتوه، به للام خۆ هینشتا موسلمانان قهواره ی رۆحی و کاریگه ری فره لایه نه ی خۆیان هه یه له سهر جیهان به گشتی به جوړیک له به رامبه ر هه ر له مپه ریکدا خۆیان ده گرن و سهر له نو ی خۆیان دپننه وه مهیدان، ده ی به دلنیا ییه وه له میژووی ئیسلامیدا هیزی سیاسی به نده له سهر هیزه کانی دیکه و وابه سته یه پیهانه وه نه ک تا که رۆلی هه بیت.

روانینى، بۇ مىشرووى ئىسلامىي ۰۰۰ ۰۰۰ نىھاج جلال حىبب انىھ
.....

مىشرووى ئىسلامىيىش بىباكبووه لەوهى كە بە نەمانى ھىزە سىياسىيەكى لەئاوېچىت، بەلكو دەتوانىت خۇى بگرتتەوه و سەر لەنوئى قەوارەيەكى بەھىزترى سىياسىيى دروست بىكاتەوه.

۴- ئامانجى مىشرووى ئىسلامى بەرپاكردى دەولەتى ئىسلامى بووه:

لە ئايىنى ئىسلامدا كاركردىن بە بى ئامانج نىيە، بانگەوازىش كە كارىكى ئىسلامىيە ئامانجى پىنگەياندىن و بنىادنانى كۆمەلگەيەكى ئىسلامىيە بۇ بەھىزكردىن و پاراستنى و بۇ بەرگرى لەوهىش ھىزى جىھادى بەكاردىت تا دەولەتى ئىسلامىي بە بوارە ھەمچەشەنەكانىيەوه دامەزىت ھەر لە بوارى بەرستشى تاكەوه تا پەپرەوى ياساى دەولەتى، بەواتايەكى پوخت (كتاب يەدى وسيف يحمى)(پەيامى بۇ رىنموونى، چەكى بۇ پاراستنى پەيامەكە).

پەيامىك بۇ رىنمايى و چەكىك بۇ پارىزگارىكردىن و پەپرەوى پەيامەكە، ئەم جىبەجىكارىيە بەشپۆهەكى وردو دروست لە ژيانى پىغەمبەر (ﷺ) و خەلىفە راشىدىنەكاندا بەدىاردەكەوت ھەرەكە سەرچاوه مىشروويەكانىش شاپەتى بۇ ئەوه دەدەن و شتىكى حاشاھەلنەگرە.

لەسەردەمى دواترىشدا ھەمان ئامانج دەگىرايەبەر، بەلام گرفت لەوہدايە لەھەندىك بوارى رىگەى گەپشتن بەو ئامانجە لادراوہ، واتە ئامانج ھەمان ئامانج دەپىت، لە كۆمەلگە دەسەلاتدا، بەلام رىپرەوہكە ھەلە دەپىت بەھۆى ئەوہى ھەندىك لە سەركردەكان خۇيان لەو ئامانجە جودا دەكەنەوہ، ھەندىكىشيان لە رىپرەوى گەپشتەكەى پىغەمبەر (ﷺ) لادەدەن، بەلام لەبەرئەوہى لادانەكە رىشەيى نەبوو بەخەسلەتتىكى ديارەوہ توانى بگاتە ئامانجە دەستنىشانكراوہكە كە بنىاتنانى دەولەتى ئىسلامىي و بانگەواكردەنە بۇى.

دەكرى ھەندى جار كەمىنە يەك بە ئامانجى جيا لە ئامانجى سەرخستنى پەيامى خوا چوپنە مەيدانى جىھادەو، بەلام رېرەو ە گشتىەكە بۇ ئامانجى سەرخستنى پەيامى خوا بوو، يان جار بوويىت سەركردەكە ئامانجى بۇ خوا نەبوويىت، بەلام بەشداربوانى جىھادەكە و نەجامەكەشى لە سەرخستنى پەيامى خواييدا خۇيان بېشېرەتەو، واتە ئەو ئامانجە ھېندە باوو زال بوو كە ھاندەرەكانى تىرى لاواز كردوو.

بەشېو پەكى گشتى ئەمپوش موسولمانان ھەول و رەنجيان بەخەرچەدەن، تاكە ئامانجيان بنيادنانەو ەي دەولەتى ئىسلامىيە و بەس، مەگەر كەمىنە يەك نەبىت كە ئامانجيان بوو تە چاكسازىيەكى كۆمەلەبەتى لەپوانگەي ئىسلامەو ەو بېريان لاي دەولەت نىيە، بەلام ئەوانىش ئەو ە بۇ بەھىزكردنى رېگەي دروستكردنى دەولەتى ئىسلامىي دەكەن، واتە گەراندنەو ەي خىلافەت خەونىكى ھەر موسلمانىكى بەئاگاي ئەم سەرزەويەيە.

۵- مىژرۋى ئىسلامىي تەنھا سەردەمى دەسەلاتارىتى ئىسلامىي نىيە:

ھەلە يەك بەدەيدەكرى لاي ھەندىك كەس كە دەلئىن مىژرۋى ئىسلامىي تەواو بوو، يان وا باسیدەكەن لەدواي نەمانى دەسەلاتى ئىسلامى تەواو بوويىت و بوونى نەمايىت، ھەندىك كۆتايى دەولەتى عەبباسى دادەنئىن بە كۆتايى مىژرۋى ئىسلامىي، چونكە سەردەمى عوسمانى بە سەردەمى ئىسلامى دانائىن، ھەندىكى دىكە دارمانى دەسەلاتى عوسمانى بە كۆتايى مىژرۋى ئىسلامىي دادەنئىن و دواي ئەو ە ناخەنە قالبى مىژرۋى ئىسلامىيەو، لەراستىدا ئەمە ھەلە يەكى گەرەيە، چونكە ئەگەر سەردەمىك لە مەككە دا دەسەلاتى ئىسلامى نەبوويىت و موسلمانان تەنھا لەھولدا بووين بۇ گەياندن و سەرخستنى ئايىنەكەيان، خۇ ناكرىت ئەو ماو ەيە بە مىژرۋى ئىسلامىي دانەنرىت، يان سەردەمىك كە مەغۇل ھات بۇ نئو دەسەلاتى ئىسلامىي و روخاندیان ئايا ئەو سەردەمى

بیدہ سہ لاتیہ بہ سہ ردمی نیو میثرووی نیسلاسی دانانری؟ بہ لگو له ہر سہ رچاویہ کی میثرووی نیسلاسی باسی لیوہ کراوہ، بہ ہمان شیوہش کاتیک دہ سہ لاتی عوسمانی دادہ رمی و موسلمانان بی دہ ولت دہ میتنہ وہ، ناتوانین بلین نہ وہ سہ بہ میثرووی نیسلاسی نیہ، ہر کہ سیش نہ وہ بلین نہ وا کہ وتوتہ گنژاوی نہ بوونی شاہ زایی له میثروہ وہ، چونکہ ہر قہ وارہ یک کاتیک میثروہ کہی کوتایی پیدیت کہ دہ سہ لاتہ ہمہ چہ شنہ کانی بہ تہ واوی له دہ سہ لاتی وک دہ سہ لاتی رچی و سیاسی و کڑمہ لایہ تی و فیکری و... ہند.

۶- ناکری میثرووی نیسلاسی له بوارہ رچیہ کہی جیا بکریتہ وہ:

رورکس ہن بہ چاویکی ماددیہ وہ دہ روانن بؤ ہمہ مو شتہ کان، له وانہش روانینان بؤ میثرووی مرقایہ تی کہ بہ وپہ پی جیہانہ ماددیہ کہی دہ روینیانہ وہ سہ بری دہ کہن و لیکنانہ وہی بؤ دہ کہن، بیٹاگا لہ وہی نہ و لیکنانہ وہیہ زادہی بہ رھمی دہ روونی نہ کہ سانہیہ نہ ک بریاریک کہ مرقایہ تی بریاری له سہ ردا بیٹ و چہ سپا بیٹ.

نہ وہی خالی تیبینیہ بہ درنژایی میثرووی مرقایہ تی باس له شتیک کراوہ کہ بریتیہ له کاریگری دہ روونی، یان ہیزی پالنےری نہ بینراو، یان ہر ناویکی دیکہ کہ ہر دہ سہ و کڑمہ ل و کہ سانیک ناویکی لیڈہ نین، گرنگ نہ وہیہ ہمہ موویان جہ خندہ کہ نہ وہ له سہ نہ وہی ہیزیان لایہ نیکی نہ بینراو له م بوارہ دا بہ شدارہ.

میثرووی نیسلاسی بیبہش نہ بووہ له لایہ نہ نہ بینراوہ کہ بہ رچیہ ت ناوی دہ بہن، رچیہ تیک کہ موسلمانان کردوویانہ بہ کرؤکی ہولہ کانینان، بہ لگو نہ و رچیہ تہ یہ کہ جہ سہ دہ خاتہ کار بؤ پیکھتانی قہ وارہ یہ کی نیسلاسی، پیدہ چیت نہ وہی باوہ پی بہ بہ ہشت و دوزہ خ و خوشہ ویستی خواو پیغہ بہ رہ کہی ﷺ نیہ، گالتہی لیبت کہ کہ سیک ہہ بیٹ گیانی بؤ نہ وہ بہ ختبات و باوہ پی نیہ بہ و شتہ، بہ لام بؤ موسلمانان

رواينى بۇ مىژۋى ئىسلامى ۰۰۰ ئەھدە جىلال حىبب انھ

ئاسايىھ بەمال ۋە گىمانە ۋە خۇيان بىكەنە قورىيانى پىتغەمبەر (ﷺ) ۋە لە پىئناويدا ھەر ھەلئى بدەن، بەلكو لە پىئناۋى بەجىگە ياندنى فەرمانى خاۋا پىتغەمبەر كەيدا (ﷺ) خەويان لە چاۋانىيان دەتۇراندو مال ۋە ولاتى خۇيان بەجىدە ھىشت، ھەندىك بۇ جىھادو ھەندىكى تر بۇ زانست ۋە بانگە ۋاز، ئەمەش بە پوونى لە ژيانى زانايانى ئىسلامدا بەرچاۋ دەكە ۋىت.

بۇيە ئىمە ناتوانىن كاتىك قسە لەسەر مىژۋى ئىسلامى دەكەين، بە لىكدانە ۋە پەكى سىياسى يان ماددى يان رىكردەيى يان... ھتد لىكى بدەينە ۋە ۋارە رۇحىە تىبەكە لى لى لابدەين، بەلكو ديارە جىھادو فتوحات لەلاى موسلمانان بە پلەى بەكەم لە پىئناۋى بەرزكردنە ۋە پەيامى خاۋا شەھىد بووندا دەكرى، ۋەك ئە ۋە ھاۋە لەى كە باسى بەھەشت ۋە ژيانى لاي خاۋا نەمانى تاۋانەكانى دەبىستىت، تەنھا بە ئە ۋە بىستەنە ئامادەيە چەند دەنكە خورماكەى دەستى فرىدات ۋە گىيانى بخاتە سەردەستى ۋە بىگىرپىت بە ھەموو لايەكدا تا بەختى بكات لە پىئناۋ خاۋى گە ۋرەدا، بەلكو موسلمانان بە ۋە پەرى تامە زۇببى ۋە رۇژانە نزاى شەھىدىيان دەكردو بىباكانەش بۇ ۋە رگرتى زانست ۋە گە ياندنى پەيامى خاۋا خەويان لە چاۋانىيان دەتۇراند بە مەبەستى چاۋەروانى پاداشتى دۋارۇژ.

۷- دابە شىبون ۋە مەزھە بگە راىى مىژۋى ئىسلامى شلقۇ كردو ۋە:

كاتىك پىتغەمبەر (ﷺ) پەيامى خۇى دەگە يەنىت ۋە دواتر خەلىفەكانى راشىدىن دىن، بەرەبەرە لە دواى ئىمامى عومەر ۋە ۋە دەرگاي فىتنە دەكرىتە ۋە ۋە لە ۋە دەرگاي فىتنە يە ۋە بە لايەك روودەكاتە موسلمانان كە برىتتە لە:

۱- دابە شىبونى موسلمانان ۋە ۋەستان لە پرووى بە ھىژبون ۋە فراۋانخۋازى ۋە بەرە ۋە پىش چوونيان، بەلكو خۇين كە ۋە نىوان موسلمانانە ۋە.

روانینی بۇ میژرۆی ئیسلامی ۰۰۰ ئەھد جلال حبیب انھ

۲- دەرکەوتنی دەستەگومپراکان و ھەندیک دەستەى لادەر و ھەندیکى ناکۆکیش، ئەمانە کۆمەلئیکیان خۆیان لە ئایینی ئیسلام بردە دەرەو و ھەندیکیان لەسەر رۆحی ئایینە کە گیرسانەو و ھەندیکى تریش لە ئایینە کە دا مانەو، بەلام ھەر چۆنیک بیت بەکریزی موسلمانان تیکشکاو چەند رێگە بەک جودابوونەو کە دواى ماو بەک تێپەربوون ئیوانە کە یان ھیندە زیادیکرد کە ھەرگیز بە بەک نە دەگەشتنەو.

۳- دەرکەوتنی مەزھەبگە رایی لە ئیوان دەستە جیا بوو کە نیشدا، بە لگو لە ناو خودی رێگە بەردەوامە کە دا مەزھەبگە راییە ک رویدا کە دواتر ناکامی زۆر سەخت و شلۆقى لیکە و تەو و خوینپێژی و کینە و لیکدورکە و تەنەو پەیدا بوو لە ئیواناندا و کە نمونەى دیاری شارى بەغداد.

۸- میژووی ئیسلامی ناچیتە مازنەى بیروباوەرى ئیسلامیەو:

پیش ھەرشتیک دەبیت ئەو مان لە بەرچاوبیت کە بنە ماکانى بیروباوەرى ئیسلامی لە سەردەمى پێغەمبەردا (ﷺ) دانران و خوی گەرەش بریاری کاملى لە سەردا ﴿...الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي...﴾^۱

بۆیە ناتوانین بلێین میژووی ئیسلامی بە شیکە لە بیروباوەرى ئیسلامی مەگەر ئەو قۆناغى کە میژووی ئیسلامە و قورئان و سوننەت دەستنیشانیان کردووە، نە ک ئەو ھى کە دواتر دیت.

ئەگەر قسە بەک کراو و ترا خەلیفە بەکى ئومەوى یان عەبباسى یان عوسمانى ھە ئە بەکى کرد، شتە کەش لە دیدى میژوویەو راستبوو، ئەو کاتە ئەو ناچیتە سنوورى بیروباوەرەو کە بلێین شتە کە وانیبە ئەگەر نا بیروباوەرمان زیانى لیدە کە ویت، بە لگو

۱ - المائدة: ۳.

روايتى 'بۇ مىشروى ئىسلامى' ۰۰۰ ئەد جلال حىبب الله

دەبىت دان بەو راستىيەدا بىتېن و دلتىباين بىروباوہ پ لہوہ دايہ دان بىتېن بە راستىدا
وہك چۆن زانايان و مىژوونوسانى ئىسلامى و ايانكردوہ.

پىتويستە ئەو دوو خالە لىكجودا بکہ يەنەوہ:

۱- مىژوو پىتوہرہ بۆ بىروباوہ پ.

۲- بىروباوہ پ پىتوہرہ بۆ مىژوو.

ئىمە دەزانين بىروباوہ پى ئىسلامى قۇناغىكى تەواوى خۇى بپوہو كاملە، بەلام
مىژوو لە پىگەى بەردەوامى خۇيدايە، بۆيە دەبىت لەو كاتەدا بە پىتوہرہ تەواوہكە
مىژوو بىتويىن، واتە بۆ نمونە رووداويكى مىژوويى دەھىنن و لە بەردەم تەرازووى
بىروباوہ پدا پىتوانەى دەكەين ئەو كات بپارى لہسەر دەدەين، واتە پاش دلتيا بوون
لہراستى رووداوہ مىژوويىكە، دەبىت بىروباوہ پ پىتوانە بىت بۆ رووداوہكە.

۹- نەپارانى مىژووى ئىسلامى نۆرن:

با موسلمانان و ناموسلمانانیش ھەموويان بە پوونى ئەوہ بزانتن كە مىژووى ئىسلامى
نەپارانىكى زۆرى ھەيە، بەلكو نەپارانى مىژووى ئىسلامى لەگەل جياواى نىوانى
خۇياندا نامادەن كۆبىنەوہ لەسەر دۇايە تىكردنى دوژمنى ھاوبەشى سەرسەختيان، جا
پىتويستە لەسەر تاكى ھۆشيار لە دیدى ئەو نەپارانەوہ نەپوانتتە مىژووى ئىسلامى،
چونكە ئەوانە پىش ئەوہى مىژووى ئىسلامى بخويئنەوہ و قسەى لەسەر بكن، بپارى
خۇيان داوہ كە چۆن سەپرى مىژووى ئىسلامى بكن، بۆيە لەكاتى خويئندەوہ و
شىكارى مىژوہكەدا لە جياتى گەپان بە دواى راستىدا، ئامانجيان پالپشتىكردنى
بپارى پىشپىنەيانە.

ئەمانە بەگشتى چەند بنەمايەك بوون بۆ چۆنئىتى رواينمان بۆ مىژووى ئىسلامى، جا
دەتوانين چەند بنەمايەكى تريش بىندينە پىش چاوكە لىرەدا باس نەكرابن.

بەشى چوارەم

مىژوونوسانى كۆن و نۆى

خوئىنەرى مىژووى ئىسلامى يان باشتىر بلئىن توئزەرى مىژووى ئىسلامى پئويستە رەچاوى بەراوردى نئوان دوو جۆر لە مىژوونوسى تايپەت بە مىژووى ئىسلامى بكات، مىژوونوسانى پئىشوو، سىژوونوسانى نۆى.

مىژوونوسانى كۆن:

مىژوونوسانى كۆنىش دابەش بون بەسەر چەند دەستەيەكدا:

يەكەم: مىژوونوسانى ئەھلى سوننە: زۆرتىنى مىژوونوسان لەم دەستەيەن، ئەمانە زياترىن تۆمارى مىژوويان خى: بەلام بە داخوۋە بەردەوام تۆمەتيان ناراست دەكرىت، لە ديارترىن ئەو تۆمەتانەش كە هئناويان:

۱- ئەوانە پياوى دەريارو دۆستانى دەسەلات بون بۆيە بە ويستو خواستى دەسەلاتداران مىژوويان تۆمار كردوۋە، بۆيە ھەر شتى لە چاكەى دەسەلاتى ئىسلامى بلئىن ئەوۋە ناراستىيە و بۆ بەرژەوۋەندى يان لە ترسى دەسەلات يان بەھۆى دەمارگىريان بۆ مەزھەبەكەيان نووسىويانە، بەلام ھەر ئەو كەسانە كاتى لە نووسىنى ئەم مىژوونوسانەدا كەموكرتەكەنى دەسەلاتى ئىسلامى بەدەيدەكەن دەيھىتنو بەرامبەر بە ھەموان بۆ لئىدانى مىژووى ئىسلامى بەكارى دەھىتن.

۲- ئەو مىژوونوسانە دەمارگىرى مەزھەبىيان ھەبوۋەو لەو پئىناۋەشدا ئەوۋى پەيوەستى مەزھەبى خۇيان بوۋە لە كۆمەلگەو دەسەلاتى ناو مىژووى ئىسلامىدا تۆماريان كردوۋەيان تەننەت ئەگەرىش نەبوويىت بۆان زياد كردوۋە، ھەرچىەكيش لە كەل مەزھەبىياندا نەگونجاو بوويىت بە سەختى لئىپانداۋە، با ئەو رووداۋەش راستىيەكى تەواو بوويىت.

روایتینی بۇ میثرووی ئیسلامی ۰۰۰.....۰۰۰ ھاد جلال حبیب اند

۳- نووسینی ئەم كەسانە دووبارە كوردنە وەى راي يەكتره نەك توڭزىنە وەى ورد لە شتەكە، واتە ئەوان راي بەرامبەرەكان وەرنەگرن، بۆيە سيفهتى برياى تاكلايەنە زالە بەسەرياندا.

بەلام لە راستيدا ئەم تويچژەى ميژوونوسان ئۆر ستهميان ليكراوہ، لە وەلامى ئەو گومانانەندا دەليين:

۱- ئەو ميژوونوسانە دوو جۆر بوون، جۆريكيان چوونەتە ناو دەربارەكان نەك بۇ ماستاوجيتى يان بۇ بەرژەوہەندى شەخسى، بەلكو تا بينە پالېشتى خيىر بۇ دەسەلاتداران، ھەر وەھا تا نزيك بىن لە راستى رووادوہەكان، لە راستيدا برواى گەنيوسەير كوردنى دەسەلاتو دوورگرتن ليى زيانتيكى زدى گەياندووہ بە موسلمانان، چوكە ئەوہ وادەكات كەسانى نەزان يان زاناي نادلسۆزو خراپ لە دەورى دەسەلاتداراندا بىن وەك واقىمى ھەر پۆى جىھانى ئىسلامى، بەلام زانايانى و سلمان لە ميژووى ئىسلاميدا ھاوسەنگيان لە دوورگرتن و نزيكبوونە وەدا پاراستوہ، پيغەمبەر (ﷺ) دەفەر مويت (ما استخلف خليفة إلا له بطانتان : بطانة تأمره بالخير وتحضه عليه ، وبطانة تأمره بالشر وتحضه عليه ، والمعصوم من عصم الله)،^۱ جا زانايان و ميژوونوسانى موسلمانان ھەولياندان وە بينە پالېشت و كەسى نزيكى خيىرو ھاريكارى دەسەلاتداران بۇ كارى چاكە، نموونەى ئەمەش.

^۱ - صحيح البخاري، الرقم ۶۲۴۷، السنن الكبرى للنسائي، الرقم ۷۵۶۵، صحيح ابن حبان، الرقم

۶۲۸۲، مسند أحمد بن حنبل، الرقم ۱۱۱۰۶.

هه نندیکی تر له زانا یان دووریان گرتووه له دهسه لات وهك شه یخولئیسلام ئیبنته یمییه كه گوتاری خۆی به دهسه لات و گه لیش گه یاند (من مولکی گه لم نهك دهسه لات)،^۱ به لام له گه زن ئه وه شدا دوورگرتنی له بهرژه وه ندییه شه خصیه كاندا بوو، ئه گه رنا له بهرژه وه ندییه گشتیه كاندا ده چوو یه لای دهسه لات داران و لایه نی راستیه كه ی پی ده وتن و هاریکاریان ده بوو بۆ پهیره وی چا كه كه، ته نانه ت له و رییه شدا بهرگه ی ئازاره كانی ده گرت.

۲- ئه مه ش وته یه کی ناراسته و سته میكه له هه ول و ماندوو بوونیان، بۆ نمونه ده بینین میژوونوسیکی گه ووه ی وهك ئیبن كه پیر كاتی دیه وی قسه له سه ر هه لاج بكات ئه م هه نگاوانه ده گرتته بهر:

یه كه م: هه ول ده دات ئه و په ری نیازی خۆی بۆ تۆماری راستیه كان بخاته روو ده لئیت (ونحن نعوذ بالله أن نقول عليه ما لم يكن قاله أو نتحمل عليه في أقواله وأفعاله)،^۲ (ئیمه په ناده گرین به خوا له وه ی شتیکی به ناوه وه بلئین كه نه یوتبی یان شتی زیاد بکه ین له گوفتار و کرداریدا).

دووه م: چی رای میژووی تۆماری جیاواز له سه ر ژیا نی هه یه ده یه ئنی تا تۆماریکی ورد له سه ر ژیا نی بخاته بهرده ست، بۆ نمونه ده لئیت (وكان یصابر نفسه ویجاهدها ولا یجلس إلا تحت السماء في وسط المسجد الحرام ولا يأكل إلا بعض قرص ویشرب قليلا من الماء معه وقت الفطور مدة سنة كاملة وكان یجلس على صخرة في شدة الحر في جبل

۱- الحسامي: م.ن، ص ۲۰۵.

۲- ابن كثير: البدايات والنهایة، مكتبة المعارف، بیروت، ج ۱۱، ص ۱۳۲.

روایتی بؤ میثرووی ئیسلامی ۰۰۰ ۰۰۰ نهاد جلال حبیب الله

أبي قبيس وقد صحب جماعة من سادات المشايخ الصوفية كالجنيد بن محمد وعمرو بن عثمان المكي وأبي الحسين النوري).^۱

سییەم: رای هەریەك له مانە وەر دەگریت له سەری (زانایانی ئەهلی سوننە، زانایانی ئەهلی تەصەوف، کەسە نزیکەکانی وەك خەزووری و کۆرەکەیی و... هتد).

چوارەم: بۆی له نووسینەکانی دەهینی و ئاماژەش دەدات بە نووسینەکانی.

پنجەم: دادگای کردنەکەیی دەهینی و تۆمەتەکان لەبارەییە و بەرگریەکانی حەلاجیش له خۆی دەهینی، باسی و رده کاری شیوازی کوشتنەکەشی دەکات و دەرەنجامە جیا جیاکانی کوشتنەکەشی باس دەکات. ئەمە له کاتی کادیە ئین کە ئیر سەر بە مەنەجی ئەهلی سوننە و جەماعەیی و زۆر راجیایە له مەنەجی کە حەلاج گرتبویە بەر، کەچی بۆ باسی ئەو کە سایەتیە بەمجۆرە هەنگا و دەنی.

سەبارەت بە رەخنەیی سییەم کە دەلێن نووسینەکانی میژوونوسانی ئەهلی سوننە یە کجۆرن ئەمەش بە راست نازانم، چونکە چەندین نووسین دەبینین تەواوکەری نووسینەکانی پێش خۆیان، وەك زیاترینی ئەو ناو نیشانانەیی نووسراون (ذیل...).

بەشیکێ تر له میژوونوسانی کۆن سەبارەت بە میژووی ئیسلامی بریتین له میژوونوسانی دەستە و تا قەم مەزەبەکان کە پشکی زیاتری ئەمانەش دەگە پێتە وە بۆ شیعیەکان وەك ئەبولفەرەجی ئەصفهانی و مەسعودی، ئەم کە سەنەش لەگەڵ ئەهلی

^۱ - المصدر نفسه، ج ۱۱، ص ۱۳۲.

روانینې بۇ میژووی ئیسلامی ۰۰۰.....۰۰۰ زهاو جلال حبیب انډ

زۆرینهی گېرانهوه میژووییهکانیان هیناون، هاوکات له بهر نه وهی نه یاری دهسه لات بون بویه ههولیانداوه به وردی جهخت بکه نه وه له لایه نه سلبيه کانی ناو دهسه لاتی ئیسلامی.

میژوونوسانی نوی:

کیشه گوره که لیژه وه دهست پی دهکات، کاتی ده مارگیری سه رسه ختانه له نیتوان راو مه زه به کانداه دست پی دهکات، نه وانهی نه یاری میژووی ئیسلامین به وه یاریهی پیشووی نه یارانمی میژووی ئیسلامی رازی نین، چونکه نه مان له مرودا له بهر قولبوونه وهی زیاتری داخیان ناماده نین دان بنین به هیچ چاکه به کی نه وه نه زموونه چواره سه ده بیبه دا، نه وانه شی هه واداری نه وه میژووهن له بهر هیژی زۆری نه یارانمی میژووی ئیسلامی په رچه کرداریکی ناروه نیشان ده دن به جۆری رازی نابن به دانپیدا نانه کانی میژوونوسانی پیشووی هه وادار به میژووی ئیسلامی، نه م جۆره ی نه م نووسره تازانه به ته وای واتا هه ول ده دن نووسینه کانیان پر بکن له شانازییه کانی میژووی ئیسلامی له کونجیکه وه به چند دپری هه ندی له که موکورتیه کانی میژووی ئیسلامی باس بکن، نه مهش به دلسوژی هه ولدان بۇ پیشره وهی به کتبخانه ی ئیسلامی ده زانن.

به لام نه م دیدو روانینه نه زۆر کیشه ن، چونکه هه ر نه م باره یه وایکردوه بیتمانه یی به نووسینه میژووییه کانی په یوه دست به میژووی ئیسلامی لای خه لکیکی زۆر دروست بیئ به جۆری کاتی هه وادارانمی یه که له وه دو ره وه شتیک له نووسین وه په یامی نه وهی دیکه ده بیستن سه رسام راده مینن چونکه خویان پیشتر شتی وایان نه بیستوه.

به لام سوپاس بۇ خوا خه ریکه به ره به ره هه ست ده کری به م بارو ته نگزه سه خت و چند هه نگاوی تراونبؤ توژینه وهی دروست که زیاد له پشت به ستن به بریاری

روانیننی، بۇ میٹرووی ئیسلاامی ۰۰۰ ۰۰۰ نەۋ جلال حبیب انە
.....

پیشوہختە ھول دەدەن بچنە ناو سەرچاۋەکانەوہو بەپیتی وردەکاری رووداۋەکان
مەسەلەکان بختە بەریاس، ھەرچەندە تا ئیستاش بیلائیەنبوون لە نووسینی میٹرووییدا
لە دیدی زۆرینەدا بووہ بە خەیاڵ پلوی.

به شی پینجه م

سهردهمه گانی میژووی ئیسلامی

ئیمه ناتوانین لیره دا ورده کاری سهردهمه گانی میژووی ئیسلامی باس بکین، به لام به کورتی دیمه نی گشتی قوناغه گانی میژووی ئیسلامی ده خهینه روو تا بیته زانباریه کی گشتی بؤ خوینه ری نازیزو به رچا ورونیه ک بؤ خویندنه وه سه بارهت به قوناغه گانی میژووی ئیسلامی.

سهردهمی پیغه مبه ر (ﷺ):

ئهم سهردهمه ش دابه ش ده کړیت به سهر چه ند قوناغیکدا:

به که م: قوناغی پیش پیغه مبه رایه تی.

له م قوناغه دا پیغه مبه ر (ﷺ) به چه ند باریکدا تپه پ بوو، له وانه:

❖ مردنی باوک و دایک و باپیری و نه بوونی هیچ خوشک و برایه ک.

❖ کاری شوانه یی: بواریکی دیارو بلاوی ژیا نی ئابووری ئه و سهردهمه بووه،

پیغه مبه ر (ﷺ) ئه م کاری شوانه ییبه ی کرد تا یارمه تی مامی بدات، له م کاری

شوانه ییبه دا چه ندین شت فیتر بوو، وه ک خوراکری و له سه رخوی و به توانا بوون و

سوژداری و... هتد.

❖ کاری بازرگانی: ئه بوو تالیب هه ولیدا پیغه مبه ر (ﷺ) بیات له گه ل خویدا بؤ

کاری بازرگانی تا فیتری کاری بازرگانی بییت، ئه مه ش سهره تای ئاشنا بوون بوو به و

بواره.

❖ بواری جهنگو سه ربازی: پیغه مبه ر (ﷺ) له و ماوه یه دا به شداری جهنگی کرد.

❖ هاو په یمانی و کاری سیاسی: وه ک په یمانی فضول.

روانینی، بؤ میژووی ئیسلامی ۰۰۰..... ۰۰۰ نهار جلال حبیب انز

پیتغمبەر (ﷺ) کاری شوانهیی دهکرد له شاری مهککهدا، چونکه نهوه کاری ههموو پیتغمبهرانی پیتشو بووه، به دلتیاییهوه قوتابخانهیهک که ههموو پیتغمبهران تیایدا وانهیان وهرگرتیی دهیی قوتابخانهیهکی گرنگ بیت، چونکه شوان به پیتی ئیشهکهی کۆمهلی شت فیژ دهیی که له مهیدانهکانی تردا بهو جۆره نییه.

شوان دهیی پابکات به شوین مهرو مالاتهکهداو خۆراگر بیو کۆریان بکاتهوهو بیانپاریزیو سوژی هه بیت بۆیان، لییان تیبکاتو جوان پیتیان بگهیه نیت .

دواتر کاری بازرگانی پیتغمبەر (ﷺ) که له بهر دهستپاکی و راستگویییه که یجی متمانه بوو، بۆیه خهدیجی کچی خوهیلدی گهوره بیوه ژنی دهوله مند داوا دهکات له پیتغمبەر (ﷺ) تا کاری بازرگانی بۆ بکات، پیتغمبەر (ﷺ) سوودیکی زۆری لی وهرگرت له ئاشنابوون به باری ئابوووی و بوارهکانی ژیانی گه لان و ناوچهکانی تر.

ههروهها له بواری سهربازیدا پیتغمبەر (ﷺ) به شداری دهکات له جهنگداو یارمهتی مامهکانی ده دات له کاتی کدا ته مهنی ۱۵ سا له .

پیتغمبەر (ﷺ) له پیگی کۆمه لایه تیدا زۆر به میژ بوو، به لکو بیوو به نمونه له نیو خه لکدا، خه لکه که به راستگوو دهستپاک ناویان ده برد، بۆیه له زۆر بواریدا پشتیان پی ده بستو نه مانه ته کانیان لای نه و داده ناو گرفته کانیان ده برده لای نه و چاره سهریان بکات بۆیان، وهک گرفتی بنیاتنانه وهی که عبه کاتی که قورپه ییش که عبه یان پهوخاند تا سهرله نوی توژهنی بگه نه وه، له دانانه وهی به رده په شی که عبه دا گرفتیان بۆ دروست بوو هه ر یه که وه دیویست به دانانی به رده په شه که پیگی خۆی به رز بکاته وه، پیتغمبەر (ﷺ) چاره سه ری گرفته که ی بۆ کردن و هه موان پیتی پازی بوون .

له مه پ باسو و خواسی ژنه تیان پیغمبەر (ﷺ) ده بینین بلندی و شکواری که سایه تی پیغمبەر (ﷺ) واده کات که باری کۆمه لایه تی کۆمه لکه له به رامبه ر نه ودا

روانیڻي بۇ میثرووی ئیسلاسی ۰۰۰ ۰۰۰ نھاو جلال حبیب الله

پۇل نہ بیینی و ئافره تیک به وپه پری دهوله مهندی و ناودارییه وه داوا بکات تا پیغه مبه ر (ﷺ) پازی بیت به هاوسه رگیری نیوانیان که نه ویش خه دیجه ی کچی خوه یلد بوو، به هاوسه رگیری نیوانیان باری ژانی پیغه مبه ر (ﷺ) چاک بووو علی کوری نه بوو تالیبی هیتا بۇ لای خۆی تا یارمه تی نه بوتالیبی مامی بدات، هاوکات له خه دیجه ی خیزانی پیغه مبه ره وه (ﷺ) خوی گه وره نه مندالانه ی پی به خشین: قاسم، زهینه ب، روقییه، نوم کلثوم، فاطمه عه بدولا.

هه ره ها پیغه مبه ر (ﷺ) ژانی ته نهایی لا گرنگ بوو، بۆیه له مانگی ره مه زاندا ده چوو به ره وه نه شکه وتی حه راء له ده ره وه ی مه ککه وه له وی ژانی ته نهایی ده برده سه ر.

دووه م: قۇناغی مه ککه:

له م قۇناغه دا سه ره تایی بانگه وازی خوی دهستی پیکرد، قورئان که ده ستووری خوی بوو بۇ مرفه کان و کۆتا کتییی ئاسمانی بوو بۇ یه که م جار دابه زیه سه ر پیغه مبه ر (ﷺ)، به کورتی گرنگترین رووداوه کانی نه م قۇناغه بریتی بوون له:

❖ دابه زینی سروش بۇ سه ر پیغه مبه ر (ﷺ) له نه شکه وتی (حراء) داو بوون به پیغه مبه ری موحه مه دی کوری عه بدولا.

❖ سه ره تایی بلاوکردنه وه ی بانگه وازی پیغه مبه رایه تی و موسلمان بوونی چه ند که سیکی ده وری پیغه مبه ر (ﷺ) و ماوه ی سی سال بانگه واز به نهیتی بوو.

❖ ئاشکراکردنی بانگه وازی ئیسلاسی و زۆربوونی ریژه ی موسلمانان و هاوکات تووشبوونی موسلمانان به ناره حه تی و نه و ئازارانه ی بیباوه رانی قوره یش تووشیان ده کردن.

❖ گه مارؤدانی سی ساله ی موسلمانان و دواتر هه لوه شان وه شی.

روایتینی بؤ میثرووی ئیسلامی ۰۰۰ نهاد جلال حبیب الله

❖ مردنی خه دیجه‌ی دایکی باوه‌داران و خیزانی پیغه‌مبه‌ری خواو نه بووتالیبی مامی پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) که نه و دوو مه‌رگه ناره‌حه‌تیه‌کی زۆریان بؤ پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) دروستکرد.

❖ کوچکردنی هه‌ندی له موسلمانان کان بؤ حه‌به‌شه‌و گه‌یاندنی په‌یامی ئیسلام بؤ ده‌روه‌ی ناوچه‌که و بلأبوونه‌وه‌ی ده‌نگزی بانگه‌وازی ئیسلامی.

❖ چوونی پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) بؤ تائیف و ئارچه‌شتنی و گه‌رانه‌وه‌ی بؤ مه‌که.

❖ به‌ستنی به‌یعه‌ته‌کانی عه‌قه‌به‌و دانانی سه‌ره‌تاکانی بنکه‌ی ئیسلامی له مه‌دینه.

❖ سه‌ره‌تاکانی کوچکردنی موسلمانان بؤ مه‌دینه و دروستکردنی یه‌که‌م بنکه‌ی

ده‌وله‌تی ئیسلام.

سپیه‌م: قۆناغی مه‌دینه:

له‌م قۆناغه‌شدا گرنگترین رووداوه‌کان بریتییون له:

❖ به‌رده‌وامی دابه‌زینی سروش بؤ سه‌ر پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) تا کاملبوونی ئایینه‌که.

❖ دروستکردنی مزگه‌وت و کردنی به‌بنکه‌ی په‌رستش و بنیادی تاكو و کۆمه‌لگه‌ش.

❖ نه‌هیشتنی دووبه‌ره‌کیه‌کان و دروستکردنی براهه‌تی نۆوان کۆچهران و پشتیوانان

له‌لایه‌کو ئاشتکردنه‌وه‌و به‌براکردنی نه‌وسی و خه‌زه‌جیه‌کان له‌لایه‌کی تره‌وه.

❖ دامه‌زاندنی ده‌وله‌تی ئیسلامی به‌سه‌ر کردایه‌تی پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) و دانانی

ده‌ستور بؤ ده‌وله‌تکه‌و به‌شداری پیکردنی نه‌هلی کیتاب و دیاریکردنی نه‌رکو

مافه‌کانیان.

❖ ده‌ستپیکردنی قۆناغی سه‌ریازی موسلمانان و نه‌جامدانی چه‌ندین جه‌نگو

سه‌رکه‌وتنی موسلمانان.

❖ هاوسه‌رگیریه‌کانی پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) و فراوانبوونی روشنبهریه‌ فره‌لایه‌نه‌کانی

روانینی، بؤ میژووی نیسلاسی ۰۰۰ ۰۰۰ زهاو جلال حبیب الله

موسلمان به رینمای پیغه مبه ر(ﷺ).

❖ هه نکاونان بؤ بالوکردنه وهی بانگه وازی نیسلاسی و گه یاندنی به هه موو جیهان به ریگهی ناشتیانه که نه ویش له ناردنی نامه کانی پیغه مبه ردا(ﷺ) خوی ده بیینیته وه بؤ سه رکرده کانی ده وله تانی ده ووبه ری.

❖ بهرگرتن به ده سترییبه ناوخویی و ده ره کیه کان و پیشوازی کردن له موسلمان بونوی به لیشاوی هژو کۆمه له کان.

❖ کلچی دوابی پیغه مبه ر(ﷺ) و به جیهیشتنی ئوممه تی نیسلاسی هاو ده م به قورئان و فرموده کانی پیغه مبه ر(ﷺ).

سه رده می خیلافه تی راشیدین

سه باره ت به سه رده می خیلافه تی راشیدین به پیتی ئه و فرموده ی پیغه مبه ر(ﷺ) ماوه که ی دیاری کراوه که ده فرمویت (الخلافة بعدی فی امتی ثلاثون سنة)،^۱ به م پییه ئه و ماوه یه ئه م پینچ خه لیفه یه له خق ده گریت (ئه بووبه کر، عومه ر، عوسمان، عه لی، حه سه ن)، پیغه مبه ر(ﷺ) نامۆزگاری موسلمانانی کردوه و ریزو گرنگی قوناغی ئه و خیلافه ی خستوه ته روو ده فرمویت (علیکم بسنتیء سنة الخلفاء الراشیدین المهدیین).^۲

گرنگترین باسوخواسه کانی ئه م ماوه یه له چه ند خالی کدا ده خه یه نه روو:

^۱ - المعجم الكبير للطبراني، الرقم ۱۳۴، صححه الألبانی فی صحیح و ضعیف الجامع الصغیر و زیاده، الرقم ۳۳۴۱.

^۲ - رواه أبوداود ابن ماجه و الترمذی، صححه الألبانی فی صحیح ابن ماجه، الرقم ۴۲.

روانیڻی بۇ میشرۆوی ئیسلامی ۰۰۰ ئەھ جلال حبیب انھ

یەكەم: دانانی خەلیفە بۇ موسلمانان تا ھەم دووبەرەکی نەكەوتتە نۆوان موسلمانان، ھەم بئى سەرکردەیی لەناو موسلماناندا نەبیتە باو، ھەم بەر بگیری بە ھەر ھەولئیکی دەرەکی بۇ لەباربردنی یەكەم دەولەتی ئیسلامی سەرزەوی، بۆیە خێرا ھاو دەم بە وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) موسلمانان لە كەپری ھنی ساعیدە كۆبوونەو، اش مشتومرئیکی ھێمانەو ریزبەخشانەو راگۆرپنەو یەكی زانستی پڕ ریز ھەمان یەك دەنگ بوون لەسەر ئیمامی ئەبووبەكر بە خەلیفەیی پێغەمبەر(ﷺ)، لەوئى بەیعتی پیدراو بۇ رۆژی ئواتریش بە رەسمى لە مرگەوتدا بەیعتی پیدرا، ئەوانەش یەكەمجار ئامادەیی بەیعتەكە نەبوون بەیعتیاندا وەك ئیمامی عەلى.

زۆرئیک لە نەیارانی مێژووی ئیسلامی ئەم یەكەم ھەنگاوە دەكەنە تانە یەك بۇ مێژووی ئیسلامی و عەیبە یەك بەسەر ھاو لەنەو، لەكاتئیکدا ئەمە شانازیەكی گەرە بوولە یەكەم ئەزموونی دانانی سەرکردەدا بئى بوونی ھیچ نووبەرەكی و ئاژاوە یەك لە ماوەی یەك رۆژدا سەرکردە دیاری بكریت و ھەموانیش پئى رازی بن، ئەوانەش یەكەم رۆژ ئامادەیی بەیعت پدانەكە نەبوون سەرقال بوون بە ترمی پێغەمبەر(ﷺ)، ئیمامی عەلیش ئەگەر نارازی بوایە بەیعتی نەدەدا، چونكە تەنھا ئەگەر بیزانیایە ئەو لەپێشترە بۇ ئەو پۆستە بیدەنگ نەدەبوو لەو شیاوتر بوونە، بەلكو دەیتوانی لەبەر نزیکى خزمایەتی لە پێغەمبەر(ﷺ) ھەواداری زیاتر بۇ خۆی رابكیشیت ئەگەر مەسەلەكە مەملانئیی سیاسی بوایە، بەلام ئیمامی عەلى ئۆد رازی بوو لە ئیمامی ئەبووبەكرو سەرچاوەكانی مێژووش پرن لە بەلگەیی روون لەو بارەو.

دووەم: بەردەوامی دان بە چالاکیە سەربازەكان و پارێزگاری لە سنووری ئیسلامی و بەرگرتن بە ھەر شە دەرەكیەكان، ئەو سوپایەیی پێغەمبەر(ﷺ) بە سەرکردایەتی

روانیڻی بۇ میثرووی ئیسلامی ۰۰۰ ئەھد جلال حبیب انھ
.....

ئوسامەى كوپى زەید ئامادەى كرىبوو دژیه رۆمەكان بەرئىكراو سەرکەوتنى بەدەست
هتئا.

سیتیەم: وەستاندى بزوئتەوہى ھەلگەراوہكان كە لە ئیسلام ھەئدەگەرئەوہو
سەرلەنوئ ھەولیان دەدا بۇ چەند قەوارەيەكى سەربەخۆ، لەم میانەدا ھەندئ
بانگەشەى پتقەمبەرایەتیەکیان دەدا وەك موسەیلەمە، ھەندئیکیش ھەولیان دەدا
سەرىشكى لە یوہوناچل پەیرەوکردنى ئیسلامدا بئتنە مەیدان، بەلام دەولەتى ئیسلامى
توانى ئەو كیشەش لە كەمترین ماوہدا چارەسەر بکات.

چوارەم: كۆکردنەوہو نووسینەوہى قورئانى پیرۆز، بۇ ئەمەش ھەنگاوى زۆر وردو
ھۆشیارانە گیرایەبەرۆ زەید ئەرکی سەرەكى ئەم کارەى گرتە ئەستۆ، بۇ ئەم کارەبپئ
مەرجى دانان و توانى بە جوانترین شتوہ بیگەيەنیتە كۆتاو یەكدەنگى ئوممەتى
ئىسلامى لەو بارەيەوہ بپارئىزئ و موعجیزەى خوايىش لەو بارەيەوہ ھاتەدى (ئانا نحن
نزلنا الذکر وانا لە لحافظون)،^۱ نواتر لەسەردەمى ئىمامى عوسمانیشدا نووسینەوہكان
ھەموو یەكخزان و تەواوى جیھانى ئىسلامى یەكدەنگ بوون لەسەر ئەو نوسخەى
قورئانە.

پیتنجەم: فتوحاتى ئىسلامى، ئەمەش ھەولئىك بوو بۇ گەياندىنى پەيامى ئىسلام بە
ناوچەكان و فراوانخواریەك بوو بۇ سنوورى دەولەتى ئىسلامى و بەشداری پئىكردنئىكى
گەلانى تریش بوو بەو دەولەتە بەرفراوانە ئایینیەو ھەولئ بوو بۇ رووخاندنى دەولەتى
فرەخودایی و پەرسشئى دروستكراوہكان، دوور لەو تۆمەتەى بۇى دانراوہ كە گوايە
بەرژەوہندى ئابوورى ھۆكار بووہ، ئەگەر ئەمە لای كەمىنەيەكى بەشداربووان لەسەر
ئاستى تاكەكەسى ھەبوویت بەلام لە ریزەوى گشتیدا ئامانجەكە ئایینی بوو نەك

۱ - الحجبر: ۹.

رواينى بۇ مېشرووى ئىسلامى ۰۰۰ ئەھدە جلال حېبب انھ

ئابورى، ۋەك دەبىنەن دەۋلەتەن بەرامبەر وىستىيان بە ماددە موسلمانان رازى بىكەن تا واز لەو نىيازەيان بەيئەن، بەلام موسلمانان تەنھا ئامانچ و بىنەما سەرەكەكانى چەمكى جىھادىيان دەۋتەنە، بەم ھۆيە دەۋلەتە كىسراكان رووخا بە يتولمە قەدىس فەتەح كراو گورزى سەختە شىئەرا لە رۆمەكان، فتووحاتى مىسرىش لەو قۇناغەدا بىر.

شەشەم: رىكخستە كارگىرپەكان كە ئەمەش بىرىنى بوو لە رىكخستى دىوانەكانو دىارىكىردى موچەكانو بەشى دادوهرى و لايەنەكانى تىرى دەۋرەتدارى، لە ۋەشدا چاۋپۇشى نەبوو، ئىتەر بۇ سكالاي تاكىكى كۆمەلگە خەلىفە دەبراىە بەردەم دادگان، موچە بۇ سەرچەم تاكەكانى ناو كۆمەلگە دىارى كراو ھەموو كەسىك لەگەل ئەدايكوبونىدا موچەى دىارىكراوى بۇ دادەنرا.

ھەوتەم: ژيان لەم قۇناغەدا ژيانىكى ساكار بوو كە ھەردەم ھەولە دەدرا ھاوسەنگى نىۋان دىناو قىامەت بېارىزىرئۆ ماقى ھەردووكيان ۋەك خۆى بدىرئ، ئەم بىروايە لە سەركردايەتە ۋە بۇ ناو كۆمەلگە درىژبىۋىيە ۋە بە گشتى كۆمەلگە لەو بارەدا بوون، بەرەبەرەش بارى ئابورى خەلك بەرەو باشتەر دەچو، تىكەلبوونى نەتەۋەكان سەرىھەلداۋ چۆرى لە تىكەلاۋى كۆمەلايەتى بەرچاۋ لەو قۇناغەدا بەدەدەكرى، ئەمەش لەلايكە ۋە بەھۆى چوونە ناو ناۋچە فەتەكراۋەكانە ۋە بوو، لەلايكەشە ۋە چوونى موسلمانبوۋەكانى ئەو نەتەۋانە بوو بۇ ناو موسلمانە غەرەبەكان، لە لايەكى ترەۋە بردنى كۆيلەكە نىزەكەكانى نەتەۋەكانى تر بوو بۇ ناو موسلمانانى نىمچە دوورگە، بە گشتى ژمارەى موسلمانان تەۋاۋ روۋىلە زىاتەر كىردو سنوۋرىشىيان رۆر فراۋانتر بوو.

ھەشتەم: پىشخستى سەربازى لەم ماۋەيەدا رۆر بەرچاۋە، لە لايەكە ۋە سوپاى وشكانى رىكخراۋ پىشەرەۋى پىكراۋ لەو بوارەشدا سەربازگەكان دوست دەكران كە دواتر بوونە بىكە بۇ دوستبوونى شارەكان، ھاۋكات بوارى سەربازى دەريايى دەستى

روایتی بؤ میثرووی ئیسلامی ۰۰۰ نھاو جلال حبیب الله

پتکردو له گه ل تازه دامه زانیشیدا توانی له جهنگی زاتوصه واریدا سه رکه وتن به ده ست بهیته.

تویه م: دیاردهی تیرۆکردنی سه رکرده ئیسلامیه کان له لایه ن نه یارانی ده ولته تی ئیسلامیه وه که سه ره تا توانییان وه ک هه ولئ یه که میان ئیمامی عومه ر بکوژن، دواتر هه ریه ک له ئیمامی عوسمان و عه لیش به رکه وتن، هه ول درا بؤ کوشتنی هه ریه ک له موعاویه و عه مری کوپی عاصیش (ره زای خوا له هه ردووکیان)، به لام هه وله که یان سه رکه وتو نه بوو.

ده یه م: روودانی فیتنه ی نئوان ها وه لان و ده رکه وتنی سه ره تای ده سته لاده ره کان له دوا ی شه ش سال ده سه لاتئ ئیمامی عوسمان وه به دیده کرئ، ئیتر له وه به دوا بؤ ماوه یه کی دیاری کرا و شه ژانئکی سه ختی ناوخۆیی روویکرده ده ولته تی ئیسلامی که دوا جار له سه ر ده سته ئیمامی حه سه ن چاره سه ر کرا و ئه و خوین رژانه ی وه ستاند، به لام کیشه که له وه دایه زۆرتین تۆمه ت و ناراستیه کان سه باره ت به و قۆناغه تۆمارکراون و وای لئکراوه ئه و ماوه وه ک زیاتر له جهنگی نئوان دوو ده ولته تی گه وره ی ئه وکات باس ده کرئ، چاکترین نووسینئ سه باره ت به ورده کاری میژووی له و باره یه وه توژینه وه یه کی میژوویه به ناونیشانی ((تحقیق مواقف الصحابة في الفتنة من روایات الإمام الطبري المحدثین) له نووسینئ: ا.د. محمد أمحزون).

به راستی ورده کاری سه باره ت به و ماوه یه ژر پتویسته، به لام ئیمه وه ک به رچا وروونی لئرده تا نه ا وه ک سه ره باس ده خالمان خسته به رده ست سه باره ت به و ماوه میژوویه، پتویسته خوینهر بگه پتیه وه بؤ سه رچاوه کانی تاییه ت به و ماوه یه تا زانیاری ته واو له و باره یه وه وه ربگرئ.

سەردەمى ئومەوى

بە گشتى مېژووى سەردەمى ئومەوىش لە چەند خالئىكدا خۆى دەبىنئىتەوھ:

يەكەم: گۆرانى سىستەمى خىلافەت و لەبرى ئەوھى خەلىفە بەپىتى شوورا ھەلبۇزىردى دەسەلاتى خىلافەت كرا بە پاشايەتى و دەسەلات وەرگرتن بوو بە پشتاوپشت، پېشەنگى ئەم كارە لەلایەن ئىمامى موعاویەوھ ئەنجام درا ھەرچەندە ئەم سەركردەيە بۇ دانانى يەزىد رراوئىژىكى زۆرى كرد بە زانايان و كەسايەتە ديارەكان، بەلام ئىتر لەو كاتوھ تا رووخانى دەولەتى عوسمانى سىستەمى دەسەلات گۆرا بە پشتاوپشت.

دوھم: فراوانبونى مەيدانى كۆمەلايەتى ناو ئەو دەولەتە بەھۆى زۆرى تىكەلاوى نىوان نەتەوھكان و ژنو ژنخووزى و ھەروھما فراوانبونى مەيدانى فتووحاتوھ، بەلام ئەوھى جىي داخە پاش چارەكى يەكەمى ئەو دەولەتە ئىتر دەمارگىرى نەتەوھى لەناو ەرەبەكاندا دەرکەوت و خۆيان بە پېشەرەوتر دەزانى، ئەمەش ھەلەيەك بوو كە ھۆكارىك بوو تا ئىتر زۆرى لە نەتەوھكانى تردل نەدەن بە ەرەبەكان و كىنە و ناخەزى لە نىوانياندا دروست بوو و اجارىش ھۆكارى بوو لە ھۆكارەكانى رووخانى دەولەتى ئومەوى.

سىيەم: بزوتنەوھى فتووحات لەم سەردەمەدا پېشەرەويەكى تەواو بەرچاوى بەخۆيەوھ دى و چەندىن ناوچەى نوئى زياد كران بۇ دەولەتى ئىسلامى، وپرا فەتھكردى خاكەكان فەتھى دلەكانىش بەرفراوانى بەرچاوى بەخۆيەوھى، لە ھەردوو بەرەى رۆژھەلات و رۆژئاواوھ فتووحات قونايكى ديارو بەرچاوى بېرى، ھەرچەندە لە ھەندئى قوناغدا ھەنگاوكەلى نران كە لايئەكيان دەدا بە نيازو ئامانجى جىھادى ئىسلامى و بېرى لادان لە بنەماكان بەدەيدەكرا، بەلام لە ريزەوى گشتىدا ئەو دەولەتە توانى خزمەتى

روانینی بۇ میشرۆوی ئىسلامى ۰۰۰ ۰۰۰ ئەھوجلال حىبب انھ

خۆى بۇ ئىسلامو موصلمانان نىشان بداتو پەيامى جىھادى ئىسلامى بە پەىرهوى كاراوه بهيلىتتهوه، نمونەى هيرش بردن بۇ فەتھکردنى قوستەنتىنيهش نمونەيهكى تاسەى ئومهويهكان بوو بۇ پەىرهوى جىهاد.

چارەم: فراوانبونو پىشیرهوى بەرچاوه له بواری زانستیدا روويدا، تا ئاستى دەولەتى ئومهوى زانايانى گەورەى لەخۆدەگرت، بەلام بېرى ستميشيان بەرامبەر بە زانستو مەيدانى زانستى جىھانى ئىسلامى نىشاندا، ئەويش بەهۆى کوشتنى چەند زانای گەورەى ناو جىھانى ئىسلاميهوه، بەهرحال له ماوهى ئەو دەولەتەدا ئەك هەر مۆمى داگىرساوى زانست نەکوژايهوه بەلگور پىرشنگى تەواو زياد کراو چەندىن مۆمى تر داگىرسان، کردنەوهى خويىندنگە سەرەتاييهكان له سەرەتاي ئەم دەولەتەتوه نىشانەى هەنگاوانى ئەودەولەتەيه بۇ پىشیرهوى زانستى، هەرەها ئازادى زۆر دەدرا بە کسانى سەرقال بە بواری زانست، نمونەيهک له وه وانهوتنەوهى حەسەنييهصرى بە بەرفراوانى و جىابوونەوهى ئىبن واصلى خويىندکاری که بېرى موعتەزىلى دامەزراند، که چى هېچ جۆره توندوتىزىکە بەرامبەر بەو لادان و دەرچوونە نەگىرايهبەر، بەلام کاتى له سەرەمى عەبباسیدا موعتەزىلەکان بۇ ماوهيهكى زۆر کم دەسەلاتيان قۆستەوه کهوتنە تىرۆرى فیکرى و بىروياپى دژ بە ئەهلى سوننە وهک بەندکردن و سزادانى ئىمام ئەحمەدى کوپى حەنبەل.

پىنچەم: مملانئى ئىوان ئومهويهکانو نەيارانى دەسەلاتى ئومهوى له مەيدانى مملانئى سياسىو سەربازیدا چىتر بوويهوهو بەرەبەرە مملانئىکه چوووه مەيدانى فیکرى و بىروباوهرپیهوه، لهالايهکهوه جهنگى خەوارىچ و لهلايهكى تىریشهوه جهنگى سەرەختى ئىوان شىعەو ئومهويهکان بوو، نمونەى ديارترىن بەرىهکهوتنە سەربازيهکان لهگەل ئومهويهکان برىتى بوون له بزافى عەبدولاى کوپى زوبەير، بزافى

حوسهینی کورپی عهلی، بزافهکە ی موختاری ئەقەفی، بزافی عه بیاسیه کان که توانییان دهولەتی ئومەوی بپووخینن.

شەشەم: شەهیدکردنی حوسهینی کورپی عهلی بوو بە پەلەیهک بە نێوچاوی ئومەویەکانەوه تا داخی دلی شیعەکانبەرامبەر ئومەویەکان زیاتر بکات و چەندبزاڤیکی ویستی تۆلەسینی دەرکەوتن که دیارترینیان بزوتنەوهکە ی موختاری ئەقەفی بوو.

هەوتەم: سەبارەت بە پیشرەوی ژبیری بە گشتی دەبینن ئومەویەکان رێکخستنی کارگێری ولاتیان بەرەو پیش برد وەک دانانی دیوانی پوستە و وردەکاریهکانی، رێکخستنی دادوەری و دیوانی حەسبە و ئەوقاف و چەندین بواری تر، بیناسازیان پیشرەوی زیادی کرد بەهۆی سوودەرگرتن لە ئەزموونی گەلانی تر که تاتییدا.

هەشتەم: دەرکەوتنی عومەری کورپی عەبدولعەزیز لە نێوهندی سەر دەمی دهولەتەکه دا گوڕپێدانهوهیهکی نوێ بوو بۆ درژەدان بە تواناکانی دهولەتەکه و راستکردنەوهی هەلەکان و چاکسازییهکی بەهێز بەجۆری هیندی هەستی ئەوهیان لا دروست بوو بە خەلیفە ی پێنجەمی راشیدی بزنان، بەلام ئەوه راست نیو هەلچوونیکی سۆزداریه، چونکه مەرجەکانی راشیدی بوون لەو سەرکرده خواناسەدا نەبوون بەهۆی دوری ماوهکە ی و لانه دانیشی لە سیستمی دەسەلاتی پشتاوپشت.

بەهەر حال ئومەویەکان ماوه ی خۆیان تێپەرانندو لە دادگای مرقۆه کاندای بە چەندین شیواز دادگایی کران، بەلام دادگای راست و دروست بریتیه لە دادگایی خوایی لە رۆژیکدا که هەموو نەهینیهکان ناشکرا دەبن و مافەکان دەدرێتەوه.

سەردەمى غەبباسى

دىيارتىن خەسلەتەكانى سەردەمى غەبباسى برىتىن لە:

يەكەم: بەھىزى سىياسى غەبباسىەكان ھەر لە سەرەتاوہ، بەلام دواتر بەھىزى لادان لە يەك دەسەلاتى و دەرکەوتنى دەولەتۆكەكان دەسەلاتيان لاواز بوو، ئىتر ماوہىەك بەھىزو ماوہىەكلاواز بوون، ھەرچەندە چەند جارى ھەول درا بۆ گەرانەوہ بۆ ھىزى سەرەتاي دەولەتەكە، بەلام سەرکەوتوونەبوون، بە گتشى دەولەتى غەبباسى لە سالى ۱۲۲ تا ۶۵۶ دەسەلاتى جىھانى ئىسلامىيان بەرپۆھبرد تا دواتر لەسەر دەستى مەغۇلەكان لەنواچوون.

دوہم: پىشەرەوى بىۆينەى زانستى و ژيارى لە سەردەمى غەبباسىدا بەجۆرى بە سەردەمى زىپىن ناو دەبرىت، بەلكو پىشەنگى بالاي پىشەرەوى ژيارى و زانستى سەردەمى خۆى بوو، لەو سەردەمەدا زانا گەرەكان دەرکەوتنو زۆبەى ھەرەزۆرى زانايانى ئىسلامى لەو قۇناغەدا دەرکەوتن، ھەر لەو سەردەمەدا زانايانى فرەموودە دەرکەوتنو فرەموودەكانيان نووسىنەوہ وەك بوخارى و موسلىم و مالىكو شافىعى و ئەحمەدو نەسائى و ترمىزى و چەندىنى تر، ئىتر ئەگەر سەدان لاپەرە تايبەت بگەين تەنھا بە ناوھىتانى زانايانى ئەو ماوہىە ھىشتا كەمە.

سەبارەت بە لايەنە ژيارىەكەشى پىۆىست دەكات دەيان بەرگ لەو بارەىەوہ بنووسىن، ئەگەر نا ھىچ ماڤىكى نادەين، پىزەرەوى بەرچاوى بىناسازى و پزىشكى و خوئىندو كارگىپى و بوارەكانى تر لە مىژووى ئەو دەولەتەدا زەقو ديار بەرچاو دەكەون.

سىيەم: ماوہ فراوانى ئازادى سىياسى و بوونى فرەدەسەلاتى لە سەردەمى غەبباسىدا بە روونى بەدەيدەكرى، بۆ نمونە بوونى دەولەتۆكە كوردىەكان لەو سەردەمە، دەولەتى

غەزەنەوی و سامانی و ئیدریسی و زەنگی و ئەیووبی و دەیانێ تر نمونەن، ئەمە ئەگەر چی لەلایەکەو خەزەت بوو بەو دەولەتە تا هەریەک لەو دەولەتە تانە بە گۆرۆ تینەو خەزەتی خۆیان پێشکەشکەن، لەلایەکی ترەو دابەشبوونی دەولەتەکە و فرەتاغایی بوو.

چوارەم: لە چەند ماوەیەکی دەولەتی عەبباسیدا خەلیفە عەبباسی تەنھا نازناو و ریزی هەبوو دەسلەتی کرداری لە دەست کەسانی تردا بوو، بۆ نمونە ماوەیەکی تۆرکەکان بوونە خاوەن قەڵەمرەوی کارا، دواتر بوەبەییە شیعە مەزەهەبەکان بوون، دواتر سەلجوقیەکان هاتن، هەروەها زەنگی و ئەیووبیەکانیش دەسلەتی نۆر بەرفراوان و کارایان لە دەستدا بوو، هەروەها مەملوکیەکان کە دواتر دەولەتی سەریەخۆیان دامەزراندو بوونە زیندووکەرەو دەسلەتی ئیسلامی نوای دارمانی دەولەتی عەبباسی.

پاشان دەرکەوتنی دەولەتی شیعە مەزەهەبی فاتیمی کە خیلافەتی جیای دژ بە عەبباسی راگەیاندا، نۆرئێ لە تواناکانی دەولەتی عەبباسی کوشت بەلام دواتر لەسەر دەستی سەلاحەدینی ئەیووبی ئەو دەولە فاتیمیە لەناویرا.

هەروەها دەستی ئیسماعیلیەکان و قەرمەیەکانیش هەبوون کە دەستی تیرۆری پەيوەست بە مەزەهەبی شیعە بوون، ئیسماعیلیەکان مانەو تا دواجار لە سەر دەستی مەغۆلەکان بێکەن ئەلەمووتیان دەستی بەسەردا گیرا.

هەروەها دەولەتی ئوموی لە ئەندەلوس هەبوو کە دانی نەدەنا بە دەولەتی عەبباسیدا، ئەم دەولەتەش توانی ماوەیەکی نۆر بەردەوام بێت و بە بەهیزی مایەو.

پێنجەم: دەرکەوتن و بڵاوبوونەوێ زیاتری دەستەو بیرو مەزەهەبە جیا جیاکان، ئەوانە هەرکامەو بە جۆرئێ جیا لە روانینن ئەهلی سوننەو جەماعە بیران دەکردهو، لەوێشدا نازادی ئەواویان پێدراو، تەنانەت نووسینەکانی ئەوکاتیان کە

روانیڻی، بؤ میٹرووی ئیسلامی ۰۰۰ ۰۰۰ نہاد جلال حبیب اللہ

دھیانننوسین و بلاویان دہکردنہوہ تا ئہمپوش ماونہتہوہ، وەك موعتہزیلہكان و صؤفیہكان و رھوتہ فہلسہفیہكان، شیعہكان بہ دیدو بہشہ جیاجیاكانیانہوہ، چہندین دەستہی تریش كہ کاریگہرییان زؤردنہبوو.

شہشہم: زہقبوونہوہی مہزہبگہرایى ناو ئہہلى سوننہو مملان نئیوان مہزہبہكانیان وایکردبوو بگہونہ ہہلہی گہورہوہو زؤرجار سووكایہتى بہ یەكدى بہكەن تہنانہت كوشتارلہنئیوانیاندا روویداو خوئینی یەكتریان رھوا دہكرد، دیارتیرین ئہو مہزہبانہش مالیكى و حەنبہلى و شافیعی و حەنەفیہكان بوون، ئہگہر چى ئہو چوار زانایہ لہسەردەمى عہبیاسیدا بوون و ہەر چواریان ہیچ ھۆكارئیکیان دانہنابوو تا ئہو دزایہتیہ دروست بیت، بہلگو لہ پەیرہوی ژیان و نوسینہكانیشیاندا ھاوسۆزى و برایہی و رۆزگرتنى یەكدى بہدیدہكری.

حوتەم: دەرکوتنى مەغۆلەكان مەترسیەك بوو بۆ جیہانى ئیسلامی، ئہو مەترسیەش بوو بہ واقع و مەغۆلەكان توانییان بەرہبەرہ ناوچەکانی جیہانى ئیسلامی داگیر بکەن تا دواچار بەغدادی پایتەختی دەولتہی عہبیاسییان داگیر کردو خەلیفہشیان کوشت، دواتریش مەغۆلەكان شامیان گرتو تاکہ شوئینئیک مابووہوہ بیگرن میسر بوو کە تیایدا مەملووکیہكان بریاری بەرگرییان داہوو.

سەردەمى مەملووكى

ئەم سەردەمەش سەردەمى شانازى و سەرلەنۇئى سەرکەوتنە وەى موسلمانانە، تىايدا: يەكەم: مەترسى مەغۇلەكان لەلايەن مەملووكيەكانەوہ لەنوابرا، ھەرچەندە مەغۇلەكان بېوون بە دوويەشەوہ و ھەندىكيان موسلمان بېوون بەلام موسلمان بوونەكيان پەيوەست بە ملکہ چ بوون بە ئىسلام نەبوو، بۇيە مەملووكيەكان وازيان لى نەھيتان تا دواجار سەرکەوتن.

دوہم: لەناوبردى مەترسى خاچيەكان لەلايەن مەملووكيەكانەوہ بوو کاتى توانيان بەريگىن بە کۆتا شالاوہكانيان و لەلايەن سولتان بېيرسەوہ گورزى کوشندە ناراستەى خاچپەرستان کرا.

سېيەم: دەرکەوتنى چەندىن زاناي ھەلگەوتە و ديار کە کارىگەرى و ناو بەرھەميشيان تا ئەمپۇ درژەيان ھەيە وەك ئىمامى نەوہوى و عىزى كوپى عەبدوسەلام و شەيخولئىسلام ئىبن تەيمىيە و ئىبن کەئىرو چەندىنى تر.

چارەم: لەم سەردەمەشدا مەزھەبگەرايى ھەر باوېوو جۆرى لە يەكتر نەخوئىندەنەوہ ھەبوو تەنانت دادگاكان بەپيئى مەزھەبەكان دابەش کرابوون، لە سەردەمى سولتان بېيرسدا يەكەم ھەنگا و نرا تا ھەر چوار مەزھەبەكە پيئەكەوہ کارابن و ھارىكارى يەكتر بن نەك تەنھا مەزھەبى زالى بى.

پىنجەم: لە بوارەكانى ترىشدا ھول دراگەشە بدىئى بەوہى لە عەبباسيەكانەوہ بۇيان بەجىماوہ، چ لە بوارى بنىاد يان كارگىرې ين بوارەكانى ترەوہ، مەملووكيەكان توانيان خزمەتئىكى بالا پيشكەش بکەن، بەلام ئەوانيش وەك ئومەوى و عەبباسيەكان سىستىمى دەسەلاتى پشتاوپشتيان پەيرەو دەکرد، ھەرۋەھا کوشتنى سەرکردەكان

روایتی، بؤ میثرووی ئیسلامی ۰۰۰ نهار جلال حبیب الله

له لایه نزیکه کانیه وه له ناویاندا باو بوو، به گشتی بپئ ستم و ناهه قی له دهوله ته که یاندا هه بوو، به لام خزمه تیکی ژوریشیان پیشکش کرد.

سه رده می عوسمانی

یه کهم: به گشتی دهوله تی عوسمانی دهوله تیکی جیهادی بوو هئزی سه ربازی تیایدا له بواره کانی تری به هئزتر بوو، عوسمانیه کان له مهیدانی جیهادی ئیسلامیدا نمونه یه کی به رچاو خزمه تیکی بالایان پیشکش کرد، نه وان توانییان نه و سنورانه بپرن که پیشت نه بپرابوون و بچنه نه و خاکانه ی که پیشتر موسلمانان نه چووبوونه ناویانه وه، خوا فه زئی به و دهوله ته به خشی فه تی قوسه نتینه بکن.

دووم: بواری زانست له سه ره تاوه گرنگی پیده درا، به لام له دواییه کانی نه و دهوله ته دا گهنده لیه کی به رچاو روویکرده بواری زانست و ای لیها ت پروانامه ده درا به که سیک که نه و خاک و ولاته شی نه دیبوو هیچ نه و زانسته ی نه خویندبوو.

سئیه م: بواری نه ته وه یی له سه ره تاوه نه کرابوو به کیشه و گه لو نه ته وه کان به برایانه پیکه وه ده ژیان و هه موو گروپو تینه کان درابوونه مهیدانی جیهادی، به لام له دوو سه ده ی کژتاییه وه ده مارگری نه ته وه یی و ستم له هندی گه لو زمان دهستی پیکرد، له وانه سته میکی به رچاو کرا له گه لی کورد، چونکه به ره به ره بیری گهنیوی نه ته وه په رستی روویکرده نه ته وه کانی ناو جیهانی ئیسلامی و له پیش هه موویشیان وه تورک و عه ره ب نه و بیره بیان وه رگرت.

چوارهم: فه رموده یه کی پیغه مبه ر (ﷺ) هاته دی سه باره به فه تحکردنی قوسه نتینه، نه وه بوو له سه ره دهستی سولتان موحه مده دی فاتح شاری قوسه نتینه

روانیی 'بؤ میژر وی ئیسلامی' ۰۰۰ ئەو جلال حبیب انە

فەتھکرا، ئەو مۆژدەیهکی گەرە بوو بۆ بەشداربوانی و شانازیهکیش بوو بۆ ئەو سەردەمەى عوسمانی و ئەو سولتانهش.

پینجەم: کوشتنی کەسەکانی دەوری سولتان بەایبەت خزمانی لەلایەن سولتانهکانەوه شتیکی بلاو بوو، هیزو سوپایهکیش کە سەرەتا بۆ مهیدانی جیهاد دروستکران بەرەبەرە خوویان دایە ئارەزووی دنیاو ستم و کوشتاری ناهەقیان دەستپیکرد.

شەشەم: مەزەبى سۆفیگەرایی بە سەختی بلاوویوهو دەولەتی عوسمانی داگرتهوه، ئیتر تەکیه و خانەقاگان بوونە بەدیلى خویندنگە و کتێبخانەکانی جاران، بەلام موحەممەدی کۆری عەبدولوهاب لە هیجاز دەرکەوت و کۆبەرەمی شەیخوئیسلام ئیبن تەیمیەى زیندوو کردەوهو بە هەموو توانایهوه هەولیدا سەلهفیهت بلاو بکاتهوهو ئەو مەملانئیهش تا ئەمڕۆش ماوهو بزافی سەلهفیهت رۆژدوای رۆژ لە پیشرەویدا.

هەوتەم: رووخانی خیلافەتی ئیسلامی لە سەدهی بیستەمدا برینیکی ساریژ نەبووی موسلمانانە کە تا ئەمڕۆش هەولێ موسلمانان بۆ ئەوهیه ئەو برینه ساریژ بکەن و بتوانن جاریکی تر خیلافەتی ئیسلامی بگێرێنەوه، بەلام ئەمجار سەرلەنوێ لەسەر سوننەتی خەلیفە راشیدینهکان بیئت، کەمال ئەتاتۆرک توانی بە هاوکاری هیزه دەرەکیهکانی ناحەز بە ئیسلام توانی سوودو دەرگەت وەرگرتی لە لاوازی و نەفامی موسلمانان و بە یەکجاری دەولەتی ئیسلامی لەناوبەریت.

موسلمانان له سهدهی بیستی زاینیدا

به گشتی دیارترین خهسلته کانی سه رده می نوی و هاوچهرخی موسلمانان خوی له چهند خالیگدا ده بینیتته وه:

یه کهم: داگیرکردنی خاکی موسلمانان له لایه ن بیباوه ران و خاچپه رستانی نوی و جوله که کان و رده وت و بیره ملهوپیه هاوچهرخه کانه وه، به جوری گیانی موسلمانان قوربانی درنده می ئه وان و خاکی موسلمانانیش تیرکری هیوای چاوچنۆکانه ی ئه وان بوو، داگیرکاران نمونه یه کی وایان پیشکش کرد که میژووی درنده می ناژه لانیان کرده نمونه ی ئه زمونی میهره بانی و ره حکمردن به یه کتر، هینده به سه نمونه ی کوشتاری جه زائیر بکینه به لگه ی ئه و درنده ییه.

دوهم: دابه شبوونی فره لایه نه ی موسلمانان، له لایه که وه موسلمانان له رووی هزی و بیروباوه ریه وه دابهش بوون بۆ چهند دهسته یه ک و که وتنه ویزه ی یه کدی له بری ئه وه ی بینه هه وادارو پالپشتی یه کدی، که وتنه ویزه ی یه کتر و ئه زمونیکی تالی دژایه تی یه کترین پیشکش کرد، له لایه کی تره وه جیاوازی فیکری له نیویاندا روویدا و هه ریه که وه هه ولی دها بیرکردنه وه و قه ناعه تی خوی بسه پیتی و به رامبه ر به هه له و ناراست له قه له م ریدات، زوچار له بری گوینگرتن له یه کدی بۆ جیاکردنه وه و ناسینه وه ی حه ق و راستی ده که وتنه هه ولی راسه پیتی، به لام سوپاس بۆ خوا هیواکانی یه کتر خویندنه وه رووله زیادبوون و زانایانیش له و مه یدانده رۆلی کارای خویان گپراوه.

سپیه م: دواکه وته یی موسلمانان له روانگه ی زانستییه وه هۆکاری بوو تا له لایه که وه سه رسام بن به ئه زمونی دادگایی نه کراوی رۆژئاوا، له لایه کی تره وه سه ری شه رمه زاری دانه وینن بۆ بری به خششی زانستی رۆژئاوا، ده ست به تالی موسلمانان وایکرد نه توانن عیب و هه له و شه رمه زاریه کانی رۆژئاوا بده نه وه به نیوچاوانیاندا.

روانینی، بۇ میژووی ئىسلامى ۰۰۰ ئەھدە جلال حېبب انھ
.....

چوارەم: بەردەوامى بزاڭى بەرگىركارى موسلمانان ئاوى ناوچاوانى موسلمانانى پاراست، لەلايەكەو جيهادى بەردەوامى موسلمانان و ملکہ چ نەکردنيان بۇ داگىرکەر ئەزمونىكى پر شانازى بەخشى کہ بەرھەمى نۆر چاکيشى ھەبووو بېئ سەرھەرى بۇ موسلمانان گىپايەو، لە لايەكى تریشەو بەرگىركارى ھزرى موسلمانان ھىندە بەھیز بوو کہ توانى بە ھیزی بانگەوازی ئىسلامى ئەمجار موسلمانان بېنە ھىرشبەر و بچنە خاکی نوژمن و دلەکان فەتھ بکن، بەجۆرى نۆربەى روانینەکان پىشبینى ئەو دەکن فەتھى ناشتى رۆژئاوا لەلايەن موسلمانانەو روويدات.

بەگشتى ئەمە روانینیكى کورت و گشتى بوو بۇ سەردەمەکانى میژووی ئىسلامى، پىویستە خوینەر نۆر بە وردى بکۆلیتەو لە ھەریەک لە و قوناغانە تا بتوانی روانینیكى سەریەخۆو چاکتری ھەبیت بۇ میژووی ئىسلامى.

به‌شی شه‌شهم

نمونه‌یه‌ك له رووداویکی

ناو میژووی ئیسلامی

لێره‌دا نه‌هاتوین نمونه‌یه‌کی بئی کیشه و پرشنگداری به‌رچاوی ناو میژووی ئیسلامی وه‌برگیرین، به‌لکو نمونه‌یه‌کی به‌ناشیرین و عه‌یبه سه‌برکراوی ناو میژووی ئیسلامی به‌نمونه وه‌رده‌گیرین که تا نه‌مپۆش پشکی زۆر گه‌وره‌ی مشتومره‌کانی بۆ خۆی بردووه و له‌و رووه‌وه تانه‌ی زۆر ده‌ده‌ن له‌ میژووی ئیسلامی، نه‌ویش شۆرشه‌که‌ی حوسه‌ینی کۆپی عه‌لی بوو.

شۆرشه‌که‌ی حوسه‌ینی کۆپی عه‌لی

هه‌ولمانداوه له‌ چه‌ند پوویه‌که‌وه له‌سه‌ر ئه‌و شۆرشه‌ بدوین و خۆینده‌وه‌یه‌کی بۆ بکه‌ین:

- یه‌که‌م: بارودۆخی سه‌ده‌ی یه‌که‌م.
- دووه‌م: که‌سایه‌تی حوسه‌ین و یه‌زید.
- سێیه‌م: ئامانجی شۆرشه‌که‌ی حوسه‌ین.
- چواره‌م: هه‌نگاوانی حوسه‌ین بۆ شۆرشه‌که‌.
- پێنجه‌م: هه‌لۆیستی جیهانی ئیسلامی.
- شه‌شهم: هه‌لۆیستی ده‌وله‌تی ئومه‌وی.
- حه‌وته‌م: به‌یه‌که‌گه‌یشتنی هاشمی و ئومه‌وی.
- هه‌شته‌م: شه‌هیدبوونی حوسه‌ین.
- نۆیه‌م: لایه‌نه‌ ئیجابی و سلبيه‌کانی شۆرشه‌که‌.

يەكەم: بارودۇخى سەدەى يەكەم:

سەدەى يەكەمى كۆچى سەدەى گۆپانە پىشەبىيەكان بوو، هاتنى پىتقەمبەرى خواو كەياندىنى پەيامى كۆتايى بوو، تىايدا مەسېحىتەو جوولەكە لە جەنگىكى نىوان خۆيان و هىرشى دژ بە يەكەو كەوتنە بارى بەرگىرى دژ بە ئايىنى نوئى و يەكبوو ' دژى ئايىنى تازەدا، دەسەلاتە سىياسىيەكانى فارسو پۆم كەوتنە بەر كوتەكى راستكردنەوئى ئىسلامو پووخان، بارى كۆمەلايەتى لە فرەجۆرى و شىواوى سنورىبەزىتنيەو چوويە بارى پىكخستنهو چەسپان، بانگەوازەكانى دادپەرورەى مافخوازى و جىهاننىتى و يەكخوایى و راسترەوىى بوونە پىتەرى بانگەوازەكان، هەر لادانىك لەوانەش لە پىناو گەپاندنەوئى جاهىلىيەت يان لەقكردى بناغەى حەقىقەتدا وەك هەولەكانى هەلگەپانەو وە زەكات نەدان و بانگەشەى پىتقەمبەرايەتى و هتد لىيان دراو لەناوبران، ئىدى نمونەيەكى بالاي دەولتەى حەق لە ساىەى ئىسلامدا لە سەردەمى پىتقەمبەردا (ﷺ) دەستى پىكردو دروست بووو دامەزراو لە سەردەمى خەلىفەكانىشدا چەسپا، بۇيە بچووكترىن لادان لەو پەوتە راستە گەرەترىن دەنگۆى دەبوو، ئەو بوو سى پووداوى كوژدانى ئىمامى عوسمان و جەمەلو صفىن گەرەترىن دەنگۆيان هەبووو بوونە ئەزمونىنكىش بۇ موسلمانان بەلام ژىر بە ژىرىش هەولى لوژمان بەردەوام بوون، وەك هەولەكانى جوولەكە بۇ زىندووكردنەوئى پۆخى نەتەو و خىلپەرستى، نانەوئى دووبەرەكى، گومانسازى. ئەو بوو ئەو سى پووداوى گەرە لە سەردەمى خىلافەتدا پاش بارشيوئىنەكانى سەردەمى ئىمامى ئەبوەكر پووياندا، بەلام ئىمامى ئەبوەكر تەواو بە دروستى بارەكەى راست كردهو، ئىمامى عومەر درىژەى پىدا، ئىمامى عوسمان كەوتەو بەر گورزى دووهم هەوادارانى شەيتان، ئىمامى عەلىش بوو بە قوربانى دووهمى ئەو دوژمانانە، خىرا ئىمامى حەسەن هاتو لەگەل ئىمامى

رواينى 'بۇ مىشرووى ئىسلامى' ۰۰۰ ۰۰۰ نىھام جلال حبيب انھ

موعاويەدا رېڭكەوتو بارەكە سەرلەنۇي پاست بوويەو، بەلام ھىندەى نەبرد شيوانى سەرلەنۇي ئەو بارە بە زەقى دەرکەوت کاتى بەيعەت بۇ يەزید وەرگىرا، ھەرچەندە لە ئاستى تاكەكەسى يەزید پيش بەيعەت بۇ وەرگىرانى كەسىكى چاك بوو، بەلام دواتر چەند ھەلەيەكى خۇي وکەسانى سەردەمەكەى ناويانلە ميژوودا بيژراو کرد.

وہك ھەلۇيک بۇ بەرگرتن بە دەسلاتى يەزید حوسەين ھەستاو ليئەوى بەو نیازەى ببیتە رېبەرى چاكَسانى بۇ راستکردنەوہى بارەكە، بۇيە لەلایەكەوہ ئامادەسازى بۇ خيلافەت دەکرد، لە لایەكيشەوہ پېژدەى چاكَسانى دەخستە بوو، پېژدەو چەكئى كە پىئ نەدات پەوتى رېبازى ئىسلامى تووشى لادان بکرى.

دووهەم : كەسايەتى حوسەينى كورپى عەلى و

يەزىدى كورپى موعاويە :

۱- حوسەينى كورپى عەلى: حوسەينى كورپى عەلى كورپى ئەبوتاليب كچەزای پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بوو،^۱ داىكى ناوى فاتىمەى كچى موخەممەد بوو،^۲ لە سالى چوارەمى كۆچيدا لەدايك بوو،^۳ پەيخانەو نازيزو خوشەويستى پىغەمبەر (ﷺ) بوو،^۴ ئەو گەورەبيانەى پىبەخشرا (كورپى موژدە پىدراويكى بەهەشتو ئامۇزاو زاواى

۱ - الإصابة في تمييز الصحابة، ج ۲، ص ۷۶.

۲ - أسد الغابة، ج ۲، ص ۲۵.

۳ - أسد الغابة، ج ۲، ص ۲۶.

۴ - صحيح البخاري، الرقم ۳۵۶۶، سنن الترمذي، الرقم ۳۷۸۸، صحيح ابن حبان، الرقم ۷۰۷۹.

روایتی^۱ بؤ میثرووی ئیسلاسی ۰۰۰.....۰۰۰ زهادر جلال حبیب اند

پیتغه مبهر (ﷺ)،^۱ کچهزای پیتغه مبهری خوا (ﷺ)، ره یحانه ی پیتغه مبهر (ﷺ)،
دواتریش گه وره ی گه نجانی به ههشت،^۲ دواجاریش شهید ی پیتی خوا) ته مهنی مندالی
له خزمهت پیتغه مبهر (ﷺ) دا برده سهه، نزیک ی پیتغه مبهر (ﷺ) بوو،^۳ برای حهسه نی
کوری عه لی بوو، نهو حهسه نه ی که گه وره ی گه نجانی به ههشت و چاکسازی باری بیوان
موسلمانان و هاوشیوه ترین که س به پیتغه مبهر (ﷺ) بوو،^۴ به وهش له که مترین ماوه دا
زیاترین فیرکاری پۆحی و ئیمانی و زانستی وه رده گرت، له سه رده می خه لیفه کانی
پاشدیندا نزیک ی خه لیفه کان بووو له لایه ن زۆر خۆشه ویست بوو، ناماده ی
ساته وه خته کانی شهید بوونی دوو خه لیفه ی موسلمانان بوو که به خه نجه ری ناپاکی
شهید کران (عوسمان و عه لی)، له سه رده می حه سه نی برابدا هاوده می ئیمام حه سه ن
بووو له قسه ی نهو دهر نه ده چوو،^۵ کونیه که ی نه بوعه ببولو بوو،^۶ دوا ی وه فاتی
حه سه نی برای حه سه ی ن به سه ردان ده چوو بۆ لای موعاویه و نه ویش ری ز ی زۆری لی
ده نا، دوا ی موعاویه و هاتنی یه زید حه سه ی ن ناماده نه بوو به یه عت بدات به یه زید
چونکه خۆ ی به شیاوتر ده زانی له یه زید، بۆ یه لیئنه وی تا دوا جار له و پیتاوه دا له سه ر
ده سته سه ریازانی یه زید شهید کرا.^۷

۱ - أسد الغابة، ج ۴، ص ۱۰۰.

۲ - الإصابة، ج ۲، ص ۷۶.

۳ - البدایة النهایة، ج ۸، ص ۱۵۰.

۴ - الإستیعاب، ج ۱، ص ۳۸۳-۳۸۶.

۵ - البدایة النهایة، ج ۸، ص ۱۵۰.

۶ - تاریخ الإسلام للذهبی، ج ۵، ص ۵.

۷ - البدایة النهایة، ج ۸، ص ۱۵۱.

ب- يەزىدى كۆرى موعاويە: يەزىد كۆرى موعاويەى كۆرى ئەبوسوفيانە سەر بە ئومەيەكانە، داىكى ئاوى مەيسونى كچى بەحدەلە، لە سەردەمى خىلافەتى ئىمامى عوسمان لە سالى ۲۶ كۆچىدا لەدايك بوو،^۱ باوكى نووسەرەوہى وەحى بووہ لای پىغەمبەر ﷺ خۆشەويست بوو،^۲ يەزىد سەرەتای ژيانى بە سەختى بەسەر بردووہ چونكە موعاويە مەيسونى تەلاق داوہ، بۆيە يەزىد لەگەل داىكى چووہ لەناو ھۆزى كەلبدا لەگەل خالوانىدا ژياوہو فىرى سەختى و ئارپەھەتەكان بووہو زمانپاراوى و ئازايەتى و نەترسى و ھەرگرتوہ،^۳ بەلام دواتر دەچىتتوہ لای موعاويەى باوكى و لەوى زانست و فرمودەى پىغەمبەر ﷺ لە باوكىوہ و ھەردەگىت،^۴ موعاويە زۆر گىركى دەدا بە پەرورەدى يەزىدو لە چەند بوارىكەوہ پىيدەگەياندا، لەپرووى زانستوہ جگە لەوہى خۆى زانستى فىر دەكرد مامۇستايشى بۇ گىرتىبوو كاتى خودى موعاويە داواى كرد لە دەغفەلى كۆرى ھەنزەلە تا وانە بلىتتوہ بە يەزىد،^۵ لەپرووى كۆمەلايەتوہو فىرى سەردان و تىكەلى دەكرد لەوانە بۇ پىرسەى ئىمامى ھەسەن يەزىدى نارد بۆلاى ئىبن عەباس،^۶ لەپرووى سەربازىوہ بەشدارى پىدەكرد لە ھەلمەتى مۇسلماناندا بۇ فتوحاتى ئىسلامى،^۷ لەپرووى كارگىرپىشەوہ لە نىزىكى خۆى دايدەناو فىرى بوارە

۱ - المنتظم، ج ۵، ص ۳۲۲.

۲ - أسد الغابۃ، ج ۵، ص ۲۲۱.

۳ - الصلابى: الدولة الأموية، ج ۲، ص

۴ - البدايتو النھايۃ، ج ۸، ص ۲۲۶.

۵ - المعجم الكبىر، ج ۴، ص ۲۲۶.

۶ - البدايتو والنھايۃ، ج ۸، ص ۲۲۸.

۷ - تاريخ الطبرى، ج ۳، ص ۲۰۶.

^۱ روانینی 'بؤ میثرووی لیسلاسی' ۰۰۰ ۰۰۰ نھاو جلال حبیب اللھ

کارگتیره کانی ده کرد وهك ئه رککی چه جی سالتیکی پی سبارد،^۱ تا دواچار به یهه تی بۆ وه رگرت تا دواى خۆی بییت به خه لیفه ی موسلمانان.

یه زید به شداری هتیرشی موسلمانان بۆ فه تی قوسته نتینیه بوو له دووهم هتیرشدا بۆ سه ر قوسته نتینیه که له سه رده می موعاویه دا پروویدا ئه و پتیه ری سوپاکه بوو گه و ره هاوه لانیس له ناو سوپاکه پيدا بوون له وانه ئه بوئه یوبی ئه نساری که له وئ شه هید بوو.^۲

یه زید له سه رده می ده سه لاتیدا سی هه ئه ی گه و ره ی ئه نجامدا (شه هید یوونی حوسین له سه ر دهستی سه ربارانی سوپاکه ی، جهنگی (الحره) و لیّدانی شاری مه دینه، لیّدانی بزافه که ی عه بدولای کورپی زوبه یرو جهنگ بردنه ناو مه ککه)،^۳ دواچار له سالی ۶۴ کزچیدا^۴ له ته مه نی سی وه هشت سالییدا مرد.^۵

^۱ - البدايتو النهائية، ج ۸، ص ۲۲۹.

^۲ - سير أعلام النبلاء، ج ۴، ص ۳۶.

^۳ - البدايتو النهائية، ج ۸، ص ۱۷۲ - ۲۲۶.

^۴ - سير أعلام النبلاء، ج ۴، ص ۳۶، ۴۰.

^۵ - شذرات الذهب، ج ۱، ص ۷۱.

سییہم : ئاما نچی شورشه کهی حوسهین :

حوسهین له سهردهمی باوکیدا هاوړاوا هاوړتی باوکی بوو، کاتئ دوو جهنگی ناحهز هاتنه پتی ئیمامی علی که جهنگی جهمه لو صفین بوون، جهنگی جهمه ل نزیک بوو پوونه داتو ئیمامی علیو دایکمان عائیشه و تلحو و زوبهیر گه یشتنه ریکه وتن، به لام بکوژانی ئیمامی عوسمان که سهری ماره که بوون پاچله کینو جهنگه که یان هه لگیرساند،^۱ له جهنگی صفیندا که له گه ل ئیمامی موعاویه بوو دواچار گه یشتنه ریکه وتن له سهر وه ستاندنی جهنگه که،^۲ له هردوو باره که دا حق به ته واوهدتی لای ئیمامی علی بووو ئیجتیهاده که سی هه ریه که له دایکمان عائیشه و تلحو و زوبهیرو موعاویه ش نه پییکا، ئیمامی حوسهینیش له گه ل باوکیدا بووو نه و باره ی دده ی، به لام پای به سهر پای باوکیدا نه بوو، له دوا ی باوکیشی له گه ل ئیمامی حه سنی برابدا بووو له وه شدا حه قی ته واو بؤ ئیمامی حه سنی بوو چونکه به یعتی پندرا بوو، ئیمامی حوسهینیش پشتگیری بوو، به لام کاتئ حه سنی ته نازولی کرد له دهسه لاتی خوی بؤ موعاویه تا موسلمانان یه کبخت^۳ حوسهینیش له پای حه سنی برای لای نه دا، چونکه یه کپزی موسلمانانی لا گرنگ بوو، هه روه ها حه سنی برایشی داوا ی لئکرده هیچ نه کات، بؤیه له سهردهمی ئیمامی موعاویه شدا بئده نگ مایه وه و یه کپزی موسلمانانی پاراست.^۴

^۱ - البداية والنهاية، ج ۷، ص ۲۳۸-۲۳۹.

^۲ - تاریخ الإسلام للذهبي، ج ۳، ص ۵۳۷-۵۴۱.

^۳ - الوافي بالرفيات، ج ۱۲، ص ۶۸.

^۴ - تاریخ الإسلام للذهبي، ج ۵، ص ۶.

بەلام كىشەكە لەو كاتەوہ سەرى ھەلدا موعاويە بەيەتى وەرگرت بۇ يەزىدى كۆپى، بۇ ئەمەش راسەپىنى نەكرد، بەلكو راي زۆرئك لە ھاوہلان و كەسانى وەرگرت، ئەوہبوو موعاويە بەيەتى وەرگرت بۇ يەزىدى كۆپى تا داوى خۆى بېيتە خەلىفەى مۇسلمانان، لەمەدا ئىتر حوسەين بەيەتى نەداو ئەوہى بە ھەلە دەزانى و بىرارىدا ئەو بارە راست بكا تەوہ، بۆيە دەتوانىن بلىين نامانجەكەى حوسەين برىتى بوو لە:

(ھەولدان بۇ گىرپانەوہى ئەزمونى خىلافەتى راشىدىن، ھەروہا ئەو پىنى وابوو يەزىد شىاوى ئەو پۆستە نىە، بۆيە پىشنىارى ئەوہ بوو لە برى يەزىد خۆى بېيت بە خەلىفە، واتە نامانجى دووہى شۆرپشەكەى حوسەين گەپشتن بوو بە پۆستى خىلافەت)، لە ئىسلامىشدا تەنھا لە يەك باردا دروستە بەلكو پىويستە داواى پۆست بكايت، كاتى كەستىكى شىاوو بەتواناو لەبار بېينى پۆستىكى گرنگ دەدرى بە كەستىكى نەشىا و بەو پۆستەو لە ئەنجامدا گەندەلى دروست دەبېت ئەو كات ئەو كەسە گونجاوہ بۆى ھەيەو تەنانەت لەسەرى پىويستە داواى ئەو پۆستە بكا تەك بۇ حەزو ويست بەلكو بۇ ئەرك و پى پاراستى پاراستن.

ئىمامى حوسەين پىنى وابوو زۆر ترسناكە بېدەنگ بى لەو گۆرپانكارىەى ئەنجامدراوہ، ھەرچەندە شىعەكان لەوہدا تەواو تىكەوتون كە وا نامانجەكەى حوسەين ھەولدان بووہ بۇ ھەمان كارى يەزىد، بەلام ئەم بۇ ھاشمىەكانى بكا ت.

دوور روانىن ھەيە بۇ شۆرپشەكەى حوسەين: رايەكيان پىنى وايە ئەو شۆرپشەى حوسەين كردى لە نامانچو لە ئەنجامىشدا شكستى خوارد، رايەكىش پىنى وايە گەورەترىن نامانچو بالاترىن ئەنجامى ھەبوو.

^۱ - الصلابي: الدولة الأموية، ج ۲، ص

مەسەلە بەكى تری گرنگ لیره دا ئه وه یه ئایا ئەم ئامانجەى حوسەین هەببۆ لای هاوەلانی تر هەببۆ یان نا؟ له وه لامدا دەلێن هەردەستەو بۆ ئەو بارە ئیجتیهادێکیان هەببۆ، دەستەبەکیان ئەوه یان بە گۆرینی شوورا نەدەزانی و پێیان وابوو ئەو کارەى ئیمامى موعاویە تەنها بۆ یەزیدەو یەزیدیشیان بە کەسێکی خراب نەدەزانی، دەستەبەکی تریان پاراستنى بە کبۆونى مۆسڵمانانیان لە لاگرنگتر بوو تا بتوانن بە ئارامى و بە هێواشى پێگە پێشینه که بپارێزن، چونکه ماوه بەکى کەم بوو له فیتنهى نۆوان مۆسڵمانان پزگاریان ببووووه زیان نەدەکرد دووبارە خوین بپێی، کەسى وهك عەبدولای کۆپى زوبە ریش وهك ئیمامى حوسەینى کردو دواتر ئەویش راپەڕى و شههید کرا.

چوارەم: هەنگاوانانى حوسەین بۆ شۆرشەکه:

حوسەینى کۆپى عەلى له پێتئاو بە ديهێنانى ئامانجە که پيدا چەند هەنگاویکی بنه پەرتى نان که بریتى بوون له:

بەگەم: بە یعمەت نەدان بە یەزید: ئەم خالە ژۆر گرنگە چونکه ژۆر کەسى وا هەن خیرا بریارى ئەوه دەدەن ئیمامى حوسەین لهو شۆرشە پيدا له بنه پەرتى شەریعەت دەرچوووه له فەرمانى ئیمام لایداوه، بەلام ئیمە دەزانیان حوسەین هەر له بنه پەرتدا بە یعمەت نەدا بە یەزید.^۱

دووهم: بانگەوازکردن بوو بۆ کۆکردنەوهى خەلك له دەورى خۆى کاتى له عیراقه وه لێنەوىو ئەوه بوو خەلكى کوفەى بانگهێشت کرد بۆ ئەوهو دواتریش له حیجاز دەچوو به لای هاوەلانو بانگهێشتى دەکردن بۆ ئەوهى له گەلى لێنەون تا ئەو بارە

^۱ - تاریخ الإسلام للذهبي، ج ۵، ص ۵، شذرات الذهب لابن العماد الحنبلي، ج ۱، ص ۶۶.

بىگىز، بەلام ھاۋەلان ھەرىكە و لەو بارە ۋە رايەكى جياوازيان ھەبوو، حوسەينىش بە بىنىنى ئەو راچياوازي و ئامادەنە بيونانە ساردنە بوويە ۱.

سىيەم: ئامادەكارى بۇ گرتنە دەستى دەسلەت و بەيەت ۋە رىگرتن، ئەۋەشى لە عىراق ۋە دەستپىگىرد،^۲ ئەمەش لايەنكى سلبى بوو لە شۆرشەكەى حوسەيندا، چونكە خەلكى عىراق پىشتى ھەرىك لە عەل و ھەسەنيان بەرداۋ شكاندنيان دواى ئەۋەى پىشتى ئەوان ئەو دوو خەلىفەيان ھاندەدان، ئىمامى حوسەين ئەزمونى پىشتى بە ھەند ۋەرنەگرت و پىشتى بەست بە خەلكى عىراق، ئەۋە بوو ئەۋيشيان بە ئاقارى باوك و براكەيدا برد، بەلكو خراپتر لەۋەش بە كوشتيان دا.

ئەۋە بوو حوسەين نامەيەكى نووسى بۇ خەلكى كووفە و داى بە موسلىمى ئامۇزاي و تيايدا بە خەلكى كووفەى گەياند:

(من براو ئامۇزاۋ جى متمانەى ناۋكەسانى خۆم نارد بۇلاتان و فەرمانم كردوۋە بارى ئىۋەم بۇ بنووسن و بزائى قسە و پاتان چيە، ئەگەر بۇى نووسيم پاي گەۋرە و زۆدو ديارتان بەو جۆرەيە كە نىزدراۋتان پىنى وتمو لە نامەكەتاندا خويندەمەۋە پىشت بە خوا دىم بۇلاتان).

بەوچۆرە موسلىمى راسپارد تا بچى و لەۋى بەيەتتى بۇ كۆيكاتەۋە، موسلىمىش چوو بە نەينتى بەيەتتى بۇ كۆكرەۋە و نزيكەى دوانزە ھەزار كەس لە خەلكەكە بەيەتتياپىدا، ئىنجا ھەۋالى نارد بۇ حوسەين و داۋاي لىكرد بچىت بۇ كووفە چونكە خەلكەكە لە پىشتى ئەۋن،^۳ بەلام لىرەدا نوعمانى كورپى بەشپىر خەلكەكەى ئاگادار

۱ - البداية والنهاية، ج ۸، ص ۱۵۲، ۱۵۹.

۲ - البداية والنهاية، ج ۸، ص ۱۵۲-۱۵۶.

۳ - البداية والنهاية، ج ۸، ص ۱۵۲.

کردہ وہ ئو کارہ نہ کمن ئنگر نا لئیان دہدات، ہرچہ ندہ ئوہشی کرد بہ لام یزید
نوعمانی لاپردو عویہیدولای کوی زیادی ہینا کہ زڈر پھو توند بوو.^۱
حوسہین کہوتہ خوٹامادہ کردن تا بہ خزی و مال و منال و خیزان و کہسہکانیہ وہ
بہرہ و کوفہ بکہویتہ پئی،^۲ چوونی لہو جؤرش واتہ چوونہ بؤ سہقامگیری و مانہ وہ
لہوی نہک سہردانئیکی کاتی و گہرانہ وہ، بہ واتاہیکی تر بنکہ داکوتان لہ کوفہ و
وہرگرتنی بیعت و ہہنگاونانی نویی بؤ شوپشہ کہ.

پینجہم: ہہ لویستی جیہانی ئیسلامی:

سہبارت بہ ہہ لویستی جیہانی ئیسلامی لہو بارہدا پینج ہہ لویستی سہرہکی بہدی
دہکہین:

- ۱- ہہ لویستی ئومہویہکان کہ دواى ئم باسہ بہ جیاو بہ وردی باسی دہکہین.
- ۲- ہہ لویستی ہاوہلان: ئوہ بوو ہاوہلان کہ بہوہیان زانی حوسہین بہ نیازہ بہوات
ہر کامہو بہ جؤرئ ہولیان دہدا پئی بگرن بہ رؤیشتنہ کہی، چونکہ وا دہرہنجامی
ئو کارہیان دہہاتہ پئیش چاو سہرکہوتوو نہبئ، ہہندئ ئوہیان دہگپاہیہ وہ بؤ
لاوازی ئامادہ سازہکانی حوسہین، ہہندئ دہیانگپاہیہ وہ بؤ توندی و پھقی
ئومہویہکان، ہہندئ دہیانگپاہیہ وہ بؤ متمانہ نہبوونیان بہوانہی حوسہین لہ عتراق
پشتی پئی دہبہستن، ئوہ بوو موحمہد ئیینولحہ نہفیہی برای داواى لیکرد نہچئ بؤ
کوفہ و پئی باش بوو بچئ بؤ مہککہ و لویٹوہ دہست پئی بکات تا نہگہریش

۱ - البداية والنهاية، ج ۸، ص ۱۴۶-۱۵۳.

۲ - تاریخ الإسلام للذہبی، ج ۵، ص ۹.

سەر نەكەوت پښه كی پرگاری هه یئ،^۱ ئیبن عهباس داوی لئكرد نه چئت بؤ عئراق به لكو ئه وان بانگ بكات بؤ حيجاز، چونكه ئه وان ناپاك ده بن به رامبه ری، هه روه ها دواتر پئشنیاری بؤ كرد له بری كووفه بچئ بؤ یه من چونكه ئه وئ هه م هه واداری عه لی باوکی لئیه و هه م دووره ده سه تا بتوانئ ئاماده سازی بكات، هه م شوئنی خوشاردنه وه ی زوره، كاتئكئش حوسه ین سوور بوو له سه ر چوونی ئیبن عهباس داوی لئكرد كه سوكارو مناله كانی نه بات،^۲ ئه بووسه عیدی خودرئش داوی لئكرد نه چئت بؤ كووفه چونكه ئه و له عه لی باوکی بیستبوو كه باسی خراپی كووفیه كانی ده كرد،^۳ عه بدولای كوی زویه برئش داوی لئكرد نه چئ بؤ كووفه و له مه ككه وه لئینه وئ و ئه وانئش به یعه تی بؤ كۆده كه نه وه،^۴ ئیبن عومرئش هه ولئیدا پئ بگرئ به چوونی حوسه ین و سئ رقد رئی بری ئیبنجا گه یشت به حوسه ین و داوی لئكرد نه چئت،^۵ كه خواحافیزئش لئكرد خواحافیزئ كوزرائئ لئكردو باوه شی پیاكرد،^۶ چه ندین هاوه لئ تریش هه مان هه ولئیان دا، به لام حوسه ین سوور بوو له سه ر پؤیشتن و ئاماده نه بوو پریاره كه ی بگورئت.

۳- هه لوئستی خه لکی عئراق: ئه وه بوو ئه وان حوسه ینیان هانداو به به لئنه درؤكانیان موسلیمان له خشته برد، به لام كاتئ ئومه ویه كان په قییان نواند پشنتیان كرد له قسه و به یعه تی خوئیان.^۷

۱- تاریخ الإسلام للذهبي، ج ۵، ص ۹.

۲- تاریخ الطبري، ج ۳، ص ۲۹۵، الكامل في التاريخ، ج ۳، ص ۴۰۰-۴۰۱.

۳- البداية والنهاية، ج ۸، ص ۱۶۱، تاریخ الإسلام للذهبي، ج ۵، ص ۵-۶.

۴- الكامل في التاريخ، ج ۳، ص ۳۹۹-۴۰۰.

۵- البداية والنهاية، ج ۸، ص ۱۶۰.

۶- تاریخ الإسلام للذهبي، ج ۵، ص ۸.

۷- البداية والنهاية، ج ۸، ص ۱۵۲-۱۵۶.

۴- خه لك شام: نه وانیش به گشتی پشتگیرو هه واداری نومه ویه کان بوون و قسه یه کی وایان له و باره یه وه نه بوو.

۵- خه لکی ناوچه کانی تری وه ک یه مهن و شوینانی تری نیسلاسی بیده نگ بوون و تنانته ناگاداری نه و مه سه له یه نه بوون تا نه وه ی پوویدا ئینجا هه و الیان پیگه یشت. به مجوره ده بینین به شیوه یه کی گشتی هه لوئسته کان له گه لّ حزو ویستی حوسه پیندا نه ده گونجان، به لام حوسه یین تازه بریاری خوی دابوو، هه رچه ندهش عه بدولای کورپی جه عفر لای والی مه دینه نه مانی ته وای بؤ وه رگرت به لام حوسه یین سوور بوو له سه ر چوونی.^۱

شه شه م: هه لوئستی ده ولته تی نومه وی

سه باره ت به هه لوئستی ده ولته تی نومه وی نه و خوی له چند پوانگه یه کدا ده بینیتته وه که نه وانیش بریقین له:

یه که م: یه زیدی کورپی موعاویه: یه زید به رامبه ر به ده رچوونی حوسه یین به ره و کوفه دوو هه لوئستی بنه رته ی گرت به ر، یه که میان له ناو خوی ده ولته دا، دووه میش له سه ر ئاستی که سایه تی. سه باره ت به ناو خوی ده ولته نه وه بوو ئیبن زیدای نارد تا کاروباری کوفه بگریته ده ست و هه نکاوی خیرابنی بؤ به رگرتن به و باره و هاوکاتیش هژشیاری پئیدا له هانتی حوسه یین بؤ کوفه،^۲ له سه ر ئاستی که سایه تیش نه وه بوو نامه ی نارد بؤ ئیبن عه باس که وه ک گوره و ریش سپی بنه ماله ی پتغه مبه ر (ﷺ) و

۱ - الکامل فی التاريخ، ج ۳، ص ۴۰۲.

۲ - البداية والنهاية، ج ۸، ص ۱۶۵.

زانای ديارو گهره ی مه دینه سه یرده کراو داواى لیکرد به یرگری به دهرچوونى حوسه ین، ئین عه بیاسیش له لایه که وه هه والی پیگه یاند که هه والی داوه و نه نجاسی نه بووه، له لایه کیشه وه هه ولیدا گومانى چاکه لای یه زید دروست بکات و وتی گومان نابم حوسه ین له چاکه زیاتر نیازی شتیکی تری هه ین بۆ دهرچوون بۆ ئه وئ تا به وه هه هه وال بدات که ئه و دهرچووه و پئی بلئی وریابه هه نگاهوی دروست بنییت به رامبه ری چونکه ئه و نیاز پا که^۱.

سییه م: والی مه که که: عه مرى کورپی سه عیدی کورپی عاص که هه والی دهرچوونى حوسه ینى بیست خیرا وه فدیکى نارد بۆ لای حوسه ین و یه حیای برایشی کرده سه رۆکی وه فده که تا هه ول بدن پاشگه زى بکه نه وه، به لام کاتئ حوسه ین سوور بوو له سه ر چونه که ی به م ئایه ته وه لامى دانه وه ﴿لِي عَمَلِي وَ لَكُمْ عَمَلُكُمْ﴾^۲.

چواره م: والی کووفه: نوعمانى کورپی به شیر که والی کووفه بوو هه ولیدا پئی بگری به و کاره ی موسلیم تا نه هیلئ حوسه ین بیئت و جهنگ پوونه دات، بۆیه موژده و هه ره شه ی پینکه وه خسته روو، به لام ناماده نه بوو یه ک هه نگاهوی توند بنئ، بۆیه یه زید له و پۆسته ی لایبردو ئین زیادى له برى دانا.^۳

پینجه م: مه روانى کورپی حه که م: مه روان گهره یی و پینو پایه ی حوسه ینى له به رچاو بوو خیرا نامه ی نووسى بۆ ئین زیادو هۆشیاری پیندا که وریای جموجولئ بئ

۱ - البداية والنهاية، ج ۸، ص ۱۶۴.

۲ - تاريخ الطبري، ج ۳، ص ۲۹۶.

۳ - الإصابة، ج ۲، ص ۷۹.

بەرامبەر كەچەزى پېتقەمبەرى خواو سەرەنجامى خرابى ھەر جوولەيەكى ھەلەى بۇ خستە پېش چا، بەلام بەداخو ھەن ئېين زياد گويى و چاوى دلى كەپو كويىر بووون.^۱
شەشەم: ئېين زياد: ھەنگاوه سەختو مەترسیداره كە لەلايەن ئەم كەسە سەستەمكارو دلپەقەوہ نرا، ئەو ھەر لە سەرەتاوہ بېياريدا بەھيزو گورز بەر بە و شۆپشە بگري، بۇيە خيرا كە كاروبارى كووفەى گرتە دەست كەوتە ھەنگاوانان بۇ ليدانى بزاڤەكەى حوسەين و ئەم ھەنگاوانەى گرتە بەر:

۱- دزە كوردنە ناو رېنخستەكەى موسليم و دواچار گرتنى موسليم و ھانىنى پەناردە ريشى و گورە ھاريكارىەكانى و كوشتنيان بە بەرچاوى خەلگەوہ تا ترسو و بيم بېتتەوہ،^۲ تەنات ھەردوو كيانى لەخاچدا.^۲

۲- كۆكوردنەوہى ھۆزو خيئەكانى دەورويەر لە دەوروى خۆى بۇ چواردەور دانى خۆى بە ھەوادارى خۆى.

۳- سەرپەخۆ ھەنگاوانان و ھەرنەگرتنى وردەكارى ھەنگاوانان لەلايەن يەزیدەوہ تا ھېچ نەرميەك نەبېتتە ئەگەر.

بەمجۆرە دەبېنين ھەموو ھەلوئېستەكانى دەولەتى ئومەوى دووربوون لە نيازى جەنگ و خوئين پشتن و بەزاندنى سنورى ريزو گورەيى حوسەين جگە لە ھەلوئېستى توندو دېندانەى ئېين زياد كە بە زمان و كردەوہش كوشتنى حوسەين و شۆپشەكەى حوسەينى دەپازاندەوہ.

۱ - تاريخ الإسلام للذهبي، ج ۵، ص ۱۰.
۲ - الكامل في التاريخ، ج ۳، ص ۳۹۸.
۳ - الطبقات الكبرى لابن سعد، ج ۴، ص ۴۲.

جهوتهم: بهیه کگه یشتنی هاشمی و نومه وی:

حوسهین له دهی زولحه جهی سالی شهستدا له مهککوه بهرهو کووفه کهوته پئی،^۱ هرچنده وه فدو نامه کان ده گه یشتنه لای به لام سوور بوو له سهر چوونه کهی، نیین زیادیش له ولاره برده وام هه نکاوی ده ناو له مللو له ولاره هوزو هیزه کانی پیکده خست تا له به کهم چرکه دا گورزی کوشنده ی خزی بوه شیئنی.

له پینگدا حوسهین گه یشت به فهره زدهق، هه والی کووفه ی لی پرسی، فهره زدهق وتی (دلی خه لگ له گه ل تویه و شمشیریان له گه ل نومه و به کانه و قه زاش له ناسمانه وه داده به زئی)، دواتر نیامی حوسهین برده وام بوو له چوونی به رهو کووفه.^۲

کاتر حوسهین ماوه به کی تر چوو نوینه ریکی نارد بؤ لای موسلیم تا هه وال بزانی، به لام که سیکی سهر به نیین زیاد به ناوی حوصهینی کوپی ته میم گرتی و بردی بؤ نیین زیادو ئویش کوشتی،^۳ حوسه یینیش نه وه ستا تا هه والی بؤ به پینتته وه به لکو برده وام چوو تا گه یشته ناوچه ی (زباله)، له وی هه والی کوژدانی موسلیمی پی گه یشت و زانی ئه وانه ی به یعه تیان پیدابوو به یعه ته که یان له زمانیان زیاتر تینه په ریپوو،^۴ عه لی ئه کبه ری کوپی داوی لیکرد تا بگه پیتته وه و نه چیت بؤ کووفه، بویه حوسهین داوی کرد کی ناماده نیه بچیت بگه پیتته وه، ئوکات خه لکیکی زور که له دهوری بوون بلاوه یان کرد، به لام هه ندی له دهوری مانه وه و تکایان لیکرد بگه پیتته وه چونکه له

^۱ - تاریخ الإسلام للذھبی، ج ۵، ص ۱۰.

^۲ - البداية والنهاية، ج ۸، ص ۱۶۶.

^۳ - تاریخ الطبری، ج ۳، ص ۳۰۳، البداية والنهاية، ج ۸، ص ۱۶۸.

^۴ - البداية والنهاية، ج ۸، ص ۱۵۹.

کوفه پالپشتی نه ماوه، به لآم برایانی موسلیم وتیان به خوا هر ده بی تۆله ی براکه مان بکهینه وه یان وهك نه وه ده کوژدین.^۱

باش ماوه یه کی تری ری برین گه یشتن به یه که م دستهی سواره ی هیزه کانی ئین زیاد به پیبه ری حرری کوپی یه زید که وتی داوام لیکراوه بته م بؤ کوفه، به لآم تۆ نه برؤ بؤ کوفه نه بگه پیره وه بؤ مه دینه، برؤ بؤ شوینتیکی ترو دواتر په یامت بنیره بؤ یه زید یان ئین زیاد،^۲ ئیمامی حوسه یین نامه و په یامی دواکاری خه لکی کوفه ی پی نیشان دا، به لآم نه و نکولی له وه کرد. حوسه یین داوی کرد ری بدات بگه پیته وه به لآم نه و به وهش رازی نه بوو، حوسه یینیش رازی نه بوو بچن، دواچار ری که که وتن له سر نه وه ی حوسه یین ریگه کی بگوپی و نه چیتته وه مه دینه، نه ویش پی به ره و شام گوپی، هر ریش هر له گه لی بوو حوسه یینیش نوژی بؤ هر دوو هیزه که ده کرد.^۳

هه شته م: شه هیدابوونی حوسه یین

کاتی حوسه یین گه یشته که ره لا گه یشت به دستهی سواره ی عومهری کوپی سه عد هاوادم به به شیرو حوصه یین، نه و سوپایه به نیازی جیهادی ده یلم ده چون که چی ئین زیاد به هه ره شه ناچاری کردن بچن بؤ لیسانی حوسه یین، دوی دانوستان عومهر نامه ی نووسی بؤی و په یامی حوسه یینی پیگه یاند، به لآم ئین زیاد نه وه ی به هه ولی خوژگار کردن داناو مهرجی دانا ده بی حوسه یین به یعت بدات به یه زید، به لآم حوسه یین رازی نه بوو به یعت بدات نه ویش له باری ترسدا، بؤیه سی دواکاری بؤ خسته بوو:

۱ - تاریخ الإسلام للذهبي، ج ۵، ص ۱۱، الإصابه، ج ۲، ص ۸۰-۸۱.

۲ - الصلابي: الدولة الأموية، ج ۱، ص ۴۸۰.

۳ - المنتظم، ج ۵، ص ۳۳۵، الكامل في التاريخ، ج ۳، ص ۴۰۷.

۱- بىگە پىتەۋە بۇ شوپىنى خۇى.

۲- بچى بۇ شامو خۇى يەزىد بىبىنى.

۳- بچى بۇ سەنگە رىكى سەر سنورى ئىسلامى بۇ جىھاد^۱.

عومەرىش ئەۋەى گە ياند بە ئىبىن زىاد، ئىبىن زىاد ھەزى بە راي دوۋەم بوو، بە ئەم شىمر چوۋە بىنگلىشەى و ھەر سى داۋاكەى پىن بەر بەرچداپەۋە،^۲ بۇيە بىن ئەنجامىكى پىنگكەۋتن لە پۇزى ھەينىدا ھوسەين بە سى و دوو سوارو چل پىادەۋ لە دوايشىەۋە ژنو منالى داناو بىرپارى جەنگى دا، بەردەۋام لە ھاۋە ئەكانى شەھىد دەبوون و كەس لە سوپاي ئومەۋى نەيدەۋپىرا لە ترسى سزاي خوا ھوسەين بىكوژنى، ھوسەينىش ئامادە نەبوو خۇبەدەستەۋ بەدات، شىمر ھاۋارى كرد بىكوژنى، ئەۋەبوو چەند كەسىك لىيانداۋ دواجار شەھىدىان كرد،^۳ لەگەل ھوسەيندا ژمارەبەك لە براۋ كىرو كەسە نزىكەكانى شەھىد كران، براكانى بىرىتى بوون لە (عەبباسو جەغفەرو عوسمانو موھەممەو ئەبوۋيەكر)، لە كورەكانىشى عەلىو عەبدوللاۋ ئەبوۋبەكرو قاسم شەھىد بوون، تەنھا زەينولعابدىن ماپەۋە.^۴

شەھىدبوونى ھوسەين لە سالى شەست و يەكى كۆچىدا بوو.^۵

دواتر ژنو مندالەكان ھىتران و بەجىا دانران و موۋچە و خۇراك و جلىان بۇ دابىن كرا پىچەۋانەى ئەۋ راپەى شىعە كە دەللىن بە كەنيزەك گىران بەلكو يەزىد بىردنى بۇ لاي

^۱ - تاريخ الإسلام للذهبي، ج ۵، ص ۱۳-۱۴، الاصابة، ج ۲، ص ۸۱.

^۲ - تاريخ الإسلام للذهبي، ج ۵، ص ۱۴.

^۳ - أسد الغابة، ج ۲، ص ۲۸-۲۹.

^۴ - المنتظم، ج ۵، ص ۳۴۰.

^۵ - شذرات الذهب، ج ۱، ص ۶۶.

ڌنو مندالانی خوی و نه بهیشت کهس نیازی خرابی به رامبهریان هه بی، هه روهها چی پئویستی هه بوو بؤی دابین کردن، ئیتر ئوه له په شیمانی بیٽ یان له فیٽزانی بوو بیٽ، دواتر که سوکاری حوسهین گه رانه وه بؤ مه دینه.^۱

یه زید خوی مالئاوایی لیگردن و سامانئکی نؤدو جلو به رگو پئویستی بؤ دابین کردن، پاشان به علی کورپی حوسهینی وت (قیح الله بن سمیه أما والله لو أنى صاحب أیك ما سالنى خصلة إلا أعطيته إياها ولدفعت الحتف عنه بكل ما استطعت ولو بهلاك بعض ولدى ولكن الله قضى ما رأیت)، (خوا ابن سمیه ناشیرینو بیٽراو بکات، ده سویند به خوا ئه گه ر من لای باوکت بووماهه چی لی داوا بگردماهه پیم ده به خشی، به هه موو تواناشمه وه به رم ده گرت به کوشتنی با ته نانهت له و رییه شدا هه نڊی له منداله کانم له ناو بچوونایه، به لام قه زای خوا وابوو که بینیت).^۲

لیزه دا کومه ئی پا هه ن که ده ئین یه زید حه زى به کوشتنی حوسهین نه کردوه و هه نڊی بروبیانوی بؤ دیننه وه، به لام له راستیدا یه زید ته نها له یه ک باردا حه زى به کوشتنی حوسهین نه بوو ئه ویش ئه و کاته ی حوسهین نه یاری نه بیٽ، ئه گه ر نا پئویستی نه ده کرد ئین زیادى دلپه ق و خوینرپیز دابنئ له کووفه له بری نوعمانی کورپی به شیر که نؤر چاکه کارو له خواترس بوو، هه روهها ده بیتوانی فه رمانئ ده ربکات که پشتنی خوینی حوسهین به قه ده غه و هیئلی سوور دابنئ، یان کاتئ حوسهین شه هید کرا ده بیتوانی به کوشتنی ئین زیاد توله ی بکاته وه، هه روهها دواى ئه و هه له گه وره یه دوو هه له گه وره که ی تری نه ده کرد که هاوه لانیکی گه وره ی شه هید کردو حورمته ی مه که و مه دینه ی به زانند.

^۱ - تاریخ الطبری، ج ۳، ص ۲۹۸.

^۲ - البداية والنهاية، ج ۸، ص ۱۹۵.

رواينى بۇ مىشرووى ئىسلامى نىھاد جلال حبيب الله

ھاۋكات لەگەڭ ھەموو ئەوانەشدا ھېچ بەلگەيەكى پاشكاۋ نىھ تا بتوانىن يەزىد لە بازنى ئىسلام دەرىكەين و بى وىژدانىشە ھەندى ھەنگاۋى ئىجابى لە بىر بىرئىن، بەلام ئەو سى ھەلەيەى زەقو رەق بوون، ئەگەر نا لە پەرسىشەكانو پىپەوى گىشتى ئىسلامدا لە بازنى گىشتىكە ماۋەتەۋە، ئىتر بە پىوكەش بى يان نا ئىۋىيان ئاستى خاۋىيە، ئىمە سەركۆنەى تەۋاۋى ھەلەكانى دەكەين و تەبەرا دەكەين لە كارە خراپەكانى.

ھەندى ۋەك ئىمامى غەزالى بە كەسىكى چاكى دەزانن ۋە ھەلەكانى بە ئىجتىھاد دەزانن، ھەندى ۋەك ئىمام ئەحمەد بىروايان ۋايە باۋەردار نابى خۆشى بوئى.

نۆبەم: لايەنە ئىجابى و سىلبىھەكانى شۆرشەكە:

يەكەم: لايەنە ئىجابىھەكانى شۆرشەكە:

أ- نىيازى شۆرشەكە لەسەر بنەماى نىھەتتىكى پاك بوونەك ھەزى دووبەرەكى يان كىشە نانەوہ.

ب- ھەنگاۋەكانى شۆرشەكە ئاشتىانە بوون، بەلام دواتر بە ئاقارى ھەنگدا برا.

ج- پوونى داۋاى شۆرشەكە: ھوسەين بە پوونى داۋاكەى دەخستەپوۋ، ئەۋىش كىرپانەۋەى شورراۋ لابردنى يەزىد بوۋ، بۇ بەدىلىش خۇى پىشنىيار كىرد.

د- ئامادەبوون بۇ ئاسايىكىردنەۋەى بارودۇخ: كاتئ ھوسەين زانى كارەكە سەردەكىشئ بۇ خويئ پژان خىزا بەدىلى چاكى خستەپوۋ، يان دانوۋستان لەگەل سەركىردايەتى ۋلات، يان گرتنە ئەستۆى ئەركىكى گىرنگى ۋلات كە بانگەۋازو پاراستنى سەرسنورە، يان گەپانەۋە بۇ شوپنى خۇى و بىدەنگ بوون لەپىئاۋ خويئ نەپژان. لايەنە سىلبىھەكانى شۆرشەكە:

أ- پەلەكردنىكى بەرچاۋ لە ھەنگاۋەكانى شۆرشەكەدا بە جۆرئ كەسانى دىارى بۇ خۇى پانەكىشاۋ زۆر بە ساكارى و ناكاملئ ھەنگاۋە خىزاكانى دەنا.

ب- ئەزموون ۋەرنەگرتن لە مئثوۋ بەۋەى بېرپەى پىشتى شۆرشەكەيان بە كوۋفەدانا كە بىنكە و پىنگەى پىشت بەردانى ئىمامى ەلى و پىشت شكاندنئ ئىمامى ھەسەن بوۋ.

ج- لاۋازى موسلىم لە روۋى سىياسىيەۋە كە ئەركى سەرەكى كارەكەى لە كوۋفە لەئەستق گرتبوۋ، چۈنكە يەكپارچە لەسەر بنەماى سۆز ئىشى دەكردو دەروونى كۆمەلگەى كوۋفى نەخوئىندبوۋىيەۋە.

د- نەبوونى ھەۋالزگر لە نئو سوپاۋ پىكخستنى بەرامبەردا بەجۆرئ تا پووداۋەكە دەھاتە رىيان ئىنجا دەيانزانى.

رواينى بۇ مېژووى ئىسلامى زىاد جلال حېبب الله

ھ- ئەو كوزدان و خوئىنپزانە بوو بە تانە يەك بق مېژووى ئىسلامى، ھەر ھەھا دووبە رەكى كەوتە ناو موسلمانان و سەرھەلدانى پەوتى جياوانى سياسى و بيروباوہ پى و مەزھەبى و درىژە كىشانىشى تا ئەمرو پزانى خوئىنكى نۆر بە بيانوى ئەو شقېشە وە .

سەرچاۋەكان

- ۱- القرآن الكرىم
- ۲- صحىح البخارى
- ۳- سنن الترمذى
- ۴- سنن ابن ماجه
- ۵- سنن الدارمى
- ۶- مسند أحمد بن حنبل
- ۷- مسند أبى يعلى الموصلى
- ۸- صحىح ابن حبان
- ۹- السنن الكبرى للنسائى
- ۱۰- المستدرک على الصحىحين
- ۱۱- شعب الإيمان للبيهقى
- ۱۲- الجامع الصغىر و زيادته للألبانى
- ۱۳- صحىح ابن ماجه للألبانى.
- ۱۴- المعجم الكبرى للطبرانى.

روائيني بُؤْمِيْثُرُووي ئيسلامي ٠٠٠ نهاد جلال حبيب الله

- ١٥- ابن عبدالر: الإستيعاب في معرفة الأصحاب، ط١، دار الجيل(بيروت - ١٤١٢هجرى).
- ١٦- ابن الأثير: أسدالغابة، ط١، دار إحياء التراث العربي(بيروت - ١٩٩٦).
- ١٦- ابن الأثير: الكامل في التاريخ، ط٢، دار الكتب العلمية(بيروت- ١٤١٥ه).
- ١٧- ابن حجر العسقلاني: الإصابة في تمييز الصحابة، ط١، دارالجيل(بيروت - ١٩٩٢).
- ١٨- ابن كثير: البداية والنهاية، مكتبة المعارف، بيروت.
- ١٩- الذهبي: تاريخ الإسلام، ط١، دار الكتاب العربي(بيروت - ١٩٨٧).
- ٢٠- الذهبي: سير أعلام النبلاء، ط٩، مؤسسة الرسالة(بيروت - ١٤١٣ه).
- ٢١- ابن العماد الحنبلي: شذرات الذهب، ط١، دار ابن كثير(دمشق - ١٤٠٦ه).
- ٢٢- الصفدي: الوافي بالوفيات، دار إحياء التراث(بيروت - ١٤٢٠ه).
- ٢٣- ابن سعد: الطبقات الكبرى، دار صادر، بيروت.
- ٢٤- الطبري: تاريخ الرسل والملوك، دار الكتب العلمية، بيروت.
- ٢٥- أبو القاسم الطبراني: المعجم الكبير، ط٢، مكتبة الزهراء(الموصل - ١٤٠٤ه).
- ٢٦- ابن الجوزي: المنتظم في تاريخ الملوك والأمم، ط١، دار صادر(بيروت-١٣٥٨ه).
- ٢٧- الصلابي: الدولة الأموية، دار المعرفة(بيروت -).

بهره مه کانی نووسهر

نووسینه کان

۱. نین ته یه (ره چه له كو پوټی له میژووی نیسلامیدا). (چاپکراوه).
۲. ناسینی هاوه لانی پیغه مبه ر(ﷺ). (به رگی یه که م). له ژیر چاپدایه ..
۳. ژیانی پیغه مبه ر ﷺ بؤ مندالان. (چاپکراوه).
۴. ژیانی خه لیغه کانی پیغه مبه ر ﷺ بؤ مندالان. (چاپکراوه).
۵. هاوه لانی پیغه مبه ر ﷺ بؤ مندالان. (چاپکراوه).
۶. ژیانی هه لکه وته کانی نیسلام بؤ مندالان (چاپکراوه).
۷. پیناسی هاوه لان(ﷺ). (چاپکراوه).
۸. روانینك بؤ میژووی نیسلامی (نم به ره مه یه).
۹. هه نکاوټك به ره و هاوسه رگیری. (چاپکراوه).
۱۰. نیمانتاسی (چیرټك) (چاپکراوه).

وه رگیړانه کان

۱۱. چه ند وانه یه كه له میژووی نیسلامی: شیخ محمد خضری بك (چاپکراوه).
۱۲. پوخته ی میژووی نیسلامی: د. محمد سهیل طقوش (چاپکراوه).
۱۳. ده وله تی نومووی: پروفیسور دکتور عبدالشاق محمد عبداللطیف (چاپکراوه).
۱۴. میژووی ده وله تی عه بیاسی: د. محمد سهیل طقوش. (چاپکراوه).
۱۵. ده وله تی سه لجروقیه کان: د. علی محمد الصلابی وه رگیړان به هاوکاری شاهق عومر عارف (چاپکراوه).
۱۶. مه غول له میژودا: د. فؤاد عبدالمعطی الصیاد (چاپکراوه).
۱۷. میژووی شه بیووی و مه ملووکیه کان: د. أحمد مختار العبادی (چاپکراوه).

روايتى، بۇ مېژوۋى ئىسلامى ۰۰۰ ۰۰۰ نىۋا جلال حېبب اند

۱۸. دەۋلەتى عوسمانى: د.على محمد الصلابى ۋە رېگېرانى بە ھاۋكارى أحمد عبدالرحمان أحمد (چاپكراۋە).
۱۹. پوختەى شارسىتانيەتى ئىسلامى، نووسىنى: د.رحيم كاظم محمد الهاشمى و.أ. عواطف محمد العربى شىنقارو.
۲۰. جەنگە گەرەكان و فتوحاتە ئىسلامىيەكان: محمد سعيد مرسى (ئامادەيە بۇ چاپ).
۲۱. سەرچاۋەكانى ئىمامى تەبەرى (نامىلكە) نووسىنى: د.محمد أمخزون، لى مالىپەرى ئەبۇبىيى بىلاۋكراۋە تەۋە.
۲۲. پوختەى مېژوۋى شارسىتانيە تەكان، محمود شاكىر، بە ھاۋكارى مامۇستا موسا. (ئامادەيە بۇ چاپ).
۲۳. پوختەى مېژوۋى ئەۋرۇپا لى كۆنەۋە تا ئەمپۇ: پروفېسسور دكتور جىفرى بىرۇن. (چاپكراۋە).
۲۴. مېژوۋى نوۋى ئەۋرۇپا: چەند نووسەرىك، ۋە رېگېران بە ھاۋكارى فارووق محمد محمد أمين (ئامادەيە بۇ چاپ).
۲۵. فىكىرى رۇژئاۋا، ئەنۋەر لىجوندى. (چاپكراۋە).
۲۶. بەراۋردى ئايىنەكان، نووسىنى أنور الجندى. (چاپكراۋە).
۲۷. بەراۋردىك لى نىۋان غەزالى و ئىبن تەيمىيە دا: د.محمد رشاد سالم (ئامادەيە).
۲۸. ژىيانى ھاۋەلان (سى بەرگ)، نووسىنى: محمد يوسف الكاندهلوى. (چاپكراۋە).
۲۹. رەۋتە ھەئارەكان، نووسىنى: أنور الجندى. چاپكراۋە.
۳۰. بەگەرەدانانى خوار حوكمى ئەۋەى قسەى پى دەئىت (نامىلكە)، نووسىنى د. عبدالعزىز الطرىفى، لى مالىپەرى ئىسلام ھاۋس بىلاۋكراۋە تەۋە.

